

Tanja Ojansivu ja Sirpa Saarela

Nuoret ja koulukiusaaminen

Etelä-Pohjanmaan yläkoulun 7.luokkalaisten kokemuksia
koulukiusaamisesta

Opinnäytetyö

Kevät 2012

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijät: Tanja Ojansivu ja Sirpa Saarela

Työn nimi: Nuoret ja koulukiusaaminen - Etelä-Pohjanmaan yläkoulun 7. luokkalaisten kokemuksia koulukiusaamisesta.

Ohjaaja: Anu Aalto

Vuosi: 2012

Sivumäärä: 83

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia koulukiusaamisen ilmenemistä Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevassa yläkoulussa. Työn avulla selvitettiin koulukiusaamisen määrää ja muotoa, roolien ilmenemistä kiusaamistilanteissa sekä puuttumisen näkyvyyttä koulussa.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin määrällistä tutkimusta. Tutkimuskysymyksiin saatiin vastaukset kyselylomakkeiden avulla. Kyselylomakkeisiin vastasi yläkoulun 7.luokkalaiset. Tutkimukseen osallistui yhteensä 100 oppilasta viideltä eri luokalta.

Opinnäytetyön teoriaosuus käsittelee kirjallisuuskatsauksen avulla koulukiusaamista ja siihen liittyviä asioita. Teoriaosuus tukee tutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta saadut tulokset osoittivat, että enemmistöä oppilaista ei kiusata koulussa. Kyselyyn vastanneista 13 prosenttia koki koulukiusaamista. Suurinta osa oppilaista joutui kiusatuksi joko päivittäin tai useita kertoja viikon aikana. Kaikista kiusaamisen muodoista esiintyi eniten sanallista kiusaamista. Oppilaat kertoivat helpoiten kiusatuksi joutumisestaan kavereilleen, ja kaverit myös huomasivat ja puuttuivat kiusaamistilanteisiin opettajia ja vanhempia herkemmin. Kiusaamistapauksen nähneistä nuorista 36,9 prosenttia toimi tilanteissa ulkopuolisina eli lähti pois paikalta. Usein toiminnan syinä esiintyivät pelko puuttua tilanteeseen ja pelko joutua itsekin kiusatuksi. Kiusaamistilanteiden roolit nousivat esille myös puuttumisaiheissa. Yli puolet nuorista esitti erilaisia ehdotuksia koulukiusaamiseen puuttumiseksi. Enemmistön vastauksista näkyi selvästi, että puuttumiseen tarvitaan kiusaamisen vastaista ilmapiiriä sekä aikuisten toimintaa tilanteissa. Opinnäytetyn tutkimusosio antaa tietoa koululle siellä esiintyvistä kiusaamisesta sekä nuorille tilaisuuden vaikuttaa kiusaamisen vastaiseen työhön esittämällä omia ajatuksiaan kiusaamiseen puuttumisesta.

Avainsanat: Koulukiusaaminen, nuoruusikä, puuttuminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Social Services and Health Unit

Degree programme: Social Services Degree programme

Specialisation: Bachelor of Social Services

Authors: Tanja Ojansivu and Sirpa Saarela

Title of thesis: The young and school bullying - 7th graders experiences of bullying at the secondary school in South Ostrobothnia

Supervisor: Anu Aalto

Year: 2012 Number of pages: 83 Number of appendices: 1

The purpose of the thesis was to study how school bullying appears in a secondary school located in South Ostrobothnia. The three sub-problems were used to determine this matter: the amount and the shape of bullying and how the roles appear in bullying situations and how the interference of bullying appears in schools.

The research method used was quantitative study. The answers to the research questions were received from questionnaires. The questionnaires were answered by 7th graders in a secondary school. The research included a total of 100 students from five different classes.

The theoretical part of the thesis consists of findings and conclusions from literary review concerning school bullying and related issues. The theory of the research supports the results of the study. The results demonstrate that the majority of students are not bullied at school. In a study group 13 percent of the respondents were bullied. Most of the victims of bullying were bullied, either daily or several times during a week. From all the shapes of school bullying verbal bullying was most common. The students reported that it was easiest to tell their friends about being bullied. The friends also noticed and intervened the bullying situations more easily than teachers and parents from. The students who had seen bullying situations, 36,9 percent acted as outsiders in the circumstance and left the situation. Often the reason why students left the bullying scene was caused by a fear, either fear of being bullied or fear to intervene. Also the roles of bullying were brought up in the topic of interference. More than a half of students reported various suggestions on how to intervene in school bullying situation. The majority of the answers told clearly that the interference requires an anti-bullying atmosphere as well as adults to act in bullying situations. The research of the thesis gives information to the school of their occurring bullying situations and gives students the opportunity to take part in a work against school bullying by presenting their own ideas regarding the interference of bullying.

Keywords: school bullying, youth, interference

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO	6
1 JOHDANTO	7
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA	9
2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys	9
2.2 Opinnäytetyön kulku	10
2.3 Aiheen rajaus.....	10
3 MITÄ KOULUKIUSAAMINEN ON?	11
3.1 Koulukiusaamisen määritelmä	11
3.2 Lain ja yhteiskunnan moraalisääntöjen kannanotto kiusaamiseen.....	12
3.3 Kiusaamisen muodot.....	13
4 KOULUKIUSAAMISEN ESIINTYVYYS JA YLEISYYS	16
4.1 Koulukiusaamisen esiintyvyys.....	16
4.2 Sukupuolten väliset erot koulukiusaamisessa.....	17
5 AIEMMAT TUKIMUKSET KOULUKIUSAAMISESTA	19
5.1 Kouluterveyskyselyjen käyttö koulukiusaamisen tutkimisessa	19
5.2 Kiusaaminen Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimuksien mukaan.....	20
6 KEHITTYVÄT NUORET YHTEISÖISSÄMME	23
6.1 Nuorten kasvu ja kehitys	24
6.2 Koulun sosiaalinen merkitys nuorten kasvussa.....	24
6.3 Vertaissuhteiden tärkeys nuorten kehityksessä	25
7 KIUSAAMINEN RYHMÄILMIÖNÄ.....	27
7.1 Ryhmäilmiö	27
7.2 Ryhmäpaine ja -normit	27
7.3 Roolit kiusaamistilanteissa	29
8 KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET	32
8.1 Kiusaamisen vaikutukset yksilöissä	32

8.2 Kiusaamisen vaikutukset yhteisöissä	34
9 KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY JA KIUSAAMISTAPAUKSIIN PUUTTUMINEN KOULUSSA.....	35
9.1 Kiusaamisen havaitseminen	35
9.2 Kiusaamisesta kertominen	36
9.3 Kiusaamisen ennaltaehkäiseminen.....	37
9.4 Koulukiusaamiseen puuttuminen	39
10 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	40
10.1 Käyttämämme tutkimusmenetelmät	40
10.2 Aineiston käsittely	42
10.3 Tutkimuksen luotettavuus	43
10.4 Tutkimuksen eettisyys.....	45
11 TUTKIMUSTULOKSET	47
11.1 Kiusaamisen esiintyminen ja ilmeneminen tutkimukseen osallistuvassa ylä- koulussa	47
11.2 Kiusaamisen toistuvuus sekä kiusaamisen esiintymisen ajankohdat	50
11.3 Kiusaamisesta kertominen ja kiusaamiseen puuttuminen	52
11.4 Roolien ilmeneminen kiusaamistilanteissa	54
11.5 Nuorten vaikuttamismahdollisuudet kiusaamistilanteissa.....	56
11.6 Koulukiusaamiskeskusteluiden tarpeellisuus sekä nuorten kiusaamiskes- kustelu ehdotukset	59
11.7 Nuorten ehdotukset koulukiusaamisen ehkäisemistoimenpiteiksi	61
11.8 Nuorten ehdotemat koulukiusaamisen puuttumiseksi	63
12 JOHTOPÄÄTÖKSET	65
12.1 Kiusaamisen esiintyminen ja ilmentyminen	65
12.2 Oman roolin tunnistamisen vaikeus kiusaamistilanteessa	68
12.3 Kiusaamiseen puuttumisesta tehtävä koulun henkilökunnan, oppilaiden ja vanhempien yhteinen asia.....	69
13 POHDINTA	73
LÄHTEET	77
LIITTEET	83

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Kiusatuksi tulleiden oppilaiden määrät prosentteina.	48
Kuvio 2. Kiusatuksi tulleiden oppilaiden määrät prosentteina sukupuolijakauman mukaan.	48
Kuvio 3. Tutkimukseen osallistuneiden kiusattujen kokemat kiusaamisen muodot henkilömäärien mukaan.	49
Kuvio 4. Kiusaamisen muodot sukupuolien mukaan henkilömäärinä.	49
Kuvio 5. Kiusaamisen toistuvuus henkilömäärien mukaan.	51
Kuvio 6. Kiusaamisen esiintymispaikat henkilömäärien mukaan.	51
Kuvio 7. Kiusattujen kertominen kiusatuksi joutumisestaan henkilömäärien mukaan.	52
Kuvio 8. Ilman avunpyyntöä kiusaamistilanteisiin puuttuneet henkilöt.	53
Kuvio 9. Syyslukukautena 2011 kiusaamistilanteita todistaneiden yläkoulun oppilaiden menettelytavat.	54
Kuvio 10. Kyselyyn osallistuneiden 7.luokkalaisten ajatukset vaikuttamismahdollisuuksistaan koulukiusaamisessa Etelä-Pohjanmaan yläkoulussa.	57
Kuvio 11. Nuorten ajatukset ja aihe-ehdotukset koskettain tulevia koulukiusaamiskeskusteluita.	60
Kuvio 12 Oppilaiden ehdotukset kiusaamisen ehkäisemiseksi.	61
Kuvio 13. Nuorten ehdotelmat koulukiusaamisen puuttumiseksi.	64
Kuvio 14. Johtopäätöksien keskeisimmät tulokset.	72

1 JOHDANTO

”Mä vihaan niitä! Olin menos tänään bilsan tunnille kun ne oli kaikki siinä käytävällä oottamassa luokkaan pääsyä. Niitten silmistä näki, et ne halveksii mua. Ne istu siinä molemmin puolin käytävää, laitto jalkansa mun eteen, nauro ja potki mua ku yritin päästä siitä ohi luokan ovelle. Meinasin kaatuu ja nyt mun jalat on ihan mustelmilla ja sairaan kipeet. Mutsikin ihmetteli kotona, et mitä mulle on sattunu. Sanoin vaan, et kaaduin pyöräl. En tiä uskoks se, mut en voi tästä kertookaan, ne uhkas hakata mut, jos sanon jolleki. Mä en vaan ymmärrä, et miks tää ei voi jo loppuu? Mä haluu pois täältä, sit mun ei tarvis enää kestää tätä kaikkea pahaa. Ja sitähän neki haluis, et mua ei enää olis..”

Koulukiusaaminen ei ole marginaali-ilmiö, se on ollut osa monen lapsen arkea niin kauan kuin on ollut ryhmiäkin (Salmivalli 2010, 55). Kiusaamista on alettu tutkia 70-luvulla ja vaikka tämän neljänkymmenen vuoden aikana tehdyn tutkimustyön avulla on kehitetty niin uusia puuttumismalleja kuin ennaltaehkäisyäkin, tulokset eivät näy kouluissa. Vaikka kiusaamisesta tiedetään nykyään enemmän, kiusaamistapauksien määrää ei ole saatu neljässäkymmenessä vuodessa vähenemään ja kaiken lisäksi raaimmat kiusaamistapaukset ovat lisääntyneet (Salmivalli 2010, 22). Suomessa kiusatuksi joutuu noin 100 000 lasta viikossa ja tutkimustuloksien mukaan kiusattujen oppilaiden määrä on koko ajan kasvussa (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilén 2003, 327).

Koulukiusaaminen on tärkeä aihe yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Kiusaamisella on vakavia seurauksia: syrjäytyminen, ahdistuneisuus, yksinäisyys, masentuneisuus, kielteinen minäkuva, huono itsetunto sekä itsetuhoiset ajatukset. Viime vuosina julkisuudessa ovat puhuttaneet erilaiset tragediat: koulusurmat, koulupuu-kotukset ja koululaisten tekemät itsemurhat. Näihin tragedioihin ainakin osasyynä on nähty vaikuttavan pitkään jatkuvan koulukiusaamisen. (Salmivalli 2010, 26-27.) Koulukiusaamisen seuraukset näkyvät siis yhteiskunnassamme. Sen sijaan, että hyväksymme kiusaaminen, tulisi meidän kaikkien toimia kiusaamisen vastaisesti.

Idea kiusaamista koskevasta opinnäytetyöstä lähti molempien yhteisestä kiinnostuksesta aihetta kohtaan sekä omista kokemuksistamme siitä, miten koulukiusaaminen voi vaikuttaa radikaalisti kiusatun elämään. Halusimme opinnäytetyömme

avulla vaikuttaa kiusaamisen vastaiseen työhön. Kiusaaminen on kokonaisuudessaan laaja ilmiö; sitä esiintyy yhteiskuntamme eri alueilla niin lasten, nuorten, aikuisten kuin vanhustenkin parissa. Olemme kuitenkin rajanneet työmme käsittelemään pelkästään oppilaiden välistä koulukiusaamista.

Opinnäytetyömme teoriaosassa halusimme avata koulukiusaamista koskevia keskeisiä teorioita tutkimusosiomme tarkastelua helpottamaan. Teoriaosassa kerromme ensin opinnäytetyömme taustaa ja avaamme tutkimuskysymyksiämme, tämän jälkeen tutustumme koulukiusaamisen määritelmään, kiusaamiseen liitettäviin lakeihin, yleisempiin kiusaamisen muotoihin sekä koulukiusaamisen yleisyyteen ja esiintyvyyteen. Avaamme nuorten elämän ja kehityksen kannalta keskeisiä asioita, koska on tärkeää huomioida ikäryhmä ja siihen kuuluvat elämänvaiheet jotta voi ymmärtää kiusaamisen merkityksen nuorten elämässä. Koska kiusaaminen on yleensä ryhmäilmiö, koimme tärkeäksi tuoda esiin ryhmän vaikutusta koulukiusaamisen synnyssä sekä jatkumisessa. Ryhmäilmiön ymmärtäminen on tärkeää, jotta voi paremmin ymmärtää koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä puuttumiseen liittyviä seikkoja. Halusimme työssämme nostaa esiin myös kiusaamisen vaikutuksia niin yksilö kuin yhteisötasollakin.

Opinnäytetyömme tutkimusosiossa esittelemme tutkimuksessa käyttämämme tutkimusmenetelmät sekä aineiston käsittelyyn, luotettavuuteen ja eettisyyteen liittyvät asiat. Tutkimustuloksissa tuomme esiin kyselylomakkeemme avulla saadut tulokset kuvioineen sekä pohdimme keskeisiä tuloksia johtopäätösosiossa. Lopussa olemme pohtineet työmme onnistumista. Käsittelemme pohdinnassa myös opinnäytetyömme tutkimuksen onnistumista, parityöskentelyä ja sosionomin (AMK) ydinkompetenssien näkyvyyttä suhteessa aiheeseemme sekä omaa ammatillista kasvuamme. Lähteiden jälkeen meillä on liitteenä tutkimuksen apuna käytetty kyselylomakkeemme.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

Tässä kappaleessa avaamme sitä, mikä on tutkimuksemme tarkoitus ja mitkä olivat työtämme ohjaavat tutkimuskysymykset. Haluamme tuoda lukijoidemme tietoon opinnäytetyömme prosessin kulun sekä avata hieman sitä, miten työmme rajautui juuri sellaiseksi kuin mitä se on nyt.

2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tutkimuksemme tavoitteena oli saada tuloksia siitä, kuinka paljon tutkimuskoulusamme esiintyy kiusaamista ja sitä, miten tämä kiusaaminen ilmenee. Aiemmissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että usein koulun henkilökunta saattaa vähätellä kiusattujen oppilaiden määrää. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että kiireisessä koulun arjessa ei välttämättä huomata kiusaamistapauksia ja jos huomataankin, nämä saatetaan tulkita harmittomiksi oppilaiden välisiksi nahisteluiksi. Tutkimuksemme tarkoituksena on nostaa esiin tietoisuutta siitä, kuinka paljon koulussa esiintyvää kiusaamista todella on oppilaiden itsensä näkökulmasta. Työssämme halusimme voimaannuttaa oppilaita kertomaan mielipiteensä siitä, miten heidän itsensä mielestä koulukiusaamistapauksiin pitäisi puuttua ja miten koulukiusaamista voitaisiin heidän mielestään ehkäistä. Tavoitteena oli siis saada myös oppilaat osallistumaan koulukiusaamisen vastaisen toiminnan suunnitteluun. Seuraavassa esittelemme tutkimuskysymyksemme.

Työmme tutkimuskysymys on:

- Millaista kiusaamista Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevassa yläkoulussa ilmenee?

Sekä sen alakysymyksiä:

- Missä määrin kiusaamista esiintyy?
- Millaisia rooleja ilmenee kiusaamistilanteissa ja miten roolit näyttäytyvät?
- Miten koulukiusaamiseen puuttuminen näkyy koulussa?

2.2 Opinnäytetyön kulku

Meillä ei ollut alkuun yhteistyötahoa ja alkuperäinen idea ainekirjoituksen toteuttamisesta koulukiusaamisaiheesta kaatui siihen, että kouluilla ei ollut aikaa ottaa meitä toteuttamaan näin paljon koulu-aikaa vievää tutkimusta. Päätimme muuttaa tutkimuksemme suuntaa, tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä uuteen suuntaan ja aloimme suunnitella määrällistä tutkimusta kyselylomakkeena. Yksi yläkoulu vaikutti olevan kiinnostunut koulukiusaamiseen puuttumisen ja ennaltaehkäisemisen suhteen, ja otimme yhteyttä koulun rehtoriin. Koululta näytettiin vihreää valoa kyselytutkimuksemme toteuttamiselle. Sovimme tapaamisen koulun rehtorin kanssa ja saimme häneltä hyviä ammattilaisen vinkkejä kyselymme parantamisen suhteen. Tapaamisen jälkeen saimme nopealla aikataululla yhteensä sadalta oppilaalta kerätyt kyselyaineistot koskien koulukiusaamista. Kyselyyn vastasi yhteensä viisi eri seitsemättä luokkaa.

2.3 Aiheen rajaus

Tarkoituksenamme oli ottaa kyselymme alun perin yläkoulun yhdeksäsluokkalaisia. Aloimme kuitenkin miettiä sitä, että koululle ei ole hyötyä yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden kyselyiden vastauksista, sillä opinnäytetyömme valmistuttua he olisivat jo siirtymässä toisen asteen koulutukseen. Työmme tavoite ei olisi täyttynyt, jos oppilaat olisivat jo kerinneet vaihtamaan koulua ennen opinnäytetyömme tutkimustuloksien saamista. Tällöin tavoitteena ollut kiusaamiseen puuttuminen ei olisi ollut kyselyyn vastanneiden kohdalla enää mahdollista. Yhteistyökoulumme rehtori ehdotti meillä seitsemänsiä luokkia kyselyn vastaajiksi. Seitsemänsillä luokilla oli hänen mukaansa ollut eniten kiusaamistapauksia. Koulun kahdeksas ja yhdeksäsluokkalaisille oli tehty lukuvuoden aikana kiusaamiskysely Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman kouluterveyskyselyn puitteissa. Kouluterveyskyselystä pois jääneet seitsemäsluokkalaiset olivat siis oivallinen vaihtoehto kyselymme osallistujiksi. Koulun suuren oppilasmäärän takia päätimme rajata vastaajajoukon viiteen eri seitsemänteen luokkaan. Viiden luokan valitseminen tapahtui satunnaisesti niin, että luokat joilla oli tutkimusviikolla rehtorin pitämiä terveystiedon tunteja, vastasivat kyselymme.

3 MITÄ KOULUKIUSAAMINEN ON?

Tässä kappaleessa selvennämme koulukiusaamisen määritelmää eri tutkijoiden näkökulmasta sekä tuomme esiin lain ja yhteiskunnan moraalisääntöjen kannanoton kiusaamiseen. Lopuksi esittelemme vielä kiusaamisen yleisempiä ilmenemismuotoja.

3.1 Koulukiusaamisen määritelmä

Ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyy ristiriitoja, joita ilmenee myös koulussa oppilaiden välillä. Välienselvittelyt eivät siis ole paha asia, sillä ne kuuluvat normaaleihin sosiaalisiin suhteisiin. Välienselvittelyllä on lisäksi oma kehityksellinen tehtävänsä; lapset ja nuoret oppivat esimerkiksi hallitsemaan tunteitaan ja selvittämään sekä ratkaisemaan riitojaan. Oppilaiden väliseen kanssakäymiseen liittyy kiusoitteluun ja hännäämiseen liittyviä tilanteita. Kiusoittelun kohteeksi joutunut oppilas voi kokea tällaiset tilanteet joko leikiksi tai loukkaaviksi ja satuttaviksi. Normaaleiksi välienselvittelyiksi voidaan tulkita tilanteet, jotka ovat hetkellisiä ja joiden kohteeksi joutuvat lapset tai nuoret vaihtelevat. (Hakanen, Honkonen & Salovaara 2005, 9; Salmivalli 1998, 30.) Mitenkä tällaiset oppilaiden väliset ristiriidat sitten poikkeavat koulukiusaamisesta?

Koulukiusaamista on määritelty hyvin monella eri tavalla (Hamarus 2006, 47; Koivisto & Tamminen 1997, 78). Yleisin tutkimuksissa käytetty määritelmä on Olweuksen kehitelemä (Hamarus 2006, 47). Olweuksen (1992, 14–15) määritelmässä korostetaan, että kiusaaminen on yhden tai useamman henkilön negatiivinen teko, jonka kohteeksi joutuu toistuvasti sama uhri tai uhrin. Negatiivisella teolla tarkoitetaan tahallisesti toiselle aiheutettua vammaa tai epämiellyttävää oloa. Jotta negatiivinen teko voitaisiin määritellä kiusaamiseksi, pitää kiusaajan ja uhrin välillä Olweuksen mukaan vallita voimasuhteiden epätasaväkisyys. Uhrin pitää siis olla kiusaajaansa heikompi joko henkisesti, fyysisesti tai sosiaalisesti. Kiusaaja voi olla esimerkiksi joko uhriaan isokokoisempi, kielellisesti terävämpi tai hänellä voi yksinkertaisesti olla enemmän ystäviä. (Salmivalli 2010, 13.)

Pikas on määritellyt kiusaamista ryhmän näkökulmasta. Pikasin (1990, 31, 57) määritelmässä käytetään kiusaamisen sijaan termiä kouluväkivalta. Kouluväkivalta on yhtä kuin ryhmäväkivalta. Pikas korostaa teksteissään kiusaamisen olevan tietoista lainvastaista toimintaa, jossa ryhmä hyökkää toistuvasti kiusattua vastaan tai sulkee hänet kokonaan yhteisöstä fyysisiä tai psyykkisiä ominaisuuksiaan apuna käyttäen.

Vaikka kiusaamisen määritelmässä onkin poikkeavuuksia, löytyy niistä myös paljon samankaltaisuuksia. Useissa tutkimuksissa kiusaamisen määritellään olevan pitkäaikaista, toistuvaa ja tarkoituksellista väkivaltaa, joka kohdistuu yhteen kiusattuun (Jokela & Pruuki 2010, 84). Harjunkoski ja Harjunkoski (1994, 19) korostavat, että koulukiusaamisessa on loppujen lopuksi kyse subjektiivisesta kokemuksesta. Jokainen tietää itse, milloin on kyse leikinomaisesta kiusoittelusta ja milloin kiusataan tarkoituksellisesti. Tämän takia ei heidän mukaansa olekaan tärkeää löytää yksiselitteistä määritelmää kiusaamiselle.

3.2 Lain ja yhteiskunnan moraal sääntöjen kannanotto kiusaamiseen

Kiusaamiseen ja siitä aiheutuviin ongelmiin puututaan erilaisten moraal sääntöjen, oikeusjärjestyksen ja lainsäädännön avulla. On useita lakipykäläiä sekä julistuksia joissa sivutaan kiusaamisaihe. Perustuslain 6 §:ssä puhutaan tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta ja siitä kuinka ketään ei saa asettaa, ilman hyväksyttävää perustetta, eri asemaan (L 11.6.1999/731). Kiusaamiselta suojaa myös osa ihmisoikeuksista sekä YK:n Lapsen oikeuksien julistus. Julistuksesta kirjoitettiin valtioita velvoittava ja sitova Lapsen oikeuksien sopimus vuonna 1989, johon ovat sitoutuneet lähes kaikki maailman valtiot. (Historia [viitattu 8.1.2012]; Mikä on lapsen oikeuksien sopimus 2011.)

Kiusaamiseen puuttuvia lakeja löytyy myös muualta arkielämän osa-alueilta. Perusopetuslaissa 29 §:ssä esitetään kaikilla koululaisilla olevan oikeus turvalliseen perusopetukseen. Laki edellyttää muun muassa opetuksen järjestäjiltä suunnitelmia kiusaamiselta, häirinnältä ja väkivallalta suojaamiseksi sekä toimia niiden hoitamiseksi. (L 21.8.1998/628.) Samalla se velvoittaa oppilaita käyttäytymään koulussa asiallisesti (Jokela & Pruuki 2010, 83). Myöhemmissä koulutuksissa lu-

kiolaki (21§) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (28§) edellyttävät samaa suojaa oppilailleen (Hamarus 2008,19). Lisäksi työpaikoilla suojaa Työturvallisuuslaki, mikä sisältää erilaisia säännöksiä, joiden avulla koetetaan hallita kiusaamiseen liittyviä epäkohtia (L 23.8.2002/738; Anttila 2011).

Kiusaamiselle löytyy nimikkeitä myös rikoslaista. Kiusaamista ei missään lainkapaleessa määritellä tarkasti, mutta pahimmillaan kiusaaminen voi rikkoa lakia ja näin kuulua rikosoikeuden piiriin. Kiusaamisen edetessä pahaksi, voidaan rikkoa useita Suomen Rikoslaisissa mainittuja tekoja, kuten pahoinpitely, pakottaminen, laiton uhkaus, kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen. Usein rikosvastuun ehto täyttyy, jos teko aiheuttaa vahinkoa tai kärsimystä kiusatulle. (Mitä laki sanoo [Viitattu 8.9.2011]; L 19.12.1889/39.) Suomessa rikosvastuukäyrä on 15 vuotta, jonka jälkeen kiusaaja voidaan tuomita ja rangaista kiusaamisrikoksesta, jos se täyttää rikoslaisissa kirjoitetun rikoksen kuvauksen. Mutta vahingonkorvausvastuulla ei ole Suomessa ikärajaa, joten alle 15-vuotias kiusaaja voidaan tuomita maksamaan uhrille vahingonkorvausta teoistaan. (Mitä laki sanoo [Viitattu 8.9.2011].)

Yleisimmät nuorten toteuttamat rikkeet koskevat juuri yksityiselämää koskevien tietojen ja kuvamateriaalien levittämistä. Uudet kiusaamisen muodot, netti- ja kännykkäkiusaaminen mahdollistavat helposti tämänkaltaisten rikosten tapahtumisen. Suurin osa nuorista ei edes ymmärrä tekojensa laittomuutta, vakavuutta tai niiden mahdollisia seurauksia; esimerkiksi kerran Internetiin laitettu kuva, on aina siellä. Onkin tärkeää muistaa, että Internetissä pätee kaikki samat säännöt ja lait kuin todellisessa maailmassa. (Thorslund 2009, 54, 97, 104–105.)

3.3 Kiusaamisen muodot

Kiusaaminen jaetaan usein suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 4). Epäsuora kiusaaminen tarkoittaa toisen vahingoittamista niin sanotusti kiertoteitse, eli esimerkiksi puhumalla pahaa toisen selän takana, juoruiluna tai eristämällä kiusattu muusta ryhmästä (Jokela & Pruuki 2010, 84; Lämsä 2009b, 61; Hamarus 2008, 45; Aaltonen ym. 2003, 327; Salmivalli 1998, 36). Suoraksi kiusaamiseksi katsotaan kuuluvan esimerkiksi tönimisen, nimittelyn ja lyömi-

sen. Toisin kuin epäsuorassa kiusaamisessa, suorassa kiusaamisessa uhriin kohdistuvat hyökkäykset ovat muodoltaan usein avoimia. (Aaltonen ym. 2003, 327.)

Epäsuora ja suora kiusaaminen ovat muodoltaan hyvin laajoja. Nämä kaksi määritelmää kätkevät sisälleen monia erilaisia kiusaamisen esiintymismuotoja. Vaikka epäsuoraa ja suoraa kiusaamista onkin käytetty paljon kiusaamisen määritelmässä, päätimme jaotella kiusaamisen tarkemmin. Halusimme, että yläasteelle tekemässämme kiusaamiskyselyssä kiusaamisen muodot tulevat esille yksityiskohtaisemmin ja saamme tarkempaa tietoa siitä, millaista kiusaamista koulussa esiintyy. Tässä opinnäytetyössä kiusaamisen muotojen yläkäsitteenä nähdään epäsuora ja suora kiusaaminen ja näiden alakäsitteinä hiljainen kiusaaminen, sanallinen kiusaaminen, fyysinen kiusaaminen sekä teknologiavälineiden avulla tapahtuva kiusaaminen.

Hiljainen kiusaaminen. Hiljaisella kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi valheiden levittelyä, juoruilua, syrjimistä, toiselle vastaamatta jättämistä ja ilmeilyä (Hakanen ym. 2005, 9). Hiljainen kiusaaminen ilmenee hienovaraisesti ja sitä on vaikea havaita, koska se perustuu usein verbaalisiin eleisiin (Höistad 2003, 80). Hiljaisen kiusaamisen uhriksi joutuneet eivät pidä itsestään suurta melua eivätkä yleensä kerro kenellekään kiusaamisesta (Lämsä 2009b, 61; Höistad 2003, 81). Hiljaisesti kiusaavat taas eivät välttämättä tiedä kiusaavansa. Kiusatut pitävät tapansa vain asemansa varmistamisena kaveriporukassa tai kiusatun reaktion testaamisena. (Lämsä 2009b, 61.)

Sanallinen kiusaaminen. Sanalliseen kiusaamiseen kuuluu esimerkiksi nimittely, pilkkaaminen, ilkeämielinen vihjailu ja toisen naurunalaiseksi tekeminen (Hakanen ym. 2005, 10). Sanallinen kiusaaminen on yleensä hiljaista kiusaamista helpompi huomata. Sanallista kiusaamista katsotaan olevan myös nimettömien lappujen lähettelyt sekä teknologiavälineiden kautta tapahtuva kiusaaminen. (Höistad 2003, 82.)

Fyysinen kiusaaminen. Vaikka mediassa nouseekin välillä esille koululaisten välisiä rajuja väkivallantekoja ja pahoinpitelyitä, ovat nämä fyysisen kiusaamisen ilmenemismuodot kuitenkin harvinaisia ääritapauksia. Tavallisemmin fyysinen kiusaaminen ilmenee esimerkiksi tönimisenä, lyömisenä sekä potkimisena ja on

tavanomaisempaa alaluokilla poikien keskuudessa. (Hakanen ym. 2005, 10.) Fyysinen kiusaaminen on yleensä helppo huomata mustelmista, rikkoutuneista vaatteista ja muista ulkoisesti näkyvistä merkeistä. Kuitenkin, kuten muukin kiusaaminen, myös fyysinen kiusaaminen pyritään yleensä tekemään aikuisten katseilta piilossa. Tällöin kiusaaminen ilmenee esimerkiksi ”vahingossa” tapahtuneina tönäisyinä. (Höistad 2005, 85.) Kiusaaminen voidaan naamioda myös näyttämään leikinomaiselta kiusoitteelta tai urheilulta (Hakanen ym. 2005, 10).

Teknologiavälineiden avulla tapahtuva kiusaaminen. Teknologiavälineiden avulla tapahtuva kiusaaminen on suhteellisen uusi ja myös kokoajan yleistynyt kiusaamisen muoto (Kiusaamisen muodot, [viitattu 8.12.2011]). Samalla kun lapset ja nuoret ovat ottaneet tekniikan osaksi päivittäisiä toimintojaan, myös kiusaaminen on siirtynyt Internetiin ja kännyköihin (Hakanen ym. 2005, 12). Internetin ja kännyköiden kautta tapahtuva kiusaaminen ilmenee yleisemmin esimerkiksi kiusaajan kiusatusta julkaisemien tai lähettämien valokuvien, juorujen, videoiden, häiriösoittojen tai ilkeiden viestien avulla (Lämsä 2009b, 65). Tämän kaltainen kiusaaminen eroaa muista kiusaamisen muodoista jatkuvuudella ja julkisuudella. Kiusattu ei pääse eroon kiusaajastaan edes kotonaan, sillä kännykän ja netin avulla kiusaaja tavoittaa kiusatun myös koulun ulkopuolella. (Thorslund 2009, 52; Hakanen ym. 2005, 12.) Teknologiavälineiden avulla tapahtuva kiusaaminen on houkuttelevaa usein siksi, että kiinnijäämisen riski koetaan pieneksi. Internetissä ja kännykällä on helppoa lähettää viestejä joko nimettömästi tai väärällä nimimerkillä. Myös aikuisten poissaolo edesauttaa nettikiusaamiseen ryhtymistä. (Jokela & Pruuki 2010, 85; Lämsä 2009b, 65.)

4 KOULUKIUSAAMISEN ESIINTYVYYS JA YLEISYYS

Koulukiusaamisen esiintyvyys kappaleessa käsittelemme koulukiusaamisen ilmenemistä kouluissa. Olemme nostaneet esille koulukiusatuiksi joutuneiden määriä, kouluasteen merkitystä kiusaamisen ilmenemisessä sekä niitä hetkiä, jolloin koulukiusaamista yleensä ilmenee. Tuomme lisäksi esiin sukupuolten välisiä eroja koulukiusaamisessa.

4.1 Koulukiusaamisen esiintyvyys

Sellaista koulua jossa ei kiusattaisi, on vaikea, ellei jopa mahdoton löytää. Tutkimuksien mukaan Suomessa kiusatuiksi joutuu noin 5-15 prosenttia peruskouluikäisistä. (Salmivalli 2010, 17.) Karhusen (2008, 176) mukaan kiusatuiksi joutuneiden prosenttiosuus saattaa kohota jopa 20 prosenttiin ikäluokassa. Kiusatuiksi tulleiden määrän vaihtelu riippuu käytetystä tutkimusmenetelmästä ja lasten iästä. Joka tapauksessa näyttäisi siltä, että jokaisella koululuokalla on vähintään yksi oppilas, jota kiusataan toistuvasti. (Salmivalli 2010, 11, 14, 17.) Sillä, sijaitseeko koulu kaupungissa vai maalla tai kuinka suuri koulu on, ei näyttäisi olevan merkitystä kiusaamisen esiintymisessä (Aaltonen ym. 2003, 330; Penttilä 1994, 83).

Selvitysten mukaan kiusaamista esiintyy eniten alakoulussa ja jopa neljännes ensimmäisen ja toisen luokan oppilaista kertoo joutuneensa kiusatuksi (Salmivalli 2010, 18). Kiusaaminen vähenee tasaisesti koko alakoulun ajan aina ylemmille luokille siirryttäessä (Salmivalli 2010, 18; Aaltonen ym. 2003, 328). Kiusattujen oppilaiden lisäksi myös kiusaavien oppilaiden määrä vähenee alakoulun ensimmäisten vuosien aikana. Tämä selittyy sillä, että vähitellen opitaan kiusaamisen olevan väärin. Viidennellä luokalla kiusaavien oppilaiden määrä kääntyy kuitenkin kasvuun ja yläkouluun siirryttäessä kiusatuksi joutuneiden määrän väheneminen pysähtyy. Kiusaamisen määrän kasvua selitetään sillä, että omasta asemasta ryhmässä tulee varhaisnuoruudessa tärkeä asia. Kiusaamalla muita pystyy nostamaan omaa arvoaan ja olemaan ”cool” muiden silmissä. Toisia kiusaavia oppilaita on todettu olevan eniten yhdeksännellä luokalla. (Salmivalli 2010, 19, 31.)

Missä kiusaamista sitten useimmiten tapahtuu? Ensimmäisenä tulee mieleen, että kiusaajat yrittävät viimeiseen asti peitellä kiusaamistaan. Tällöin kiusaamiselle otollisia hetkiä olisivat tilanteet, joissa ei olisi läsnä aikuisia; eihän kiusaamisesta haluta jäädä kiinni. Oletamus osuu oikeaan. Eniten kiusaamista ilmenee välitunneilla, ruokatunneilla ja ennen tuntien alkua sekä koulun käytävillä että luokissa (Lämsä 2009b, 62–63; Aaltonen ym. 2003, 327). Kiusaamista tapahtuu myös tuntien aikana, etenkin taito- ja taideaineiden tunneilla (Lämsä 2009b, 62–63). Koulumatkoilla esiintyvä kiusaaminen on vähäisempää, kuin mitä on oletettu (Aaltonen ym. 2003, 328).

4.2 Sukupuolten väliset erot koulukiusaamisessa

Sekä tytöt että pojat kiusaavat ja molemmat tulevat kiusatuiksi. Miten tyttöjen ja poikien kiusaaminen sitten eroaa toisistaan? Salmivallin (1998, 29, 35) mukaan kiusaaminen on yksi aggressiivisen käyttäytymisen muoto. Aggressiivisen käyttäytymisen päämääränä on satuttaa kiusattua joko fyysisesti tai psyykkisesti. Sekä tytöillä että pojilla on aggressiota, mutta ne ilmenevät eri tavoilla. (Höistad 2003, 94; Salmivalli 1998, 35.) Pojat käyttävät usein sekä sanallisia että fyysisiä keinoja kiusatessaan toisia; he esimerkiksi lyövät, potkivat ja haukkuvat uhriaan. Tytöt taas käyttävät hienovaraisempia ja usein myös näkymättömämpiä keinoja kiusaamistilanteissa. (Höistad 2003, 84; Olweus 1992, 23.) Tyttöjen kiusaaminen on usein muodoltaan henkilökohtaisempaa kuin poikien. Tyttöjen kiusaaminen ilmenee juoruiluna, manipulointina ja syrjimisena ja se liittyy yleensä ulkoisiin seikkoihin kuten vaatteisiin ja ulkonäköön. On kuitenkin syytä huomata, että myös tyttöjen kiusaaminen on saanut uusia muotoja muuttamalla fyysisesti raaemmaksi. (Höistad 2003, 95.)

Poikien väliset kaverisuhteet ovat luonteeltaan raaempia, kovempia ja aggressiivisempia kuin tyttöjen vastaavat suhteet (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 26; Olweus 1992, 24). Tutkimuksien valossa näyttää siltä, että pojat ovat tyttöjä useammin sekä kiusaajia että kiusattuja (Salmivalli 1998, 39; Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 26; Olweus 1992, 23). Mistä se sitten johtuu, että pojat ja tytöt kiu-

saavat eri lailla? Olweuksen (1992, 24) mukaan syyt sukupuolten välisten erojen takaa löytyvät sekä biologisista että sosiaalis-ympäristöllisistä tekijöistä.

Kun tytöt joutuvat kiusatuiksi, löytyy kiusaajista sekä tyttöjä että poikia. Sen sijaan poikia kiusaavat yleensä toiset pojat. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 25.) Vaikka tytöt yleensä harjoittavatkin kiusatessaan epäsuoraa kiusaamista ja pojilla kiusaaminen ilmenee suorana, eniten molemmat sukupuolet joutuvat sanallisen kiusaamisen eli nimittelyn, uhkailun ja haukkumisen uhreiksi (Salmivalli 1998, 37–38).

5 AIEMMAT TUKIMUKSET KOULUKIUSAAMISESTA

Kiusaamisesta on tehty paljon tutkimuksia, joista suurin osa on suuntautunut varsinkin koulumaailman ja työelämän sektoreihin (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 3). Tuomme tässä osiossa esille uudehkoja tutkimuksia koskien koulukiusaamista. Valitsimme työssä tarkemmin esitellyiksi tutkimuksiksi valtakunnallisesti toteutettavan Kouluterveyskyselyn sekä sen tuloksista kootun Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000-2007 – tutkimuksen. Kappaleessa avaamme myös keskeisiä tuloksia kahdesta Mannerheimin Lastensuojeluliiton toteuttamasta tutkimuksesta. Valitsimme tutkimukset sen mukaan, että ne tukevat oman tutkimuksemme aihetta sekä kohderyhmää.

5.1 Kouluterveyskyselyjen käyttö koulukiusaamisen tutkimisessa

Suomessa on jo pitkään tutkittu koulukiusaamista kouluterveyskyselyiden ja -tutkimuksen avulla. Joka vuosi Suomen eri alueilta saadaan tietoa nuorten kouluoloista, terveydestä, terveystottumuksista, elinoloista sekä oppilas- ja opiskelija-huolloista. Kouluterveyskyselyt toteutetaan peruskoulujen 8. ja 9.luokkalaisilla sekä ammatillisten oppilaitosten ja lukioiden 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla. Kyselyiden tulokset antavat oppilaitoksille yleiskuvaa oman koulunsa tilanteesta. Tulosten avulla koulut voivat laatia toimintasuunnitelmia, jonka avulla lähdetään kehittämään koulu yhteisöä sekä edistämään oppilaiden hyvinvointia. (Kouluterveyskyselyn hyödyntäminen koulu yhteisössä [viitattu 11.2.2012]; Kouluterveyskysely 2011.) Valtakunnan tasolla tulokset hyödynnetään esimerkiksi Kaste-ohjelman sekä muiden politiikkaohjelmien seurannassa ja arvioinnissa (Kouluterveyskysely 2011).

Etelä-Pohjanmaan nuorille toteutetaan kouluterveyskyselyt parittomina vuosina, joten viimeisin kouluterveyskysely toteutettiin vuonna 2011. Terveyskyselyn indikaattoreista ja taulukoista on helposti havaittavissa kyselyiden tulokset koskien koulukiusaamista. Vuonna 2011 Etelä-Pohjanmaan peruskoulujen 8.-9.luokkalaisista 8 prosenttia oli kokenut koulukiusaamista vähintään kerran viikossa lukukauden aikana. Alueen kouluterveyskyselyyn vastasi yhteensä 3947 oppi-

lasta. Lukukauden aikana 8 prosenttia oppilaista oli myös osallistunut koulu-kiusaamiseen vähintään kerran viikossa. Vuodesta 2003 vuoteen 2011 Etelä-Pohjanmaan koulukiusattujen määrä on pysynyt 7-10 prosentin luokassa. Vuonna 2011 oppilaista jopa 68 prosenttia oli vastannut, ettei hänen kiusaamiseensa ollut puututtu aikuisten toimesta. (Etelä-Pohjanmaan tulokset 2011.)

Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007 -tutkimus oli osa Opetusministeriön tilaustyötä ja osa koulu yhteisöjen turvallisuuden edistämistä. Tutkimuksen materiaalina käytettiin myös Stakesin kouluterveyskyselyn aineistoa. Tutkimuksessa tarkasteltiin kiusaamiseen puuttumista, koulukiusaamisen yleisyyttä sekä kiusaamisen yhteydessä olevia tekijöitä peruskoulun yläluokilla. Tutkimus todensi, ettei koulukiusaaminen ole vähenevään päin yhdessäkään maakunnassamme. Vähintään kerran viikossa yläkoulun koulukiusaamisen kohteeksi jääneitä oppilaita oli 8 prosenttia. Poikien koulukiusaaminen kasvoi vielä tuona aikana 8 prosentista 10 prosenttiin. Pojista 10 prosenttia joutui toistuvasti kiusatuiksi, kun taas tytöistä 6 prosenttia. Kiusaamiseen osallistumisessa taas tuli enemmän eroa sukupuolten välillä. Pojilla kiusaamiseen osallistuminen oli yhtä yleistä kuin kiusatuksi tuleminen. Tyttöjen kohdalla taas kiusaamiseen osallistuminen oli puolet harvinaisempaa kuin kiusatuksi joutuminen. Kiinnostavin huomio tuloksissa oli se, että vain noin neljäsosa koulukiusaamisen osapuolista ilmoitti, että kiusaamiseen oli puututtu koulussa. (Tutkimus 2008.)

Molemmissa tutkimuksissa oppilaat selkeästi kokevat, ettei kiusaamistilanteisiin puututa tarpeeksi. Tämä on huolestuttava. Kiusaamisen kitkeminen vaatii pitkäjänteistä työtä, aikuisten määrätietoista puuttumista sekä koulun ja kodin yhteistyötä. Koulun henkilökunnan aikuisilla ja vanhemmilla on vastuu siitä, että kiusaamiseen puututaan viipymättä. Yhteiskunnan vastuulla taas on, että koulussa on riittävästi aikuisia eri aloilta auttamaan ajoissa.

5.2 Kiusaaminen Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimuksien mukaan

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on toteuttanut useita tutkimuksia koskien koulu-kiusaamista. Yksi kysely, jota tarkemmin avaamme, on vuonna 2008 internetissä toteutettu tutkimus, jonka tarkoituksena oli selvittää yläkoulujen, lukioiden ja am-

matillisten oppilaitosten oppilaiden koulukiusaamiseen liittyviä kokemuksia ja käsityksiä. Tutkimukseen osallistui yhteensä 15 772 kyselyn kohderyhmään kuuluvaa nuorta. Vastaajat olivat iältään 12–19-vuotiaita. Tutkimuksessa selvisi, että yläkouluikäisistä viikoittaisen kiusaamisen uhreiksi joutui 11 prosenttia tytöistä ja 14 prosenttia pojista. Ammatillisissa oppilaitoksissa sekä lukioissa kiusaamisen todettiin olevan huomattavasti harvinaisempaa kuin yläkoulussa. Kiusatuista oppilaista kolmea neljästä kiusattiin välituntiaikana ja jopa puolet kiusatuista ilmoitti kokevansa kiusaamista myös oppitunneilla. Tutkimuksen tuloksien mukaan koulukiusaamisesta kertominen koulun henkilökunnalle ei auta kiusaamisen loppumisessa. Päinvastoin kiusaaminen näytti osan kohdalla jopa pahentuneen. Koulun henkilökunnalle sekä omille vanhemmille puhuminen koettiin vaikeaksi. Tutkimus osoitti, että 46 prosenttia kiusatuista ei ollut puhunut kiusatuksi joutumisestaan vanhempiensa kanssa. (Peura ym. 2009, 5, 37–38.)

Toinen mielenkiintoinen Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisema tutkimus on Taloustutkimuksen vuonna 2009 toteuttama kysely koululaisten vanhemmille. Tutkimuksen avulla haluttiin kerätä tietoa siitä, millaisena vanhemmat kokevat lastensa kouluhyvinvointiin liittyvät kysymykset. Tutkimukseen osallistui 1007 vanhempaa, joilla oli 10–16-vuotias lapsi tai lapsia. Keskitymme tässä katsauksessa tarkemmin esittelemään vain koulukiusaamiseen liittyviä keskeisiä tuloksia. (Mikkonen & Naapuri 2009.)

Vanhemmilta tiedusteltiin kyselyssä sitä, onko heidän lastaan kiusattu koulussa. Kahdeksan prosenttia vanhemmista ei tiennyt onko heidän lastaan kiusattu. Valtaosa vanhemmista koki kuitenkin olevansa hyvin perillä siitä, onko heidän lapsensa kokenut kouluaikana kiusaamista. Yleensä vanhemmat saivat kuulla lapsensa kiusaamisesta lapselta itseltään (83 %). Tieto kiusaamisesta tuli vain hyvin harvoin (5 %) opettajalta. Vanhemmat kokivat erittäin tärkeäksi kiusaamisen selvittämisen, sillä kiusatuista vain 15 prosentin osalta kiusaaminen jätettiin kokonaan selvittämättä. Vanhemmat näkivät, että opettajan puuttuminen kiusaamiseen on merkittävässä roolissa, jotta kiusaaminen saadaan loppumaan. Vanhemmista 94 prosenttia koki, että kiusaaminen oli vähentynyt ja 58 prosentin mielestä kiusaaminen oli saatu kokonaan loppumaan puuttumisen ansiosta. (Mikkonen & Naapuri 2009.)

Edellä esitetyt Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimuksien tulokset ovat hyvin ristiriitaisia keskenään. Ensimmäisessä tutkimuksessa ilmeni, että lähes puolet oppilaista ei kerro kiusatuksi joutumisestaan vanhemmilleen. Vanhemmat kuitenkin olettavat, että heidän lapsensa kertovat kiusaamisesta. Oppilaiden mielestä kiusaamiseen puuttuminen yleensä vain pahentaa kiusaamistilannetta. Vanhemmat näkivät kuitenkin, että kiusaaminen vähenee tai jopa loppuu puuttumisen keinoin. Etenkin oppilaille teetetty tutkimus osoittaa, että koulukiusaamiseen pitäisi puuttua tehokkaammin. Oppilaille pitäisi myös varata enemmän aikaa jutella koulun henkilökunnan kanssa, jotta kiusaamisesta kertomisen kuilu pienentyisi. Vanhemmista vain viisi prosenttia sai tietää lapsensa kiusaamisesta opettajalta. Opettajien kiusaamisen havaitsemisen muotoja tulisi siis kehittää ja kiusaamisen vastaisesta toiminnasta tulisi tehdä niin oppilaiden, vanhempien kuin opettajienkin yhteinen asia.

6 KEHITTYVÄT NUORET YHTEISÖISSÄMME

Koulukiusaamisella on suuri vaikutus nuorten hyvinvointiin ja sosiaaliseen elämään. Jotta kykenemme näkemään koulukiusaamisen vaikutusta nuorten elämässä sekä mahdollisia seurauksia, pitää tarkastella myös nuorten kehittymistä ja heille keskeisiä asioita. Sen vuoksi käsittelemme kappaleessa nuorten kasvuun liittyviä seikkoja sekä koulun ja toverisuhteiden merkitystä nuorille.

Lasten ja nuorten terveys ja hyvinvointi saavat aikaan huolta kasvatus- ja opetussektoreilla (Honkanen & Suomala 2009, 10). Viime vuosina myös muut eri alojen asiantuntijat ja media ovat alkaneet pohtia heidän tulevaisuutta sekä hyvinvoinnin tilaansa (Tilus 2004, 15). Hyvinvoinnin määritelmä on jokaiselle henkilökohtainen, mutta sen voidaan sanoa koostuvan useasta osatekijästä: psyykkisestä ja fyysisestä terveydestä, moitteettomista elinoloista, sosioemotionaalisista suhteista sekä henkilökohtaisesta hyvinvoinnin tunteesta. Jos voi hyvin muun muassa sosioemotionaalisissa suhteissa, se tarkoittaa että kykenee solmimaan ja ylläpitämään suhteita sekä tunnistaa omia tunnetilojaan halliten niitä. (Honkanen & Suomala 2009, 10.) Koulukiusaaminen voi olla olennaisesti syynä vertaissuhteissa epäonnistumiseen. Toisin sanoen lasten ja nuorten hyvinvointi kuvastaa kasvuympäristöjen kuten perheen, päivähoiton tai koulun valmiutta huolehtia heidän tarpeistaan ja kehityksestään. Hyvinvoiva lapsi tai nuori voi alkaa oirehtia, jos kasvuympäristö epäonnistuu tehtävässään. (Tilus 2004, 54.)

Markku Tasala (2011) haastatteli artikkelissaan Helsingin yliopiston kasvatustieteen professori Kirsi Tirriä, joka kuului Suomalaiseen Tiedeakatemian monitieteelliseen tutkimusryhmään, jonka kannanotto Suomessa tapahtuneisiin koulusurmiin julkaistiin. Tirri kertoi artikkelissa, että koulusurmien yhteydessä on voimakkaasti esiin noussut koulukiusaaminen, mutta se ei ole ollut tärkein selittävä tekijä tilanteissa. Kannanotossa tärkeimpänä nostettiin esille sosiaalisen pääoman vaikutukset lapsiin ja heidän hyvinvointiinsa. Tämän vuoksi tutkimusryhmä lisäisi koulujen opetukseen vuorovaikutuksen kehittämisen, ilmaisutaidon, taideopetuksen sekä tunteiden ilmaisun ja tunnistamisen.

6.1 Nuorten kasvu ja kehitys

Kun puhutaan nuoruusiästä, tarkoitetaan lapsuuden ja aikuisuuden välille sijoittuvaa kehitysvaihetta. Nuoruusiän katsotaan alkavan varhaisnuoruudesta noin 11-vuotiaasta ja loppuvan aikuisen persoonallisuuden kasvamiseen viimeistään 22-vuotiaana. Tämän kehitysvaiheen aikana nuori kehittyy psyykkisesti ja fyysisesti sekä sosiaaliset suhteet kokevat suuria muutoksia. Nuoren käsitteellinen ajattelu, kokonaisuuksia hahmottaminen ja päättelykyky kehittyvät aikuisen tasolle. Silloin nuori kaipaa sekä ikätovereiden että aikuisten apua näiden psyykkisten kehitysvaiheiden läpikäymiseen. (Hietala, Kaltiainen, Metsärinne & Vanhala 2010, 40, 42–43.)

Nuoruusiässä nuori alkaa itsenäistyä ja irtaantua vanhemmistaan sekä perheen lapsen roolistaan (Kinnunen 2005, 26; Macmillan 2004, 152). Murrosikäinen voi fyysisesti kehittyä isoksi, mutta sisäisesti hän on vielä pieni, eikä sen vuoksi kykene hallitsemaan liikaa vapautta (Kinnunen 2005, 26). Tässä muutosvaiheessa nuorten tunteiden hallintakin on puutteellista, ja sen vuoksi elämä murrosikäisen kanssa voi olla haastavaa. Nuorella ilmenee mielialavaihteluita, jolloin tunteet vaihtelevat toisesta ääripäästä toiseen lyhyessäkin hetkessä, esimerkiksi johdonmukaisuudesta järjettömään, kultaisesta pahatuuliseen tai lapsellisuudesta aikuisen kypsyyteen. (Hietala ym. 2010, 42; Kinnunen 1999, 84.)

Nuoruuteen kuuluu arvomaailmojen ja maailmankatsomuksellisten asioiden pohtiminen sekä suuret valinnat ja päätökset koskien tulevaisuutta (Hietala ym. 2010, 45). Nuoruusiässä lapsuuden ”minä” joutuu koetukselle nuoren etsiessään uudestaan paikkaansa maailmassa. Lapsen peilisuhteesta poiketen, nuori peilaa itseään lähiympäristön lisäksi koko yhteiskuntaan ja sivilisaatioon, jolloin puhutaan nuoren identiteetistä. (Aaltonen ym. 2003, 74–75.)

6.2 Koulun sosiaalinen merkitys nuorten kasvussa

Nuoren tärkeimmistä yhteisöistä heti kodin jälkeen on koulu. Ennen kaikkea koulun tarkoitus on toimia oppimisympäristönä, jossa nuori kasvaa sekä aikuisten ohjauksessa että vertaisryhmänsä keskuudessa. (Hietala ym. 2010, 20.) Koululla on

siis suuri merkitys lapsen elämässä. Vaikka kotona ei tarjottaisi lapselle tiettyjä malleja, niin koululla on edellytys kehittää lapsen sosiaalisten taitojen omaksumista; opettamalla sosiaalisia valmiuksia ja asettamalla lapselle normeja. (Huhtasen 2007, 123.) Tiluksesta (2004, 15) useissa kodeissa ja kouluissa kasvatuksen peruselementit ovat hävinneet ja siksi lapset ja nuoret ovat alkaneet voida huonosti sekä kadottaneet motivaationsa koulunkäyntiin. Näiksi kasvatuksen peruselementiksi eritellään ohjaus, tukeminen, yhdessä tekeminen, mukana eläminen ja asioiden jakaminen.

Koululuokka muodostaa nuorelle tärkeän vertaisryhmän. Muiden luokkalaisten kanssa vuorovaikutus on päivittäistä ja erilaisissa tilanteissa tapahtuvaa, joten nuoret viettävät paljon aikaa koululuokkansa kanssa. Nuorten perspektiivistä koulu merkitsee lähinnä kavereita ja tiettyyn ryhmään kuulumista. Nuorten sosiaalisilla suhteilla on paljon suurempi merkitys, kuin aina aikuisina huomaammekaan. (Hakanen ym. 2005, 8.)

6.3 Vertaissuhteiden tärkeys nuorten kehityksessä

Nuoruusiässä, identiteetin kasvun myötä, kavereiden merkitys kasvaa ja heistä tulee todella tärkeitä (Macmillan 2004, 152). Murrosiässä nuori siirtyy perhekeskeisyydestä ystäväkeskeisyyteen, ja näin uutena samaistumiskohteena ovat muut nuoret. Kavereista tulee peili, jonka kautta nuori katsoo itseään. (Kinnunen 1999, 46.) Nuori siis etsii vertaistensa ryhmää, joka hyväksyisi hänet (Hakanen ym. 2005, 8). Juuri nämä aidot ystävät ovat parasta mitä nuori voi saada. Parhaimmillaan he kohottavat nuoren itseluottamusta, koska nuoren on helpompi pitää itsestään jos muutkin pitävät. (Kinnunen 1999, 46–47.) On kuitenkin olemassa tilanteita, joissa nuorella ei ole ystäviä. Ystävien puuttuminen voi johtua esimerkiksi koulukiusaamisen takia vertaisten toimesta torjutuksi tulemisesta. Torjutuksi joutuminen on yhteydessä myöhempisiin ongelmiin elämässä. Tällaisia ongelmia ovat kouluvaikeudet, tunne-elämän ongelmat sekä käyttäytymisen ongelmat. (Salmivalli 2005, 43-44.)

Varhaisista ihmissuhteista ja kasvuympäristöstä ihminen saa niin sanotusti eväät tulevaisuuteensa. Varsinkin ikätovereiden seura tukee nuorten kehitystä. Nuoren

persoonallisuus kasvaa ystävyys- ja toverisuhteissa, koska niissä opitaan antamista, saamista sekä vastavuoroisuutta. Näiden vuorovaikutussuhteiden avulla nuori oppii sopeutumaan ryhmään, sekä omaksuu sen, millaisena kokee sosiaalisen maailman ja millä tavoin itse kohtaa muita ihmisiä. (Salmivalli 2005, 15; Aaltonen ym. 2003, 85; Kinnunen 1999,47; Kinnunen 1992, 147.) Esimerkiksi merkittävän ystävän puuttuminen voi vahingoittaa sekä itsetunnon että sosiaalisten taitojen kehittymistä. Ystävyys-suhte on siis läheinen emotionaalinen ja sosiaalinen yhteys, johon liittyy positiivisia emootioita kuten luottamuksen, vastavuoroisen mieltymyksen, yhteenkuuluvuuden ja rehellisyyden tunteita (Aaltonen ym. 2003, 85, 93). Entä silloin kun näitä tuntemuksia ei koe torjuttuna tai kiusattuna? Tätä nuoren kehitysvaihetta voi vaarantaa vakavasti juuri kiusatuksi tuleminen tai yksinjäätminen (Hietala ym. 2010, 44).

7 KIUSAAMINEN RYHMÄILMIÖNÄ

Kiusaamista tapahtuu yleensä ryhmissä ja yhteisöissä (Peura, Pelkonen & Kirves 2009, 5). Jotta voimme ymmärtää koulukiusaamisilmiön syntymisen takana olevia tekijöitä, meidän pitää ottaa huomioon ryhmä ja ryhmän toimintaan liittyviä seikkoja. Seuraavissa kappaleissa tarkastelemmekin ensin sekä ryhmän että ryhmäilmiön määritelmää ja siirrymme tämän jälkeen tutkimaan normien ja ryhmäpaineen merkitystä koulukiusaamisen syntyyn ja esiintymiseen. Viimeisenä tutustumme tavallisempiin rooleihin, joita esiintyy ryhmissä joissa ilmenee kiusaamista.

7.1 Ryhmäilmiö

Ryhmällä tarkoitetaan sellaista ihmisten muodostamaa porukkaa, jotka jakavat yhteisen päämäärän sekä tiedon muista ryhmään kuuluvista jäsenistä. Jotta jokin porukka voidaan luetella ryhmäksi, heidän pitää olla keskenään vuorovaikutuksessa. (Pennington 2005, 8; Kopakkala 2005, 36; Aho & Laine 1997, 203.) Ryhmiä on kaikkialla: ryhmiksi luetaan esimerkiksi niin päiväkotien lapsiryhmät, koululuokat kuin harrastustenkin myötä syntyneet ryhmät.

Koulukiusaamisen kohdalla puhutaan usein ryhmäilmiöstä. Ryhmäilmiöllä viitataan siihen, ettei ryhmän toimintaa voida päätellä vain yhden ryhmäläisen mukaan. Ryhmäilmiön syntyyn tarvitaan siis ryhmän jäsenten keskinäistä kommunikaatiota sekä vuorovaikutusta. (Kopakkala 2005, 37.) Kun koulukiusaamisen sanotaan olevan ryhmäilmiö, tarkoitetaan sillä sitä, että kiusaaja ja kiusatun lisäksi tarvitaan yleensä muitakin kiusaamiseen joko aktiivisesti tai passiivisesti osallistuvia ryhmäläisiä. Ryhmäläiset joko vahvistavat tai heikentävät kiusaamisen jatkumista.

7.2 Ryhmäpaine ja -normit

Koulujen virallisissa normeissa eli säännöissä kiusaaminen on aina ehdottomasti kielletty. Tämän tiedostavat myös oppilaat itse. Virallisten sääntöjen ohella oppilaiden käytökseen vaikuttavat myös luokkien epäviralliset ryhmänormit. Epäviralliset ryhmänormit ovat ääneen lausumattomia, hallitsevia sääntöjä siitä, miten ryhmäs-

sä pitää toimia ja miten ei. Juuri nämä koululuokkien omat normit ovat kiusaamista kehittävä tekijä. (Kiusaaminen on ryhmäilmiö [viitattu 29.11.2011]; Pennington 2005, 85–86.) Epäviralliset normit vahvistuvat kiusaamistilanteissa ja puuttuminen ehkäistään niiden avulla. Siksi kiusaamisesta ei saa esimerkiksi kannella. Voidaan siis todeta, että kiusaamisen syntymiselle ja sen jatkumiselle merkittävintä on muiden oppilaiden suhtautuminen sekä ryhmän merkitys. (Hamarus 2006, 76–77, 116–117.)

Oppilaat asennoituvat kiusaamiseen yleensä kielteisesti ja pitävät toisten kiusaamista vääränä. Se, miksi kiusaamista kuitenkin esiintyy, selittyy pitkälti ryhmässä vallitsevien epävirallisten normien kautta. Epävirallisiin kuten virallisiinkin normeihin liittyy vahvasti ryhmäpaine, jopa pelko, joka ohjaa ryhmään kuuluvien käyttäytymistä. Yhteisten normien noudattamatta jättämisestä seuraa aina rangaistus, joka luo paineita ja pelkoa noudattaa yhteisiä sääntöjä. (Salmivalli 2010, 25–26; Peura ym. 2009, 6.) Kiusaamisen kohdalla epävirallisten normien noudattaminen voi näkyä esimerkiksi kiusatun oppilaan sulkemisena ryhmästä. Epäviralliset normit saattavat määrätä, että kiusatun kanssa ei saa olla kaveria ja suositeltavana voidaan pitää kiusatun haukkumista ja tämän tekemisille nauramista. Pelko siitä, että voi itse joutua kiusatuksi jos kaveeraa kiusatun oppilaan kanssa, pitää huolen siitä, että suurin osa oppilaista ei uskalla poiketa vallitsevista ryhmänormeista.

Ryhmien jäsenet pyrkivät vaikuttamaan toistensa asenteisiin, näkemyksiin ja arvoihin ja joissain tapauksissa jopa muuttamaan näitä yksimielisyyden, ryhmän yhteisen näkemyksen tai päätöksen teon aikaansaamiseksi. Ryhmässä on kuitenkin yleensä erilaisia näkemyksiä asioista. Saman näkemyksen jakava enemmistö ryhmäläisistä saa yleensä vähemmistöön kuuluvat mukautumaan enemmistön asettamiin normeihin. Tällaista mukautumista kutsutaan normatiiviseksi vaikutukseksi, koska vähemmistöön kuulumisen paine mukauttaa näkemyksiä ryhmän kokonaisuuden järkyttämisen ja ristiriitojen syntymisen ehkäisemiseksi. Vaikka vähemmistö taipuisikin ryhmässä toimiessaan enemmistön näkemykseen, he eivät kannattaisi samaa näkemystä ryhmän ulkopuolella toimiessaan. (Pennington 2005, 112.) Eli siis mikäli koululuokassa on enemmistö oppilaita joiden mielestä kiusaaminen nähdään sallittavana, kiusaamista vastustavatkin taipuvat paineen alaisina esittämään hyväksyvänsä kiusaamisen. Kuitenkin nämä enemmistön mie-

lipiteeseen taipuvat ryhmäläiset vastustavat kiusaamista koulun ulkopuolella toimissaan.

7.3 Roolit kiusaamistilanteissa

Kuten jo aiemminkin kävi ilmi, kiusaaminen ei ole vain kiusatun ja kiusaajan välinen asia. Kun koululuokassa kiusataan, lähes kaikilla luokkaan kuuluvilla on kiusaamisessa oma roolinsa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 9; Lehtinen & Lehtinen 2007, 16–17; Salmivalli 1998, 47.) Roolilla tarkoitetaan käyttäytymistä, jota ryhmään kuuluvien jäsenien tiettyjen asemien haltijoiden odotetaan yksilöinä suorittavan (Pennington 2005, 89). Roolit syntyvät muiden tarpeista ja odotuksista sekä erilaisten vuorovaikutustilanteiden myötä, eivätkä näin edusta henkilön ominaisuuksia tai persoonallisuuspiirteitä (Pörhölä 2010b; Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011]).

Suuri osa nuorista vastustaa kiusaamista, mutta monet saattavat tiedostamattaan myötävaikuttaa kiusaamisen jatkumiseen. Kiusaaja saa tavallisesti tukea muilta kiusatessaan joko suoraan tai epäsuorasti. (Lehtinen & Lehtinen 2007, 17.) Se, millaisen roolin yksilö voi ryhmässä ottaa, riippuu pitkälti hänen sosiaalisesta asemastaan eli statuksestaan ryhmässä (Salmivalli 1995, 365).

Kiusaaja. Kiusaaja on harvoin ainut kiusaamiseen osallistuva. Kiusaaja on kiusaamistilanteen ”johtaja”. Hän yleensä yllyttää ja jopa pakottaa muitakin oppilaita mukaan kiusaamaan. Kiusaamisella kiusaaja voi tavoitella tiettyä asemaa, suosiota ja ystäviä, mutta useimmiten kysymys on vallan tavoittelusta. (Jokela & Pruuki 2010, 84; Salmivalli 1998, 52.) Kiusaaja tuntee mielihyvää ja nautintoa siitä, kun hän näkee muiden kiusaavan uhria. Kun kiusaaja saa muita oppilaita mukaan kiusaamiseen, hän kokee kiusaamisen hyväksyttäväksi omissa mielikuvissaan. (Harjankoski & Harjankoski 1994, 43.) Oppilaista kiusaajia on noin 7-10 prosenttia (Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011]).

Luokkatoverien keskuudessa kiusaaja on usein kiusattua suositumpi oppilas (Harjankoski & Harjankoski 1994, 35). Kiusaaja voi olla sanavalmis, aktiivinen toimija ja juttujen kertoja, joskus myös äänekäs häirikkö (Salmivalli 2010, 39; Hamarus

2006, 108-109). Kun puhutaan kiusaajasta, tulee usein ensimmäisenä mieleen sisäisesti epävarma ja omaa itsetuntoaan pönkittävä ressurkka. Sen sijaan tyypilliset kiusaajat ovat rohkeita, suhteellisen itsevarmoja, voimiltaan vahvempia, dominoimishaluisia, impulsiivisia, alttiimpia ärtymään sekä omasta mielestään suosittuja ja hauskoja. (Penttilä 1994, 86; Olweus 1992, 35.)

Kiusaajaan liitetään yleensä sekä empatian puute uhreijansa kohtaan että sosio-kognitiivisten taitojen puute (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 35; Olweus 1992, 35). Myöhemmissä tutkimuksissa Jokelan ja Pruukin (2010, 68) sekä Salmivallin (2010, 40) mukaan on kuitenkin todettu, että kiusaajia on aliarvioitu etenkin sosiaalisten taitojensa osalta. Nykyisin ajatellaan, että toisinaan kiusaajat osaavat käyttää liiankin hyvin sosiaalisia kykyjään sekä tietojaan omien määränpäidensä ajamiseen. Sosiaalisia taitoja voidaan käyttää ystävällismielisten tavoitteiden sijaan vihamielisten tavoitteitten ajamiseen, esimerkiksi muiden hallitsemiseen. Kiusaajiin liittyy tutkimuksien mukaan myös muita oppilaita keskimääräistä myönteisempi asennoituminen väkivaltaan ja väkivaltaisten keinojen käyttämiseen (Aaltonen ym. 2003, 329; Olweus 1992, 35). Kaikki kiusaajat eivät toimi aggressiivisesti, vaan saattavat käyttää kiusaamisen menetelminä uhrin vuorovaikutussuhteiden manipuloimista, mikä harvoin näkyy ulospäin, eikä paljasta vaikuttavinta kiusaajaa (Pörhölä 2010b).

Kiusattu. Kiusaamisen uhriksi kutsutaan oppilasta, joka on joltain osalta puolustuskyvyttömämpi kuin kiusaajansa ja joutuu toistuvasti kielteisen sekä haitallisen toiminnan kohteeksi. Kiusattuja oppilaita mainitaan olevan 5–15 prosenttia. (Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011].) Aaltosen ym. (2003, 328) mukaan kaikki joutuvat kiusaamiskokeilujen uhreiksi, mutta vain osa jää näiden jälkeen vielä kiusatuiksi.

Kiusatut kuvataan usein ahdistuneiksi, pelokkaiksi, varovaisiksi, avuttomiksi sekä varautuneiksi, syrjäänvetäytyviksi ja hiljaisiksi (Pörhölä 2010b; Aaltonen ym. 2003, 328). Penttilä (1994, 85) kuitenkin muistuttaa että tutkimuksissa tulee esille erittäin ristiriitaisia tuloksia kiusattujen ulkonäöstä ja luonteenpiirteistä. On suhtauduttava varoen jos joitakin tyypillisiä piirteitä mainitaan, koska on vaikea tietää oliko ensin kiusaaminen vai kiusatun tapa käyttäytyä.

Apuri. Kiusaajan lisäksi kiusaamistilanteissa on usein muitakin osallisia. Heitä kutsutaan mukailijoiksi, lakeijoiksi, aseenkantajiksi tai apureiksi. He avustavat kiusaajaa osallistuen kiusaamiseen kiusaajan mallin mukaan, mutta eivät ole varsinaisia aloitteentekijöitä. Vaikka apurit eivät osallistu aktiivisesti kiusaamisen aloittamiseen, he lähtevät yleensä helposti mukaan kiusaamiseen. (Aaltonen ym. 2003, 330; Salmivalli 1998, 52.) Tällaisia apureita katsotaan olevan 7–10 prosenttia oppilaista (Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011]).

Kannustaja/vahvistaja. Kiusaamistilanteissa on aina mukana yksi tai useampi, jotka kannustavat passiivisesti tai aktiivisesti kiusaajaa. Näin kiusaaja saa teoilleen hiljaisen hyväksynnän, kun häntä ei vastusteta. (Höistad 2003, 67.) Nämä vahvistajat kerääntyvät katselemaan kiusaamista yleisöksi ja he voivat myös naureskella sivusta tai antaa myönteistä palautetta ilmein ja sanallisesti kiusaajalle. Kannustajat toimivat kiusaajaan tekoja vahvistavasti jo pelkästään silloin, kun he tulevat paikalle katselemaan, eivätkä tee elettäkään lopettaakseen kiusaamista. Oppilaisista jopa 15–20 prosenttia katsotaan toimivan kannustajan roolissa. (Koulukiusaaminen [viitattu 7.4.2012]; Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011].)

Puolustaja. Kiusaamistilanteissa puolustajat asettuvat kiusattujen puolelle ja yrittävät saada muut lopettamaan kiusaamisen. Puolustajat saattavat myös olla niitä oppilaita, jotka menevät rohkeasti kertomaan kiusaamisesta opettajalle tai muulla aikuiselle. Puolustajat pyrkivät myös tukemaan kiusattuja ja lohduttavat tarpeen tullen. Puolustajia arvellaan olevan noin 15–20 prosenttia oppilaista. (Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011]; Salmivalli 1998, 52.)

Ulkopuolinen. Lähes kaikki oppilaat ovat yksilötasolla kiusaamista vastaan, silti kiusaamistilanteissa moni heistä vahvistaa ja ylläpitää kiusaamiskierrettä käsittämättään (Kiusaaminen on ryhmäilmiö [viitattu 29.11.2011]). Ulkopuoliseksi tai hiljaiseksi hyväksyjäksi kutsutaan oppilasta, joka tietää ja havaitsee kiusaamista, mutta ei tee asialle mitään ja käyttäytyy kuin ei hoksaisikaan tilannetta (Kiusaamistilanteen roolit [viitattu 28.11.2011]; Shariff 2008, 11). Jopa 25–35 prosenttia oppilaista todetaan olevan tämänkaltaisia hiljaisia hyväksyjä (Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011]).

8 KIUSAAMISEN VAIKUTUKSET

Kiusaamisella on useanlaisia seurauksia ja vaikutuksia niin kiusaamistilanteiden uhrille kuin kiusaajallekin. Kiusaaminen vaikuttaa myös koko ryhmään tai yhteisöön sekä heidän ajatuksiinsa ja asioihin suhtautumisiinsa. Vallitsevasti koulu-kiusaaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti sekä lapsen että nuoren kehitykseen että samalla kaikkiin muihin kiusaamista todistaneisiin ryhmän jäseniin (Kirves [viitattu 10.2.2012]). Tässä kappaleessa pyrimme myös sosionomin silmillä huomaamaan kiusaamisen vaikutuksia sekä nuoren elämään että yhteisöihin.

8.1 Kiusaamisen vaikutukset yksilöissä

Kiusaaminen on hyvin vakavaa kehityksellisesti sekä kiusatulle että kiusaajalle. Koulukiusaaminen ja kiusattuna oleminen on usein vuosia jatkuvaa piinaa sekä samaan aikaan syvästi persoonallisuutta vahingoittavaa (Jokela & Pruuki 2010, 67; Taipale 1998, 77). On yksilöllistä kuinka kauan pystyy jaksamaan kiusaamista ilman terveydellistä vahinkoa, mutta tärkeintä on muistaa, ettei kukaan jaksaisi sellaista iäti (Konsi 2011, 20). Kiusaamisen vakavimmat seuraukset näkyvät nykyisin uutisissa, nuorten fyysisinä yhteenottoina tai jopa itsemurhaan johtaneina syinä, esimerkkinä Enkeli-Elisan tarina.

Vakavimmat kiusaamisen vaikutukset ovat juuri yksilötasolla (Hamarus 2008,79). Kiusaamisen tyypillisenä vaikutuksena pidetään suurta syrjäytymisriskiä. Lisäksi kiusaamisen uhreilla on usein havaittu masentuneisuutta, itsetunnon alenemista, ahdistuneisuutta ja jopa itsetuhoisia ajatuksia. (Kirves [viitattu 10.2.2012].) Kiusaaminen vaikuttaa vahvasti kiusatun minäkuvaan ja pitkittyessään lapsi alkaa kadottaa itseluottamustaan. Silloin elämä voi tuntua raskaalta ja ihmiset pelottavilta. Koulukiusaamisen uhrina olemiseen liittyy myös huonommuuden tunnetta ja häpeää siitä, että kiusataan. Tällöin kiusaamisesta ei tahdota kertoa kenellekään. (Kinnunen 1992, 154.) Varsinkin epäsuoran kiusaamisen aikaansaamat tunne-elämän vauriot ovat vakavia. Epäsuoran kiusaamisen uhrin on usein vaikeaa tunnistaa tilannetta ja sen vuoksi hän kuvittelee, että hänessä itsessään on vikaa kun häntä kiusataan. Oppilaan opiskelumotivaatiokin voi laskea kiusaamisen aiheut-

tamien heijastumien johdosta. Tällaisia heijastumia voivat olla pelko, ahdistus, epävarmuus, masennus sekä psykosomaattiset oireilut. Jokin tietty kouluainekin saattaa liittyä pelottavaan tilanteeseen ja näin ainetta kohtaan voi syntyä pysyvä inho. (Holmberg-Kalenius 2008, 23, 94–95.)

Kiusaaminen heijastaa kokonaisvaltaisesti nuoren sosiaaliseen elämään. Pitkittyessään kiusaaminen vaikuttaa myös koulusta vapaa-aikaan (Holmberg-Kalenius 2008, 94, 99.) Kiusaamisella on kielteisiä seuraamuksia varsinkin kiusatun vertais- ja toverisuhteille, koska kiusaaminen voi aiheuttaa näihin suhteisiin muutoksia tai katkeamisia. Jopa kaikki kanssakäymiset koulukavereiden kanssa voivat muuntua kiusaamisen vuoksi epätasapainoisiksi (Pörhölä 2010a). Kiusaamista kokenut oppilas oppii varovaiseksi. Silloin kiusattu voi alkaa asennoitua varauksellisesti muihin oppilaisiin, koska ei uskalla luottaa heihin. Hän voi myös suojautumiskeinona eristäytyä muista. (Kinnunen 1992, 154.)

Tutkija Timo Teräsahjo tutki kiusaamisen pitkäaikaisseuraamuksia, haastattele- malla nuoria aikuisia, jotka olivat joutuneet kiusaamisen uhreiksi kouluaikoinaan. Teräsahjon mukaan kielteiset kokemukset eivät sellaisenaan liity kouluajan kiusa- tuksi joutumiseen, vaan ryhmän ulkopuolelle jäämiseen ja positiivisten toverisuh- teiden vähäisyyteen. Tuloksista voidaan ajatella, että kiusaamisesta huolimatta kiusatun mahdolliset positiiviset toverisuhteet saattavat suojella kiusaamisen pit- kääaikaisseuraamuksilta. (Teräsahjo 1997, 38.)

Kiusaaminen vaurioittaa jokaista kiusaamistilanteissa olevaa. Kiusaaminen vaikut- taa kiusatun lisäksi myös muiden tilanteessa olevien, kuten kiusaajien sekä apuri- en minäkuvaan ja ihmissuhteisiin. (Taipale 1998, 77–78.) Aggressiivinen käyttäytyminen saattaa aloittaa niin sanotun epäonnistumisen kehän. Epäonnis- tumisen kehällä tarkoitetaan sitä, että tietyn kehitysvaiheen seurauksista tulee seuraavan kehitysvaiheen ennakoijia. On muun muassa tutkittu, että opettajan arvioima aggressiivinen käytös 8-vuotiaalta enteili tulevaisuudessa koulusopeutu- mattomuutta yläkouluikäisenä. (Huhtasen 2007, 122.) On myös todettu, että lap- sena tai nuorena alkanut aggressiivinen käyttäytyminen jatkuu yleensä aikuisena ja siirtyy sukupolvilta seuraaville (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 45). Koulu- kiusaamisen siis katsotaan olevan kiusaajille usein askel epärehellisempään ja epäsosiaalisempaan toimintaan. Kiusaajan riski rikolliseen toimintaan ryhtymises-

sä kasvaa tai hän saattaa jatkaa kiusaajan rooliaan aikuisena työpaikallaan. (Jokela & Pruuki 2010, 67.) Höistadin (2003, 108) mielestä on merkittävää, että suurin osa vankilaan joutuneista on kokenut kiusaamistilanteita joko kiusattuna tai kiusaajana.

8.2 Kiusaamisen vaikutukset yhteisöissä

Kiusaamisella on yksilöllisten vaikutuksien lisäksi yhteisöllisiä vaikutuksia. Kiusaaminen vaikuttaa varsin negatiivisesti koko muuhun lapsiryhmään ja luo turvattoman ilmapiirin. (Kirves [viitattu 10.2.2012].) Kiusaamattomuutta pidetään edellytyksenä kasvulle ja oppimiselle, koska oppimiseen ja kouluviihtyvyyteen vaikuttaa vääjäämättömästi turvaton oppimisympäristö. Koulukiusaaminen vaikuttaa sekä nuoreen että koulu yhteisöön ja sen ajatteluun useammalla tavalla kuin olemme osanneet uskoakaan. Kiusaaminen siis vaikuttaa oppilaan lisäksi koulun oppilaskulttuuriin. Jos jokin tekijä tai ominaisuus nimetään kiusaamisen syyksi, sen vastakohtasta tulee koko nuorisoyhteisön karttava ja varova asia. (Hamarus 2008, 75–76.)

Koska kiusaamistilanteiden roolit ovat usein pysyviä, koulukiusaajasta voi tulla myöhemmin myös työpaikkansa kiusanhenki käyttäessään aiemmin opittua toimintamallia. Jos tämänkaltainen henkilö on johtavassa asemassa, hän voi kiusata alaisiaan erilaisin hallinnollisin keinoin. Tällöin kiusaajan toiminnalla on suuret aikaansaannokset alaistensa sairauspoissaoloihin ja työyhteisönsä pahoinvointiin. Jatkuva ja pitkään kestänyt kiusattuna oleminen vahingoittaa syvästi ja nämä henkiset vauriot voivat vielä myöhemmälläkin ikää nousta esille. Terapiakäynnit, sairauslomamat, sairaalajaksot ja työkyvyttömyyseläkkeet ovat esimerkkejä kiusaamisen mahdollisista vakavista seurauksista. Nämä ovat yhteiskunnallemme kalliita jälkilaskuja yksilötason kiusaamisesta. (Hamarus 2008, 78–79.)

9 KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY JA KIUSAAMISTAPAUKSIIN PUUTTUMINEN KOULUSSA

Tässä kappaleessa käsittelemme kiusaamisen ennaltaehkäisyä sekä kiusaamistapauksiin puuttumista. Koska kiusaamisen havaitseminen sekä kiusaamisesta kertominen ovat olennaisia asioita kiusaamisen ennaltaehkäisyn sekä puuttumisen kannalta, tuomme myös niitä näkökulmia esille. Emme esittele tässä kappaleessa KiVa Koulua lukuun ottamatta kiusaamisen interventiomenetelmiä tai ennaltaehkäisyyn käytettyjä menetelmiä, koska niissä olisi ollut ainesta kokonaiseksi opinnäytetyöksi.

9.1 Kiusaamisen havaitseminen

Kun puhutaan koulukiusaamiseen puuttumisesta, lähtökohtana on kiusaamisen huomaaminen. Kiusaamistapauksiin on mahdotonta puuttua, jos ei ole tietoinen niiden olemassaolosta. Jotta voi havaita kiusaamistapauksia, on ensin sisäistettävä se tosiseikka, että kaikissa kouluissa esiintyy kiusaamista. (Kirves, [viitattu 10.2.2012]; Hamarus 2009, 137; Penttilä 1994, 74.) Opetushallitus ja Stakes ovat julkaisseet vuonna 2007 raportin 7-9 vuosiluokkalaisia koskevasta kyselystä. Kyselyssä kouluja pyydettiin arvioimaan, kuinka yleistä koulukiusaaminen heidän koulussaan on. Joka kymmenes kyselyyn vastannut koulu ei osannut arvioida kiusattujen oppilaiden määrää ja jopa 60 prosenttia kouluista uskoi toistuvasti kiusattuja oppilaita olevan vain 0-2 prosenttia oppilaistaan. (Salmivalli & Poskiparta 2007, 127.) Tutkimuksen tulokset kertovat karua kieltään siitä, miten vaikeaa koulukiusaamisen havaitseminen on. Mannerheimin Lastensuojeluliiton kyselyn mukaan kaksi kolmesta opettajasta kokeekin vaikeaksi kiusaamistilanteiden havaitsemisen (Peura ym. 2009, 7).

Jotta kiusaamistilanteita pystytään ylipäättään havaitsemaan, pitää taustalla olla ymmärrys siitä, mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Kiusaamisen määrittäminen koulussa onkin ensiarvoisen tärkeää, sillä usein opettajien, oppilaiden sekä vanhempien käsitykset siitä, mikä on kiusaamista ja mikä taas ei, vaihtelevat. (Hamarus 2009, 137; Penttilä 1994, 74.) Erilaiset näkemykset kiusaamisen määritelmästä

koulu yhteisössä vaikeuttavat kiusaamistilanteisiin puuttumista sekä kiusaamisen ennaltaehkäisemistä. Kiusaamiseen voidaan puuttua vain sellaisissa tapauksissa, mitkä ymmärretään ja havaitaan kiusaamiseksi. Kiusaamistapauksien havaitseminen kiusaamisprosessin alkuvaiheessa mahdollistaa varhaisen puuttumisen. Varhaisen puuttumisen avulla voidaan ehkäistä roolien vakiintumista ja puuttuminen on näin huomattavasti helpompaa kiusaamisen alkuvaiheessa. (Hamarus 2009, 138.)

Kun koulussa mietitään kiusaamisen määritelmää, olisi tärkeää nähdä kiusaaminen riittävän laajasti. Jos kiusaamisen määritelmä rajataan liian kapeasti esimerkiksi toistuvuutensa ja pitkäkestoisuutensa mukaan, annetaan alkavan kiusaamisen jatkoa määritelmän täyttymistä odotellessa. Liian rajattu määritelmä kiusaamisesta siis rajoittaa kiusaamisen ehkäisemistä ja kiusaamistapauksiin puuttumista. (Peura ym. 2009, 8; Hamarus 2009, 139.)

9.2 Kiusaamisesta kertominen

Kuten jo aiemmin kävi ilmi, kiusaamiseen on mahdotonta puuttua, jos siitä ei tiedetä. Kiusaamisesta kertominen olisi ensiarvoisen tärkeää, jotta koulukiusaaminen saataisiin kuriin. Kuitenkin vain noin puolet kiusatuista kertoo jollekin olevansa koulukiusattu (Hakanen ym. 2005, 7; Salmivalli 1998, 163). Kiusaamisesta kertomista vältellään usein monestakin syystä. Kiusattu saattaa kokea häpeää siitä, että on joutunut kiusatuksi. Hän saattaa myös pelätä, että kertominen vain pahentaa tilannetta ja kiusaaminen lisääntyy entisestään. (Kirves, [viitattu 10.2.2012]; Peura ym. 2009, 7; Salmivalli 1998, 163–164.) Kiusattu saattaa kiusaamisesta vaikenemisellaan suojella myös vanhempiaan tilanteelta tai hän ei halua näyttää vanhempiansa silmissä ”pettymyksen tuottajalta”. Mikäli kertomattomuuden syyn takana on haluttomuus kiusaamisen kantautumisesta vanhempien korviin, ei kiusattu halua tuoda julki kiusaamiseksi joutumistaan koulussakaan, koska pelkää tiedon kantautuvan opettajien välityksellä vanhempien tietoon. (Penttilä 1994, 89–90.)

Vaikka opettajat ja muu koulun henkilökunta eivät havaitsisikaan kiusaamista, muut oppilaat ovat tietoisia kiusaamisesta. Kiusaamistapauksien puuttumisen

kannalta erityisen tärkeään osaan nousevat noin 60-70 prosenttia oppilaista, jotka eivät ole kiusattuja eivätkä kiusaajia. (Hakanen ym. 2005, 7; Aaltonen ym. 2003, 328.) Tällaiset edellä mainitut oppilaat pitäisi ottaa enemmän huomioon kiusaamisen vastaista työtä tehtäessä. Oppilaissa olisi merkittävä voimavara niin kiusaamistapausten rohkeasta esille tuomisesta aikuisten tietoon että kiusaamisen avoimen vastustamisen myötä myös kiusaamistapausten ennaltaehkäisyyn.

9.3 Kiusaamisen ennaltaehkäiseminen

Koska kiusaamista esiintyy johdonmukaisesti jo perusopetuksen ensimmäisillä luokilla, on tärkeää aloittaa ennaltaehkäisy jo jopa ennen kouluikää (Kirves, [viitattu 10.2.2012]). Salmivallin (1998, 167) mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisemisen kannalta olisi ensiarvoisen tärkeää, että lasten kanssa harjoiteltaisiin mahdollisimman paljon vuorovaikutustaitoja jo esikouluiässä. Vuorovaikutustaitojen kartoittamista jatkettaisiin säännöllisesti koulumaailmaan siirryttäessäkin.

Huhtanen (2007, 122) huomauttaa että oppilaiden aggressiiviseen käyttäytymiseen pitää puuttua mahdollisimman varhain, koska alakouluissa tehdyt ehkäisyohjelmat voivat olla vaikuttavampia kuin yläkouluissa toteutetut. Jos oppilas saa kokea ryhmään kuulumisen ja hyväksytyksi tulemisen omana itsenään sekä saa ajoissa apua ongelmiinsa, voidaan vaikeuksien kasautuminen ehkäistä (Tilus 2004, 16).

Kiusaamisen ennaltaehkäisemisen kannalta on tärkeää, että koulussa puhutaan kiusaamisesta säännöllisesti ja ennen kaikkea avoimesti. Kiusaamisesta ei saa muodostua tabua, josta ei voida puhua. Koulun tulisi myös nostaa esiin kiusaamisen vastaisuuttaan sekä tehdä selväksi ettei toisten kiusaamista sallita ja että ilmenneisiin kiusaamistapauksiin puututaan välittömästi. (Aaltonen ym. 2003, 331.)

Kiusaamisen ehkäisystä pitäisi tehdä koko ympäristön yhteinen asia eikä jättää asiaa yksilökeskeisen ongelmalähtöisyyden tasolle. Ennaltaehkäisevä toiminta on muodoltaan pitkäjänteistä, jatkuvaa työtä. Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä vastuu kuuluu kaikille lasten ja nuoren kanssa tekemisissä oleville verkostoille, kuten kodille, neuvolalle, päivähoidolle, koululle ja kouluterveydenhuollolle. (Kirves, [viitattu

10.2.2012]; Luopa, Pietikäinen & Jokela 2008, 3.) Luopa ym. (2008, 3) lisäävät vielä, että ennaltaehkäisevä työ on osaltaan myös kodin ja koulun välistä yhteistyötä.

Halusimme kartoittaa tutkimukseemme osallistuneelta yläkoululta, miten he ennaltaehkäisevät koulukiusaamista. Tutkimuskoulussa on käynnissä KiVa koulun toimenpideohjelma koulukiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi sekä kiusaamisen puuttumisen avuksi. Tutkimukseemme osallistuneessa yläkoulussa järjestetään pääasiassa seitsemäsluokkalaisille KiVa-kouluun liittyviä KiVa-oppitunteja. Lisäksi koulussa puhutaan paljon kiusaamisesta ja järjestetään yhteisluentoja kaikille luokka-asteille aiheilla: oma reviiri, kiusaaminen ja dissaaminen. Koululla on käytössään myös kiusaamiskyselyt, joiden avulla tutkitaan kaksi kertaa vuodessa kiusaamisen ilmenemistä koulussa. Kiusaamiseen puuttumisessa ja ennaltaehkäisyssä koulun henkilökunnan apuna toimivat myös tukioppilaat.

KiVa Koulu. Koska tutkimukseemme osallistuvassa koulussa on käytössä KiVa Koulu, näimme tärkeäksi avata tätä koulukiusaamisen vastaista menetelmää lyhyesti. KiVa Koulu – ohjelma on Suomessa kehitetty kiusaamisenvastainen toimenpideohjelma ala- ja yläkouluikäisille. KiVa Koulu on kehitetty Opetusministeriön rahoituksella Turun yliopiston psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimuksen keskuksen yhteistyönä. Hanketta on toteutettu vuodesta 2006 lähtien, mutta syksystä 2011 alkaen koulujen käyttäjäksi rekisteröityminen on siirtynyt maksulliseksi. KiVa Koulun yleisten toimenpiteiden tavoitteena on, että oppilaat tulisivat tietoisiksi ryhmän vaikutuksesta kiusaamisessa sekä kiusaamisen lopettamisessa. Toimenpideohjelman avulla yritetään vaikuttaa oppilaiden asenteisiin niin, että kiusaajan kannustamisen sijaan he rohkenisivat tukea kiusattua ja osoittaa, ettei kiusaaminen ole hyväksyttyä. KiVa Koulun keskeisin toimenpideosa ovat säännöllisesti pidettävät oppitunnit, joissa käsitellään kiusaamiseen liittyviä teemoja muun muassa erilaisten toiminnallisten sekä luovien menetelmien avulla. KiVa Kouluun liittyy myös kohdennetut toimenpiteet tilanteisiin, joissa kiusaamistapauksia on jo ilmennyt. Kiusaamistapauksiin puututaan koulun aikuisista valitun KiVa-tiimin toimesta. KiVa Kouluun kuuluu tällä hetkellä noin 90 prosenttia Suomen perusopetuksesta vastaavista kouluista, mikä tarkoittaa noin 2500 eri koulua. (KiVa Koulu 2012; Salmivalli 2010, 114–150.)

9.4 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Nykyisin huolehtivan koulukulttuurin tunnusmerkkeinä pidetään välitöntä tilanteisiin puuttumista ja johdonmukaisia menettelytapoja (Tilus 2004, 153). Koulukiusaamisen ehkäisemiseksi ja hoitamiseksi on kehitetty useita toimintamalleja. Näiden avulla koulujen pitäisi laatia lain edellyttämät selkeät suunnitelmat ja toimintamallit koulukiusaamisen ennaltaehkäisyä sekä kiusaamistilanteisiin puuttumista varten. On myös erittäin tärkeää, että malli on kaikkien tiedossa ja kaikki ovat sen hyväksyneet. (Luopa ym. 2008, 3.)

Aikuisen on aina puututtava kiusaamiseen, koska yleensä lapsi tai nuori on voimaton selviämään tilanteesta yksin. Tarvitaan luotettava aikuinen, joka ottaa vastuuta tilanteen seuraamisesta. Tämän vuoksi opettajan sekä koulun rooli on ensisijaisen tärkeä koulukiusaamiseen liittyvissä seikoissa. (Huhtanen 2007, 123; Kinnunen 2005, 22; Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 108.) Kiusaamisongelmissa oppilaiden sekä heidän vanhempiansa on pystyttävä luottamaan siihen, että koulu sekä sen henkilökunta tekevät kaikkensa kiusaamistilanteiden selvittämiseksi ja lopettamiseksi (Kinnunen 2005, 22). Jos opettajat tai yleensäkin aikuiset eivät puutu asiaan, he omalla välinpitämättömyydellään ja passiivisuudellaan hyväksyvät kiusaamisen, vahvistavat kiusaamista sallivia epävirallisia normeja sekä ottavat osaa tähän niin sanottuun kiusaajan palkitsemiseen. Puuttumalla opettaja vahvistaa koulun sekä virallisia että epävirallisia kiusaamisen vastaisia sääntöjä. (Kiusaaminen on ryhmäilmiö [viitattu 29.11.2011]; Aaltonen ym. 2003, 330; Taipale 1998, 77–78; Penttilä 1994, 90.)

10 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä osiossa esittelemme tarkemmin käyttämäämme määrällistä tutkimusmenetelmää ja aineistomme keräämisessä käyttämäämme kyselyä. Kerromme myös tarkemmin siitä, miten päädyimme toteuttamaan tutkimuksemme edellä mainituilla menetelmillä sekä kuinka aineistoamme käsittelimme. Kappaleessa tarkastelemme myös tutkimuksen luotettavuutta eli reliabiliteettia sekä teorian pohjalta että meidän omien tutkimusvaiheidemme aikana esiin nousseiden kokemusten perusteella. Lopussa pohdimme myös työmme eettisyyttä.

10.1 Käyttämämme tutkimusmenetelmät

Keräsimme tutkimusaineistomme perinteisten kyselylomakkeiden eli survey menetelmän avulla. Survey-termi viittaa sellaisen kyselyn, haastattelun tai havainnoinnin muotoon, jossa otos tai näyte kerätään tietyistä kohdehenkilöiden muodostamasta perusjoukosta. Kysymysten muoto oli standardoitu, eli kysyimme kyselylomakkeen avulla samat kysymykset kaikilta kyselyyn osallistuneilta. (Vilkkä 2007, 28; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 182.)

Kyselytutkimus on usein muodoltaan määrällinen tutkimus, jossa aineistoa analysoidessa käytetään tilastollisia menetelmiä (Vehkalahti 2008, 13). Määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen tarkoitus on selittää, kuvata, vertailla, kartoittaa tai ennustaa sellaisia asioita ja ominaisuuksia, jotka koskevat joko ihmisiä tai luontoa. Määrällinen tutkimusmenetelmä on omiaan tutkimuksiin, joilla halutaan tavoittaa suuria vastaajajoukkoja. (Hirsjärvi ym. 2005, 129–131.) Vilkan (2007, 17) ja Heikkilän (2004, 45) mukaan tilastollisia menetelmiä käytettävässä tutkimuksessa suositeltavana vastaajien vähimmäismääränä pidetään 100 henkilöä. Alun perin mietimme useiden erilaisten tutkimusmenetelmien käyttömahdollisuuksia työsämme. Lopulta valitsimme kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen, koska tarvitsimme isomman otoksen koulussa esiintyvistä kiusaamisesta. Määrällinen tutkimus sopi meille, koska siinä tyypillisesti on suuri vastaajajoukko. Määrällisen tutkimuksen tavoitteet tukivat opinnäytetyömme tavoitteita, koska siinäkin tavoit-

teena on muun muassa teorioiden hyödyntäminen mittaamisessa sekä asioiden välisten erojen löytäminen (Vilka 2007, 18).

Kyselytutkimuksen avulla voidaan kerätä aineistoa sellaisista asioista, jotka liittyvät ihmisten toimintaan, arvoihin, mielipiteisiin, asenteisiin sekä yhteiskunnallisiin ilmiöihin (Vehkalahti 2008, 11). Oman kyselytutkimuksemme tarkoitus on kerätä tietoa kiusaamisesta, joka on yhteiskunnallinen ilmiö. Lisäksi saamme tutkimuskysymyksillämme tietoa nuorten mielipiteistä kiusaamisen ehkäisyyn sekä puuttumiseen liittyen. Avoimien kysymysten avulla saamistamme tuloksista näkyvät myös nuorten vastaajien arvot ja asenteet kiusaamista kohtaan.

Valitsimme kyselytutkimuksen, sillä halusimme saada kokoon laajan tutkimusaineiston ja esittää kyselyn vastaajille useita eri kysymyksiä. Valintaamme vaikuttaneet seikat nähdään myös kyselytutkimuksen etuina. Kyselytutkimusmenetelmänä on nopea tapa kerätä vastauksia suurilta vastaajajoukoilta. Myös aineiston käsittely tallennettavaan muotoon on tehokasta ja analysointi voidaan tehdä helposti tietokoneen avulla. Kyselylomakemenetelmää käytettäessä aikataulutuksen arvioiminen ja kustannusarviot voidaan laskea melko tarkasti ennen tutkimuksen toteuttamista. (Hirsjärvi ym. 2004, 184.)

Hirsjärven ym. (2004, 185) mukaan kyselyt voidaan jakaa muotonsa mukaan joko posti- ja verkkokyselyyn tai kontrolloituun kyselyyn. Oma kyselymme sijoittuu näiden kahden kyselyn välimuotoon. Toimitimme kyselymme suoraan koululle sovituna ajankohtana. Tätä ennen olimme keskustelleet kyselystämme sekä sen sisällöstä koulun rehtorin kanssa. Samalla annoimme ohjeistuksen koskien kyselyn täyttöä, koska emme itse olleet osallistumassa kyselyjen jako- ja täyttötilaisuuksiin. Kyselyjen noutamisen suoritimme myös hakemalla kyselyn henkilökohtaisesti koululta.

Lomakkeen kysymykset muotoilimme teorianne, kokemuksemme ja koulun toiveiden mukaisesti. Teimme kyselylomakkeen, jonka tarkoituksena oli kartoittaa kiusaamisen esiintyvyyttä, kiusaamismuotoja sekä kiusaamistilanteissa esiintyviä rooleja. Tarkoituksenamme oli tuoda esiin myös oppilaiden omia mielipiteitä siitä, miten kiusaamista pitäisi ennaltaehkäistä sekä miten jo syntyneisiin kiusaamistilanteisiin tulisi puuttua. Emme olleet ennen laatineet kyselylomakkeita, ja mietim-

mekin hyvin tarkkaan ja hartaasti, mitä ja ennen kaikkea miten haluamme kysymykset kysyä. Otimme lomaketta suunniteltaessa huomioon myös tutkimuksen luotettavuutta (kts. luku tutkimuksen luotettavuus) koskevia seikkoja.

10.2 Aineiston käsittely

Tutkimusaineiston kerääminen, aineiston käsittely sekä analysointi ja tulkinta ovat erillisiä vaiheita määrällisessä tutkimuksessa. Aineiston käsittely sisältää yleensä kolme käsittelyvaihetta. Näitä ovat lomakkeiden tarkistus, lomakkeista saatujen tietojen tallentaminen havaintomatriisiksi sekä tallennetun aineiston tarkistus. Takaisin saatujen lomakkeiden tarkistuksessa tutkija katsastaa muun muassa lomakkeiden tiedot, arvioi vastauksien laadun ja poistaa asiattomat lomakkeet sekä käy läpi jäljelle jääneiden lomakkeiden kysymysten vastaukset. (Vilka 2007, 105–106.) Lomakkeiden tarkistuksen teimme samalla kun informoimme yhteistyötahomme kyselyssä esiinnousseista akuuteista kiusaamistapauksista.

Aineiston tarkistuksessa että koko käsittelyssä on tärkeää huomioida tutkimuksen kato, eli puuttuvien tietojen määrä (Vilka 2007, 106; Hirsjärvi ym. 2004, 184). Meillä jokainen paikalla ollut oppilas vastasi kyselyymme. Tietysti joitakin kysymiskohtia oli hajanaisesti jätetty vastaamatta. Jokaisen kysymyksen tuloksien kohdalla yritimme huomioida myös tyhjät vastaukset. Käytännössä siis laskimme jokaisen kysymyksen tyhjät vastaukset taulukointiin, jotta vastaajien määrät pysyvät ennallaan. Otimme myös puuttuvat havainnot mukaan analyysiin ja käsitelimme omana luokkanaan (Vilka 2007, 108).

Tarkistamisen jälkeen, kuten määrällisessä tutkimuksessa perinteisesti, me myös muutimme kerätyn aineiston muotoon, jossa sitä voidaan käsitellä numeraalisesti. Kyselylomakkeiden tiedot siis syötetään ja tallennetaan tutkimusaineistoksi, eli havaintomatriisiksi. Havaintomatriisiksi kutsutaan taulukkoa, johon muuttujia koskevat tiedot syötetään. (Vilka 2007, 105-106, 111.) Tietojen syöttämisessä pitää olla huolellinen, koska tallennusvirheet ovat yleisiä (Heikkilä 2004, 132). Kirjasimme myös kyselylomakkeet juoksevilla numeroilla tietojen syöttämisvaiheessa, sillä niiden tarkistus olisi mahdotonta, jos kyselyitä ei kirjattaisi (Vilka 2007, 113). Tutkimusaineiston käsittelyssä käytimme SPSS- ja Excel-ohjelmistoja, joihin syötim-

me ja talletimme tiedot jokaisesta vastauksesta. Myöhemmin SPSS-ohjelmiston avulla muodostimme aineistomme tuloksista taulukoita, jotka helpottivat tulosten näkyvyyttä ja analysointia. Excel-ohjelmiston avulla loimme kuvioita tulososioomme, joiden avulla kuvaamme tuloksiamme selkeämmin lukijoille.

Lopuksi tallennettuaineisto tarkistetaan ennen analysoimisen aloittamista. Tarkistamisessa käydään läpi jokaisen lomakkeen tietojen syöttämisen sekä muuttujien arvot ja nimet havaintomatriisista. Tarkistamisella voidaan vähentää aineistossa olevia virheitä ja siten parantaa tutkimustulosten tarkkuutta ja aineiston laatua. (Vilka 2007, 114, 117.)

10.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimusta tehtäessä tavoitteena on tietysti aina välttää virheitä, mutta tulosten luotettavuudessa ja pätevydessä on silti vaihtelevuuksia tutkimuksesta riippuen (Hirsjärvi ym. 2004, 216). Kyselylomakkeen luotettavuuteen ja laatuun vaikuttavat monet eri seikat. Tällaisia ovat esimerkiksi sisällölliset, tilastolliset, kulttuuriset, kielelliset ja tekniset asiat. (Vehkalahti 2008, 40.) Kun arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta, käytetään apuna reliabiliteettia ja validiteettia. Reliabiliteetti kertoo, miten tarkasti mitataan ja validiteetti taas sitä, mitataanko sitä mitä piti. (Vehkalahti 2008, 41; Hirsjärvi ym. 2004, 216.)

Reliabiliteetti on siis mittaustulosten toistuvuuden arviointia ja reliabelius kertoo tutkimuksen ja mittauksen kykyä antaa tuloksia, jotka eivät ole sattumavaraisia. Sitä, onko tutkimus reliabiliteetti, voidaan arvioida usein eri tavoin. Esimerkiksi tuloksia voidaan pitää reliabiliteetteina, mikäli kaksi eri arvioijaa päätyy samanlaisiin tuloksiin. (Hirsjärvi ym. 2004, 216.) Validiteetti on reliabiliteetin lisäksi toinen tapa arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Validiteetin avulla pystytään siis mittaamaan juuri sitä, mitä tutkimusmenetelmällä tai mittarilla pitikin mitata. Menetelmillä ja mittareilla saatetaan mitata jotain aivan muuta, kuin mitä tutkija on ajatellut mittaavansa. (Vehkalahti 2008, 41; Hirsjärvi ym. 2004, 216.) Esimerkiksi tutkija on ajatellut kyselylomakkeensa aivan erilaisina kuin miten kysymyksiin vastanneet ovat ne ymmärtäneet (Hirsjärvi ym. 2004, 216–217).

Kyselylomakkeella kerättävän tutkimusaineiston analysointiin liittyy heikkouksia. Kyselyn avulla kerättyä aineistoa pidetään pinnallisena ja itse tutkimuksien nähdään olevan teoreettisesti vaatimattomia. (Hirsjärvi ym. 2004, 184.) Myönnämme itsekin, että kyselylomakkeen avulla saadut vastaukset ovat paljon pinnallisempia kuin esimerkiksi haastattelun avulla kerätyt tutkimusaineistot. Emmehän me ole pystyneet itse kyselyn täyttövaiheessa enää tarkentamaan kysymyksiämme kuten esimerkiksi juuri kasvokkain tehtävässä haastattelussa on mahdollisuus tehdä. Tätä kyselyn pinnallisuutta pyrimme kuitenkin pienentämään kyselylomakkeen laadintavaiheessa sillä, että monivalintakysymyksiemme lisäksi lomakkeessamme oli myös sekä avoimia kysymyksiä että avoimen kysymyksen ja strukturoidun kysymyksen välimuotoja. Tällaisella avoimen kysymyksen ja strukturoidun kysymyksen välimuodolla tarkoitetaan sitä, että valmiiden vastausvaihtoehtojen jälkeen on esitetty avoin kysymys (Hirsjärvi ym. 2004, 188). Avoimilla kysymyksillä sekä avoimen kysymyksen ja strukturoidun kysymyksen välimuodoilla halusimme antaa vastaajille mahdollisuuden tuoda esiin sellaisia näkökulmia, joita emme olleet osanneet ajatella kyselylomaketta laatiessamme. Lisäksi halusimme, että mikäli vastaaja ei tiedä minkä vastausvaihtoehdon hän valitsisi, hän voisi vastaamatta jättämisen tai ”raksitan nyt sitten vain jonkin kohdan” – ajattelun sijaan kirjoittaa avoimeen kohtaan oman vastausvaihtoehdon. Se, että käytimme kyselyssämme monipuolisesti erilaisia kysymysmuotoja, lisää myös luetettavien vastaustuloksien määrää.

Hirsjärven ym. (2004, 184) mukaan kyselytutkimuksella teetetyssä tutkimuksessa ei pystytä olemaan varmoja siitä, ovatko vastaajat suhtautuneet kysymyksiin vakavasti. Omassa tutkimuksessamme emme huomanneet seikkoja, jotka viittaisivat siihen, ettei kyselyämme olisi otettu vakavasti tai että kyselyyn vastaaminen olisi koettu turhana. Olimme hyvin tyytyväisiä siihen, että olimme saaneet vastaajilta hyviä ja avoimia vastauksia. Kuitenkin lomakkeita tutkiessa heräsi pieni epäily siitä, että kyselylomakkeisiin vastaajista osa olisi saattanut miettiä vastausvaihtoehtojaan yhdessä. Esimerkiksi parilla oppilaalla, joita oli kiusattu yhdessä, oli nähtävissä osassa kysymyksistä melkein jopa sanasta sanaan sama vastaus. Siitä, kuinka rehellisiä vastauksia olimme saaneet esimerkiksi koskien kiusaamistilanteissa ilmenneitä rooleja, emme voi olla varmoja.

Kyselylomaketutkimuksien vastauksia analysoidessaan tutkija ei voi olla varma siitä, ovatko vastaajat selvillä asioista, joita lomakkeessa kysytään (Hirsjärvi ym. 2004, 184). Lomaketta laatiessamme yritimme kysyä asioita hyvin selkokielellä ja ymmärrettävästi. Kuitenkin esimerkiksi kyselyn kohdassa numero 4. koimme vaikeuksia kiusaamisen muotojen määrittelemisen suhteen niin, että vastaajat ymmärtäisivät kysymykset samalla tavalla kuin mekin. Yritimme lisätä tuloksien luotettavuutta kysymyksen 4. kohdalla siten, että jokaisen kiusaamisen muodon jälkeen laitoimme sulkuihin esimerkkejä. Lisäksi lisäsimme osaan kysymyksistä kohdan muuta, mitä? johon vastaaja pystyi kirjoittamaan avoimen vastauksen.

Lomakkeiden analysointivaiheessa huomasimme, etteivät kaikki vastaajat olleet lukeneet lomakkeen ohjeistusta tarkkaan ja he olivat vastanneet esimerkiksi alakoulussa tapahtuneen kiusaamisensa perusteella yläkoulussa tapahtuvaa kiusaamista koskeviin kysymyksiin. Tämänkaltaiset selkeät vastausvirheet huomioitiin kuitenkin tutkimuksia analysoitaessa. Ongelmaksi koimme osittain myös sen, ettemme huomanneet määritellä kyselylomakkeemme alkuun sitä, mitä tarkoitamme kiusaamisella. Parissa vastauksesta huomasimme sen, että kiusaamisena ymmärrettiin myös tasapuolisten kaverien välinen kinastelu.

Lähteitä yritimme saada mahdollisimman monipuolisesti, kirjoista, lehdistä ja Internetistä. Kelpuutimme eri vuosikymmenten lähteitä mukaan opinnäytetyöhön, jotta myös lukijoiden tietoon tulisi kiusaamisen pitkäaikainen esiintyminen ja tutkiminen. Eri vuosikymmenten lähteistä paistaa esiin myös se tosiasia, että kiusaaminen ei ole ilmiönä juurikaan muuttunut; kiusaamisen määrät, muodot ja esiintyminen ovat pysyneet lähestulkoon samoina.

10.4 Tutkimuksen eettisyys

Eettisyyttä mietittäessä on otettava huomioon tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kohtelu. Tutkimukseen osallistuvilta on hankittava suostumus tutkimukseen osallistumisesta sekä heille on selitettävä, mitä riskejä tutkimukseen osallistuminen heille aiheuttaa. Lisäksi aineistoa kerättyä tulee miettiä sitä, miten tutkimukseen luotettavuus sekä osallistuvien anonyymius säilytetään ja miten aineisto tallennetaan niin, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. (Hirsjärvi ym. 2004, 26–27.)

Mietimme tutkimukseemme osallistuvan koulun sekä oppilaiden kannalta eettisyyttä erityisesti siinä vaiheessa, kun teimme kyselylomaketta. Halusimme säilyttää sekä tutkimuskoulun että oppilaat tunnistamattomina. Oppilaat vastasivat kyselylomakkeeseemme nimettöminä sekä eettisyyden että tutkimuksen luotettavuuden takia. Koimme, että kysymyksiin vastaaminen rehellisesti on helpompaa, mikäli osallistujia ei voida tunnistaa. Tutkimuksen suorittamiseen saimme luvan koulun rehtorilta ja oppilaat olivat kyselyn täyttövaiheessa tietoisia siitä, että kyselyyn osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kyselylomakkeita käsiteltäessä olemme pitäneet huolta siitä, että aineistoa on käsitelty sekä säilytetty niin, etteivät ulkopuoliset pääse käsiksi luottamuksellisiin tietoihin.

Jotta tutkimus voi olla eettisesti toteutettu, pitää epärehellisyyttä välttää kaikissa työn vaiheissa. Huomionarvoisia seikkoja ovat esimerkiksi toisten tekstien plagioinnin välttäminen, tuloksien kaunistelu sekä raportoinnin harhaanjohtavuus (Hirsjärvi ym. 2004, 27–28). Olemme kunnioittaneet työtämme tehdessä käyttämiemme lähteiden kirjoittajia. Kaikissa tekstiviitteissä sekä lähdeluettelossa on merkinnät tekstin alkuperäisistä kirjoittajista. Tuloksien suhteen olemme olleet kriittisiä ja olemme tuoneet ilmi asioita, joita olisimme voineet tehdä tutkimuksessamme toisin.

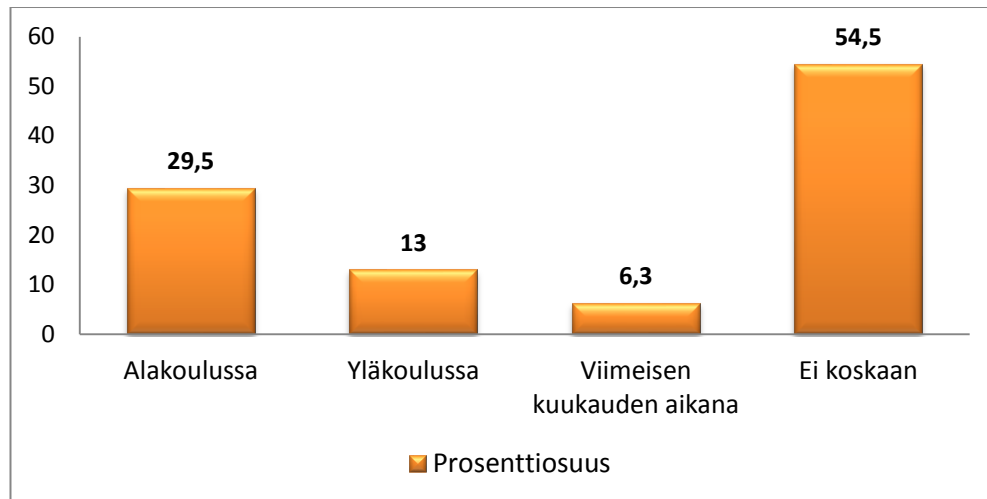
11 TUTKIMUSTULOKSET

Kiusaamiskyselyymme (LIITE1) osallistui yhteensä sata oppilasta viideltä eri seitsemänneltä luokalta. Vastaajat olivat iältään 12–13 -vuotiaita. Suurin osa kiusaamiskyselymme kysymyksistä oli monivalintakysymyksiä. Tutkimustuloksia tarkastellessa on syytä huomioida, että oppilaat ovat saaneet valita useampia kohtia kyselymme vastausvaihtoehdoista. Useamman vastausvaihtoehdon valinta vaikuttaa vastausten kokonaismäärään ja siten myös prosenttiosuuksiin. Kysely jakautui niin, että aluksi kartoitimme kiusattujen määrän ja näistä yläkouluaikana kiusatuiksi tulleille oli kysymyksiä koskien kiusaamisen ilmentymistä. Ne oppilaat, jotka olivat tulleet kiusatuiksi alakouluaikoina tai joita ei ollut kiusattu ikinä, jättivät vastaamatta kysymyksiin 4.-12. Kysymyksestä 13 alkaen kysymykset koskivat kaikkia vastaajia. Kaikille kyselyyn osallistuneille vastaajille tarkoitetuilla kysymyksillä halusimme kartoittaa kiusaamistapauksissa ilmeneviä rooleja sekä oppilaiden mielipiteitä siitä, puhutaanko koulussa tarpeeksi kiusaamisesta. Oppilailta kyseltiin lisäksi sitä, miten heidän mielestään kiusaamista voitaisiin ehkäistä ja miten jo ilmenneisiin kiusaamistapauksiin voitaisiin puuttua entistäkin tehokkaammin. Lopupään kysymykset olivat avoimia kysymyksiä, joihin oppilaat pystyivät kirjoittamaan omia ideoitaan ja mielipiteitään. Seuraavaksi siirrymme kyselyn tuloksiin.

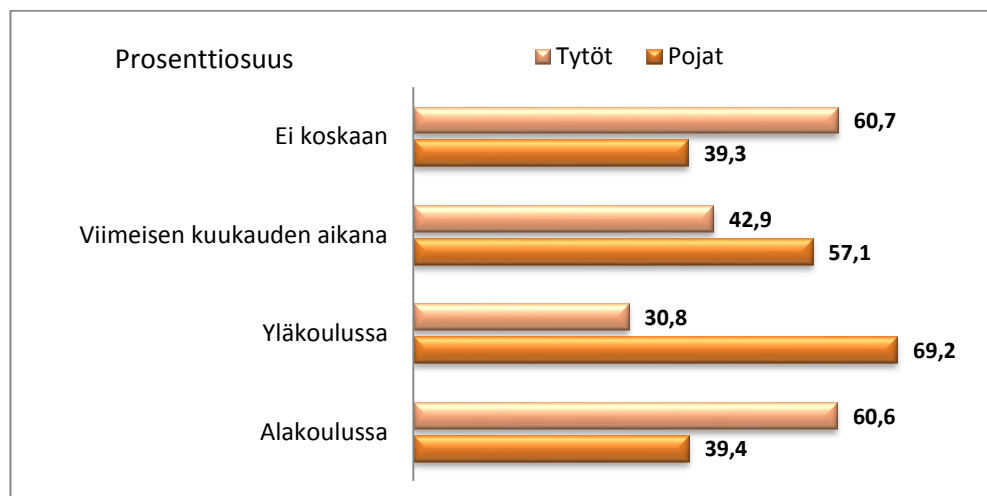
11.1 Kiusaamisen esiintyminen ja ilmeneminen tutkimukseen osallistuvassa yläkoulussa

Kiusaamiskyselyyn vastanneista 58 prosenttia oli tyttöjä ja 42 prosenttia poikia. Halusimme kartoittaa kiusaamisen jatkumoa sekä nykyhetken kiusaamistilannetta kysymällä oppilailta milloin heitä on kiusattu (Kuvio 1). Alakoulussa kiusatuiksi tulleita oppilaita oli 29,5 prosenttia. Näistä 60,6 prosenttia oli tyttöjä ja 39,4 prosenttia poikia (Kuvio 2). Yläkouluaikana kiusatuiksi joutuneita oli yhteensä 13 prosenttia vastaajista. Näistä tyttöjen osuus oli 30,8 prosenttia ja poikien huomattavasti suurempi eli 69,2 prosenttia. Yhteistyökoulumme pyysi, että lisäisimme kyselyyn vielä kysymykseen vaihtoehdoksi kohdan ”minua on kiusattu viimeisen kuukauden aikana”. Tällä vastausvaihtoehdolla haluttiin kartoittaa kiusaamistilanteisiin puuttu-

misella saavutetut tulokset. Viimeisen kuukauden aikana kiusatuiksi tulleita oli yhteensä 6,3 prosenttia, joista 42,9 prosenttia oli tyttöjä ja 57,1 prosenttia poikia. Hieman yli puolet vastaajista, eli 54,5 prosenttia, ei ollut kokenut ikinä tulleensa koulukiusatuksi.

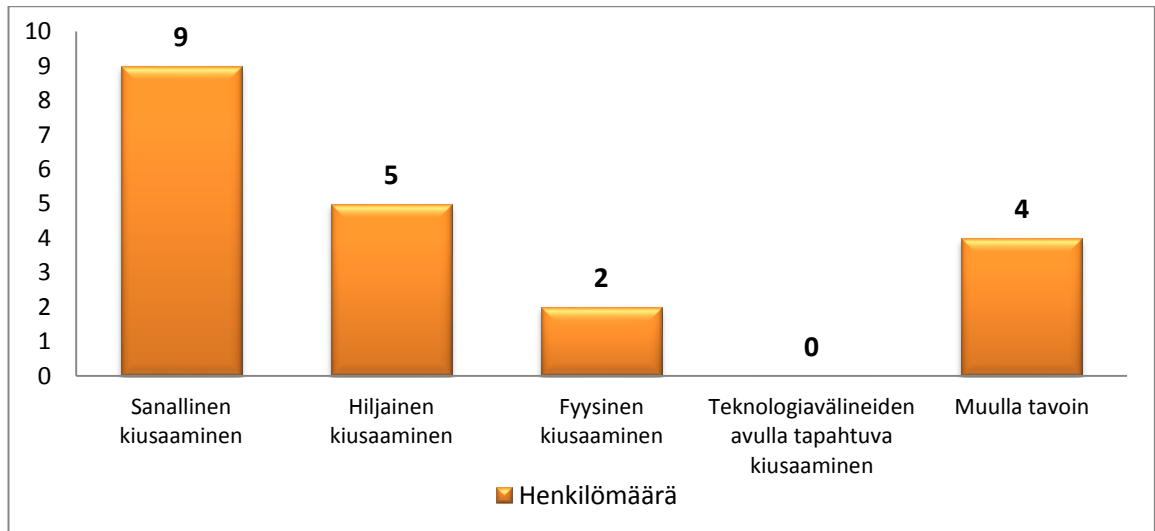
Kuvio 1. Kiusatuiksi tulleiden oppilaiden määrät prosentteina.

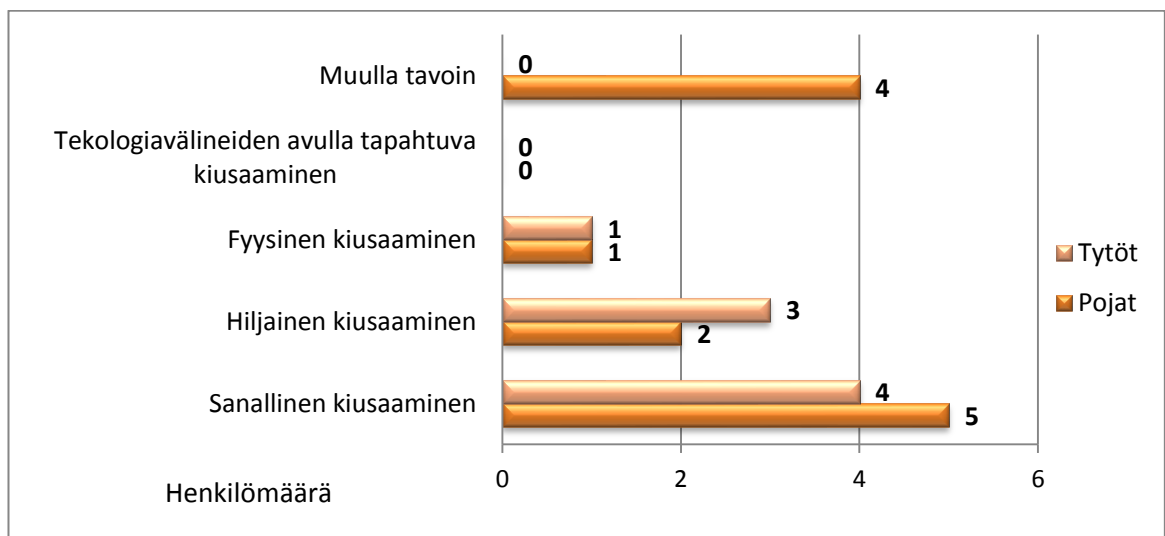
Kuvio 2. Kiusatuiksi tulleiden oppilaiden määrät prosentteina sukupuolijakauman mukaan.

Ne kolmesta oppilasta, joita oli yläkouluaikana kiusattu, olivat joutuneet eniten sanallisen kiusaamisen uhreiksi (Kuvio 3). Sanallisesti oli kiusattu yhteensä yhdeksää kiusattua, joista tyttöjä oli neljä ja poikia viisi oppilasta (Kuvio 4). Hiljaisesti kiusattiin vastaajista viittä, joista tyttöjä oli kolme ja poikia kaksi oppilasta. Fyysistä kiusaamista koki kaksi vastaajaa. Fyysinen kiusaaminen ilmentyi tasaisesti sekä tyttöjen että poikien keskuudessa, sillä molemmista sukupuolista yksi oppilas oli

kokenut fyysistä kiusaamista. Teknologiavälineiden avulla tapahtuvaa kiusaamista ei kyselymme vastauksissa ilmennyt. Muilla tavoin kiusatuiksi oli ilmoittautunut tulleen neljä kiusatuiksi joutuneista oppilaista. Näistä kaikki olivat poikia ja he selvensivät muulla tavoin kiusaamisen ilmentyneen sekä heidän itsensä että heidän omaisuutensa päälle sylkemisenä.

Kuvio 3. Tutkimukseen osallistuneiden kiusattujen kokemat kiusaamisen muodot henkilömäärien mukaan.

Kuvio 4. Kiusaamisen muodot sukupuolien mukaan henkilömäärinä.

Tutkimuksissa on puhuttu paljon siitä, kuinka kiusaamisen rooleista on vaikea päästä irti. Usein kiusaaminen, jota ei saada kohtuullisen pian loppumaan, jatkuu

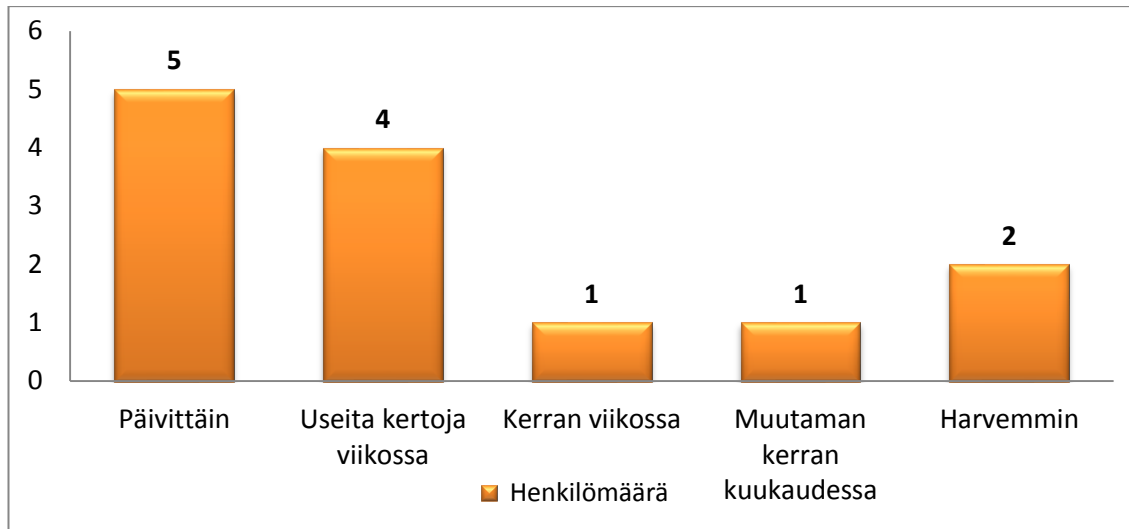
useita vuosia. Tutkimuksessamme kävi ilmi, että seitsemää oppilaista, joita oli kiusattu alakoulussa, kiusattiin myös yläkoulussa.

Kysyimme lomakkeessamme kiusatuilta oppilailta, kumpaa sukupuolta heidän kiusaajansa ovat. Saamiemme vastausten mukaan kaikkia kiusatuiksi joutuneita poikia kiusasivat toiset pojat. Tytöistä puolet eli kaksi kiusattua joutui poikien kiusaamiseksi ja toiset kaksi olivat sekä tyttöjen että poikien kiusaamisen uhreja. Kumpaakaan, tyttö eikä poikauhreja, eivät kiusanneet ainoastaan tytöt.

Otimme kyselyymme mukaan alkuperäisistä suunnitelmistamme poiketen myös kysymyksen vastaajan luokasta ja luokkatunnuksesta. Tämä oli koulun pyyntö. Luokkatunnuksen avulla koulun on helpompi puuttua ilmenneisiin kiusaamistapauksiin, kun he tietävät millä luokalla kiusaamista esiintyy. Emme ole varsinaisesti käyttäneet luokkatunnuksia vertaillessamme muita vastauksia toisiinsa, mutta jostain mielenkiintoista havaitsimme. Tutkimukseen osallistuvia luokkia oli siis viisi. Kolmelta luokalta löytyi kiusattuja. Kahdella luokalla kiusattuja oli kaksi ja yhdellä jopa kuusi. Kaksi kiusattua ei ollut jostain syystä halunnut mainita luokkatunnustaan. Kuusi kiusattua yhdellä luokalla on jo melkoinen määrä ja tulos herättää kysymyksen siitä, olisiko mahdollista, että kiusaaminen kasaantuisi joillekin luokille?

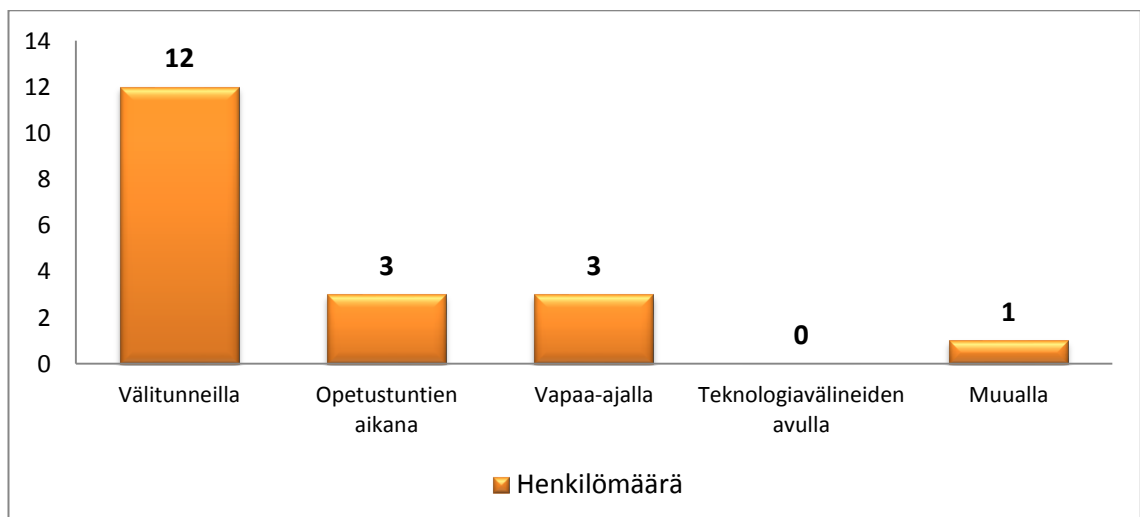
11.2 Kiusaamisen toistuvuus sekä kiusaamisen esiintymisen ajankohdat

Yleisimmin kiusatuiksi tulleet joutuivat kokemaan kiusaamista lähes päivittäin (Kuvio 5). Kiusaajiensa uhreiksi viikon kaikkina koulupäivinä joutui viisi kiusatuista. Useamman kerran viikossa kiusaamista kohtasivat neljä oppilasta ja kerran viikossa kiusatuksi joutui yksi oppilas. Muutaman kerran kuukaudessa kiusattuja oli myös yksi oppilas ja harvemmin kiusaamista koki kaksi kiusatuista.

Kuvio 5. Kiusaamisen toistuvuus henkilömäärien mukaan.

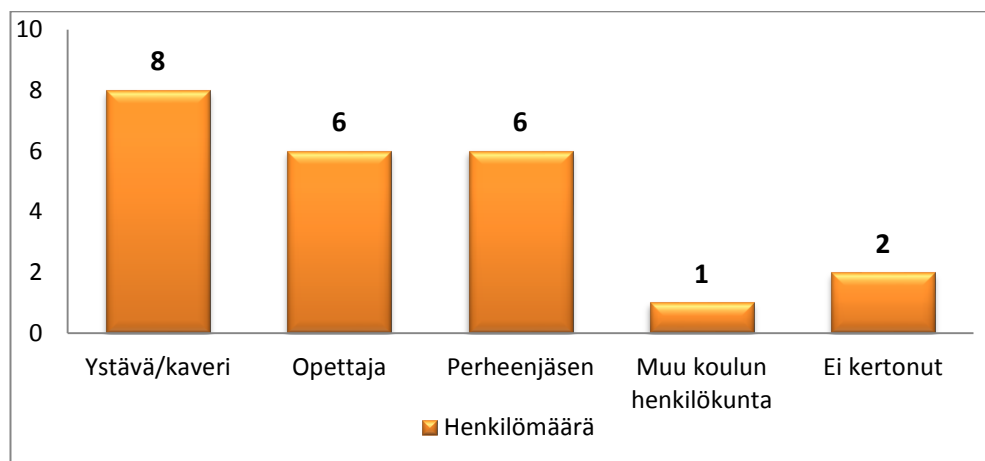
Tuloksissamme ilmeni, että välitunnit ovat yleisempiä kiusaamisajankohtia (Kuvio 6). Jopa kaksitoista oppilasta kolmestatoista koki välituntikiusaamista. Tuntien aikana kiusaamisen kohteeksi joutui kolme oppilasta ja saman verran oppilaista joutui kokemaan kiusaamista koulussa tapahtuvan kiusaamisen lisäksi vielä vapaa-aikanaankin. Muualla kiusataan yhtä kiusatuista. Muuksi paikaksi, jossa kiusaamista tapahtuu, mainittiin kyselyssä hetki jolloin odotetaan luokkaan pääsyä ennen tuntien alkamista.

Kuvio 6. Kiusaamisen esiintymispaikat henkilömäärien mukaan.

11.3 Kiusaamisesta kertominen ja kiusaamiseen puuttuminen

Kyselymme tuloksista selvisi, että useimmiten tutkimuskoulumme kiusatut kertoivat kiusaamisestaan ystävilleen tai kavereilleen (Kuvio 7). Näin toimi kahdeksan vastaajaa kolmestatoista. Tulos on osin viitteellinen, sillä useimmiten ystävät ja kaverit tietävät kertomatta kiusaamisesta, koska ovat myös itse kiusattuina tai huomaavat muuten kiusaamisen. Koulukiusatuiksi joutumisestaan kertoi opettajalle kuusi henkilöä. Myös perheenjäsenelle kerrottiin kiusaamisesta saman verran kuin opettajillekin. Muulle koulun henkilökuntaan kuuluvalla aikuisella kertoi kiusaamisesta yksi oppilas. Kaksi kiusatuiksi joutuneista vastaajista ei ollut kertonut kenellekään joutuneensa kiusatuksi.

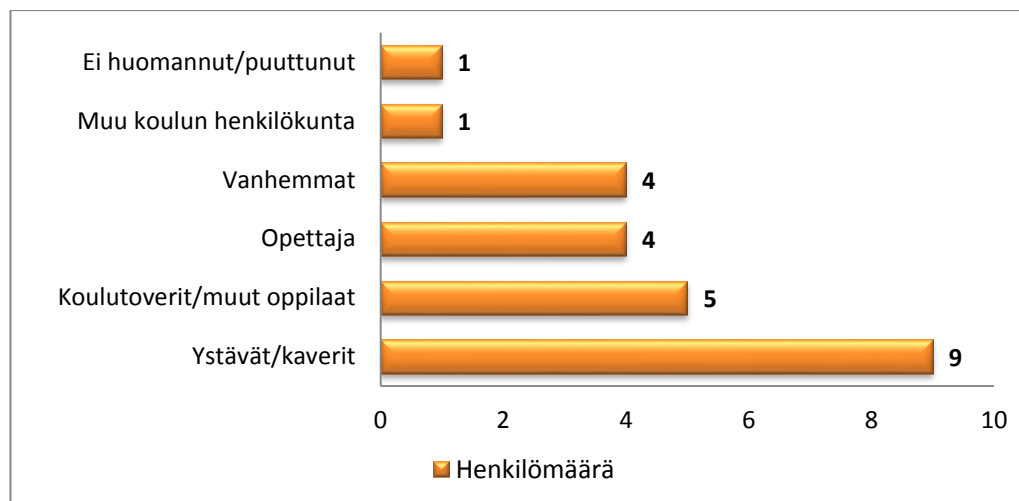

Kuvio 7. Kiusattujen kertominen kiusatuksi joutumisestaan henkilömäärien mukaan.

Pyysimme oppilaita vastaamaan kyselyssämme siihen, että jos kiusaamisesta on kerrottu jollekin, puuttuiko kiusaamisesta tietävä mitenkään tilanteeseen. Tulos oli huolestuttava, sillä viiden kiusatun kohdalla kiusaamisesta tienneistä kukaan ei ollut puuttunut kiusaamiseen. Lohtua tähän suureen lukuun tuo se, että useimmiten kiusaamisesta kerrottiin saman ikäiselle ystävälle tai kaverille, jolla ei välttämättä ollut keinoja tehdä tilanteelle mitään. Lisäksi osa opettajalle kiusaamisestaan kertonut oli rastittanut kohdan, ettei kiusaamiseen ole puututtu, mutta lisännyt vielä viereen selityksen, ettei ole varma onko kiusaamiseen vielä puututtu. Kiusaamiseen puuttui kuuden kyselyyn vastanneen mukaan joku kiusaamisesta tienneistä. Kyselyistä kävi ilmi, että osa perheenjäsenistä, joille kiusattu oli kiusaamisesta kertonut, vähätteli kiusatuksi joutumista. Esimerkiksi kiusattu,

joka kertoi kotonaan tilanteestaan ja joutui kiusaamisen kohteeksi useita kertoja viikossa, sai vastaukseksi että kiusaamiseen puututaan, mikäli sitä alkaa esiintyä enemmän.

Halusimme kartoittaa kyselyllämme vielä sitä, kuinka moni on puuttunut kiusattua koskevaan kiusaamistilanteeseen ilman, että kiusattu olisi pyytänyt apua. Kysymyksen tarkoitus oli saada selville, miten helposti kiusaaminen havaitaan kouluuyhteisössä ja kotona sekä kuinka helposti siihen puututaan. Tuloksista selvisi, että koulukiusaamiseen puuttuvat helpoimmin ilman erillistä avunpyyntöä kiusatun kaverit ja ystävät (Kuvio 8). Kohta keräsi jopa yhdeksän oppilaan vastauksen. Muut koulun oppilaat ja koulutoverit puuttuivat kiusaamiseen ilman erillistä avunpyyntöä viiden kiusatun tapauksessa. Sinällään ei ole ihme, että toiset toverit huomaavat kiusaamisen herkemmin. Oppilaathan ovat koulussa vertaistensa kanssa, joten on aivan luonnollista, että nämä huomaavat luokkatoverin kiusaamisen ensimmäisenä. Opettajat havaitsivat neljän kiusatun kiusaamistilanteen ja puuttuivat näihin. Perheenjäsenten osuus kohosi jälleen samalle tasolle opettajien kanssa. Muu koulun henkilökuntaan kuuluva aikuinen puuttui yhden oppilaan kohdalla kiusaamistilanteeseen ilman avunpyyntöä. Lisäksi yhden oppilaan kiusaamista ei huomattu tai siihen ei puututtu ilman avunpyyntöä.

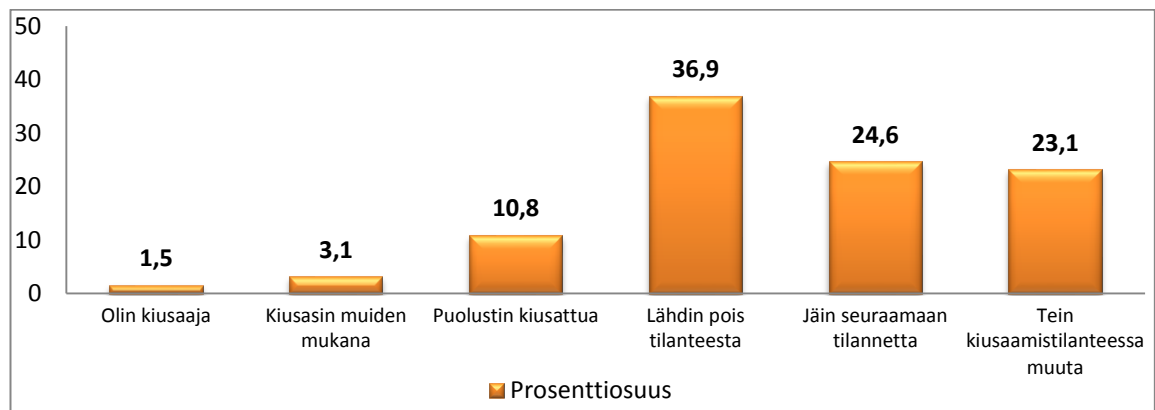
Kuvio 8. Ilman avunpyyntöä kiusaamistilanteisiin puuttuneet henkilöt.

Kyselimme tutkimukseemme osallistuneelta yläkoululta, miten heidän koulussaan puututaan ilmenneisiin kiusaamistapauksiin. Jokainen kiusaamistapaus nähdään koululla yksilöllisesti ja käsitellään tapauskohtaisesti tilanteesta riippuen. Pääsään-

töisesti koululla kuitenkin jutellaan ensin kiusaamistapaukseen liittyneiden oppilaiden kanssa erikseen. Tämä jälkeen oppilaat jututetaan vielä yhdessä ja hoidetaan samalla anteeksipyynnöt. Kiusaamistapauksista ilmoitetaan oppilaiden kotiin ja kiusaamisen seuranta jatketaan kyselemällä kaikilta kiusaamisen osapuolilta, ovatko sopimukset kiusaamisen lopettamisesta pitäneet.

11.4 Roolien ilmeneminen kiusaamistilanteissa

Kysyimme kaikilta kyselyyn vastanneelta sadalta oppilaalta, ovatko he nähneet viimeisen vuoden aikana kiusaamistapauksen. Kysymyksen tarkoituksena oli johdattaa oppilaat kiusaamistilanteissa ilmenevien roolien kartoitukseen. Tulos oli mielestämme yllättävä, sillä lähes puolet eivät olleet viimeisen vuoden aikana nähneet, että ketään olisi kiusattu. Vastaajista 54 oppilasta myönsi nähneensä kiusaamistapauksen kun taas 45 oppilasta ei ollut nähnyt kiusaamista. Tähän kysymykseen tuli vain yksi ”tyhjä” vastaus, mikä ei vaikuta käänteentekevästi lopullisiin tuloksiin. Kysyimme niiltä 54 oppilaalta, jotka olivat nähneet viimeisen vuoden aikana kiusaamistapauksen, kuinka he ovat toimineet tämän kiusaamistilanteen nähdessään (Kuvio 9).

Kuvio 9. Syyslukukautena 2011 kiusaamistilanteita todistaneiden yläkoulun oppilaiden menettelytavat.

Eniten ääniä keräsi rastituskohta *Lähdin pois tilanteesta*. Tämän kohdan valitsi jopa 36,9 prosenttia (24 oppilasta) vastaajista. Oppilaat perustelivat paikalta lähtemistä eniten sillä, että he pelkäsivät. Kiusaamistilanteisiin ei uskallettu mennä väliin tai pelättiin sitä, että puolustaessa kiusattua itseäkin alettaisiin kiusata. Muina perusteluina kiusaamistilanteesta pois lähtemiseen käytettiin tilanteen tunte-

mattomuutta, omaa ulkopuolisuutta sekä tietämättömyyttä. Oppilaat eivät siis tiedäneet, miten kiusaamistilanteessa olisi pitänyt toimia tai he eivät erottaneet kiusaamista leikistä. Osa koki olevansa ulkopuolinen kiusaamistilanteessa ja lähti pois paikalta, koska ei tuntenut kiusaajia tai kiusattua. Osassa perusteluissa nähtiin kiusaamistilanteen puuttumisen kuuluvan muille kuin itselle. Seuraavassa muutamia oppilaiden kirjoittamia perusteluja siitä, miksi he olivat lähteneet pois kiusaamistilanteesta sellaisen nähdessään:

- ”En uskaltanut puolustaa kiusattavaa, sillä kiusaajia oli monta ja he olivat minua vanhempia poikia”
- ”En tuntenut kiusattua enkä kiusaajaa. Aikuinen puuttui tilanteeseen”
- ”En tiennyt, oliko se vain leikkiä”
- ”En oikee tiä mitä olis pitänyt tehdä”

Lähdin pois kiusaamistilanteesta – kohdan jälkeen seuraavaksi yleisin valinta kiusaamistilanteessa toimimisen suhteen oli *Jään seuraamaan tilannetta* 24,6 prosentin (16 oppilaan) valitsemana. Tässäkin kohdassa oppilaat perustelivat toimintaansa eniten sillä, että he pelkäsivät toimia tai kokivat tilanteen tuntemattomaksi, koska eivät tieneet mistä syystä kiusaamista ilmenee. Nuorten sanoin:

- ”En halunnut, että minua kiusattaisiin lisää..
- ”luulin, että se olisi leikkiä”
- ”en viitsinyt toimia koska ne olisivat voineet alkaa kiusata minua”

Kolmanneksi suosituimpana oli *Muuta, mitä?* -rastituskohta, mikä ilmeni 23,1 prosentin (15 oppilaan) valitsemana. Kohdan valinneista enemmistö ”ei tehnyt yhtään mitään” kiusaamistilanteen nähdessään. Nuoret perustelivat toimimattomuuttaan kiusaamistilanteessa eniten sillä, että tilanne oli heille tuntematon. Loppujen teot ja tekojen perustelut olivat yksittäisiä kuten kiusatun lohduttelua sekä itsensä puolustamista. Kohdan valinneista vain kaksi oppilasta, sanoi tekemisen olleen opettajalle kertominen. Seuraavassa oppilaiden perusteluja:

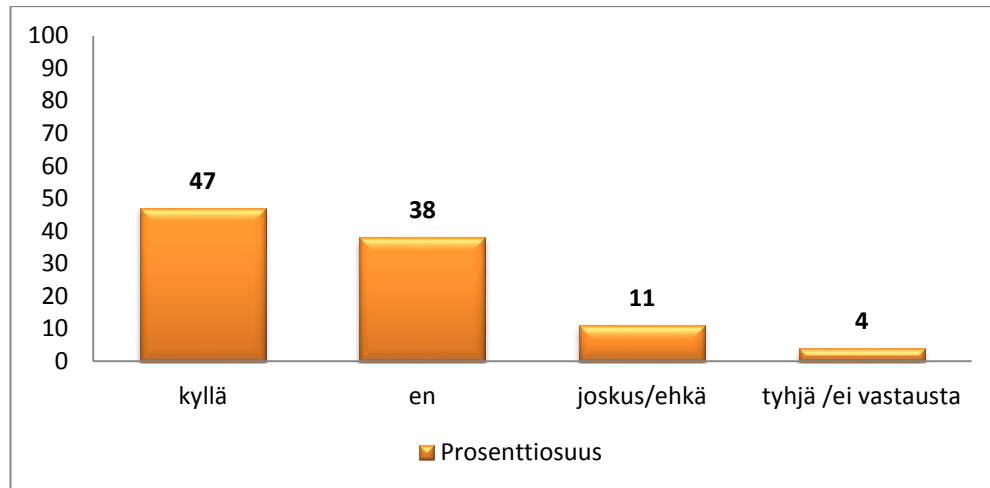
- ”Koska olin kaukana ja en nähnyt tilannetta kunnolla”
- ”En tiennyt, mitäs syystä häntä kiusattiin, niin en puuttunut asiaan, en tuntenut kiusaajia.”

Menettelytapoihin vastanneista vain 10,8 prosenttia (7 oppilasta) sanoi *Puolustaneensa kiusattua*. Kaikista vastanneista vain kaksi tyttöä myönsi suoraan, että on ollut *kiusaajana* (1,5 %) tai *kiusannut muiden mukana* (3,1 %). Seuraavassa näemme sekä kiusaajia puolustaneiden että kiusaajina toimineiden oppilaiden perusteluja:

- "Ei ollut kivaa kun kaikki kiusasi samaa tyyppiä."
- "vasikoin. Kun se oli oikein"
- "Jos kaverit menee kiusaamaan muita niin siinä vaan menee automaattisesti mukaan."
- "emmätiä, joskus se kiusattu oli oikeesti rasittava. Toisaalta ei sais kiusata mut jos ois lähtenyt siitä pois, ni luutavasti itteäkin kiusattaas pija."

11.5 Nuorten vaikuttamismahdollisuudet kiusaamistilanteissa

Halusimme kartoittaa kyselylomakkeen avulla sitä, kokevatko oppilaat, että he pystyvät vaikuttamaan kiusaamistilanteisiin koulussa (Kuvio 10). Kaikista sadasta vastaajasta 47 prosenttia koki pystyvänsä vaikuttamaan kiusaamistilanteisiin. Samalla heistä 38 prosenttia ajatteli, ettei pysty vaikuttamaan kiusaamistapauksiin. Vain neljä prosenttia jätti vastaamatta kysymykseen. Kyselylomakkeessamme oli alkuperäisesti vain kyllä ja en – vastausvaihtoehdot, mutta ne lisääntyivät nuorten omaehtoisten vastausten suuruuden takia. Vastausvaihtoehdoksi laskimme myös *joskus/ehkä* rästituksen, joka keräsi 11 prosenttia oppilaiden vastauksista. Kaikki vastaukset näkyvät samanaikaisesti sekä oppilasmäärinä että prosentteina Kuvio 10:stä.

Kuvio 10. Kyselyyn osallistuneiden 7.luokkalaisten ajatukset vaikuttamismahdollisuuksistaan koulukiusaamisessa Etelä-Pohjanmaan yläkoulussa.

Pyysimme nuoria perustelemaan aikaisemman kysymyksen vastaustaan vaikuttamismahdollisuuksistaan. Kaikista vastausvaihtoehtoista perustelut jäivät antamatta 16 prosentilta vastanneista. Kaikki kysymykseen ”kyllä” vastanneet 47 oppilasta pystyivät omasta mielestään jollakin tavalla vaikuttamaan kiusaamistilanteisiin. Heidän perusteluissaan ehdottomasti suurimpana ajatuksena oli, että koulukiusaamiseen voi vaikuttaa puuttumalla kiusaamistilanteisiin menemällä niihin itse väliin. Tätä mieltä oli 22 oppilasta. Kiusaamistilanteeseen puuttumisen keinona nähtiin olevan myös opettajalle kertominen 6 vastaajan turvin. Loput perustelut olivat yksittäisiä ehdotuksia ja mielipiteitä. Seuraavassa esimerkkejä oppilaiden perusteluista:

- ”hmm. En tiedä. Kyllä mä puolustan välillä ystäviä, jos uskallan”
- ”jos tarpeeksi puutun kiusaamiseen niin eiköhän se lopu”
- ”No kyllä koska usein ihmiset lopettaa jos joku ns. ”tunnetumpi” ja mukava henkilö puolustaa kiusattua.”
- ”puhumalla järkeä” ja ”pistän väliin kommenttini ja vaikenen taas, Yleensä jonkin asiaan kuuluvan tai –kuulumattoman. Lauseen jälkeen tilanne rauhoittuu. Tilanteesta riippuen”.

Nuorista 11 oppilasta oli epävarmoja kiusaamistilanteisiin vaikuttamisesta, joko tilanteesta tai omista kyvyistään riippuen. Eniten nuorten vaikuttamismahdollisuuksistaan

siin vaikutti tilanne; ketä kiusataan ja kuka kiusaa. Nuoret kokivat, etteivät pysty vaikuttamaan kiusaamistilanteisiin, mikäli kiusattu tai kiusaaja ei ole heille tuttu tai jos kiusaaja/kiusaajat ovat vanhempia oppilaita. Osa nuorista taas ei tiennyt, mitä pitäisi tehdä, koska ei tunnistanut onko tilanne oikeasti kiusaamista vai vain leikkiä. Nuorten perusteluin:

- "Riippuu vähän onko se jota kiusataan kasilla tai ysillä, sillä silloin en varmaan uskaltaisi tai saisin kiusaajan omaan niskaani. Mutta jos uskaltaisin niin keskeyttäisin sen."
- "No riippuu vähän, onko kyseessä pelkkää läppää vai ei."

Nuorista 38 oppilasta koki, etteivät pysty vaikuttamaan kiusaamistilanteisiin koulussa. Jopa yhdeksän oppilasta ei jättänyt mitään perustelua kysymykseemme. Oppilaista 6 perusteli kiusaamistilanteisiin vaikuttamisen olevan mahdotonta heidän huomaamattomuutensa takia. Kukaan ei kuuntele tai ota tosissaan, kun on huomaamaton ja syrjitty. Kiusaamistilanteisiin puuttumisen esteeksi 5 oppilaista mainitsi pelon. Oppilaat pelkäävät kiusatuksi joutumista, jonka vuoksi he eivät kykene puuttumaan kiusaamistilanteisiin. Seuraavaksi eniten perusteluissa ilmeni kiusaamistilanteiden tuntemattomuutta. Oppilaat eivät joko tunteneet ketään kiusattuja, eivätkä itse olleet kiusattuja tai eivät olleet nähneet kiusaamistilanteita. Osa nuorista ei tiennyt miten kiusaamistilanteissa pitäisi toimia, joten he eivät kokenut osaavansa vaikuttaa niissä. Lisäksi nuorilla oli useita yksilöllisiä perusteita. Nämä perustelut koskivat muun muassa sitä, että kiusaamistilanteisiin ei pysty vaikuttamaan siksi, että kiusaamista on mahdotonta saada kaikkien osalta loppumaan suuressa koulussa tai että kiusaamiseen puuttuminen ei kuulu heille itselleen. Seuraavassa oppilaiden perusteluita siitä, miksi he eivät koe pystyvänsä vaikuttamaan kiusaamistilanteisiin koulussa:

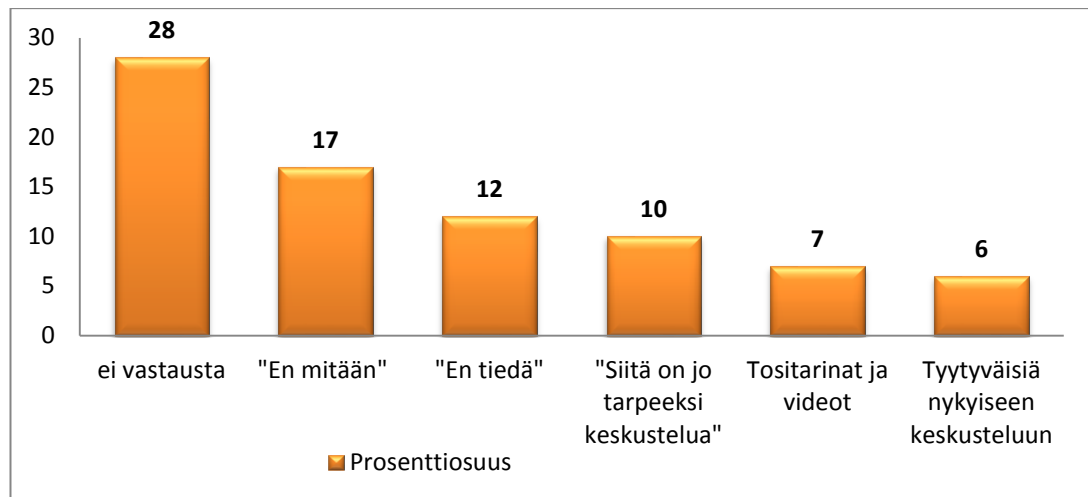
- "Koska kaikki melkein syrjivät minua, niin minua ei oteta tosissani."
- "Olen niin pieni ettei mua huomata tai mut työnnetään syrjään"
- "ei ole paljon vaikutusvaltaa "kovisten joukossa".
- "Vaikka haluaisin auttaa en välttämättä uskaltaisi, koska kiusaaja saattaisi ruveta kiusaamaan minuakin"
- "Minua itseä ei kiusata. En yleensä tunne tilanteessa olevia ihmisiä"

11.6 Koulukiusaamiskeskusteluiden tarpeellisuus sekä nuorten kiusaamiskeskustelu ehdotukset

Kyselylomakkeen avulla tahtoimme tietää nuorien mielipiteen koulukiusaamiskeskusteluiden määrän riittävydestä sekä siitä, millaista keskustelua he itse toivoisivat lisää kiusaamisaiheesta. Näiden kysymyksien tarkoitus oli auttaa koulua kiusaamisen vastaisen ja ennaltaehkäisevän työn suunnittelussa. Kysymykseen vastaamatta jätti 4 prosenttia oppilaista. Vastajista 91 prosenttia oli sitä mieltä, että koulussa puhutaan tarpeeksi kiusaamisesta. Ehkä -vastauksia kertyi vain 2 prosenttia ja 3 prosentin mielestä kiusaamisesta voitaisiin puhua enemmänkin. Huomionarvoista vastauksissa oli se, että kiusaajina tai apureina toimineet tahtoivat lisää keskustelua kiusaamisesta.

Kysyimme lomakkeessamme oppilaiden mielipiteitä siitä, millaista keskustelua he toivoisivat lisää koulukiusaamisesta (Kuvio 11). Nuorista 28 prosenttia jätti vastaamatta kysymykseen. Oppilaista 17 prosenttia vastasi, ettei halua minkäänlaista keskustelua lisää koskien koulukiusaamista ja 12 prosenttia ei osannut sanoa, minkälaista keskustelua toivoisi. Vastanneista 10 prosentin mielestä kiusaamisaiheesta ei tarvita enempää tietoa, koska siitä on kerrottu jo tarpeeksi kun taas 6 prosenttia oppilaista oli tyytyväisiä tämän hetkiseen keskustelunlaatuun. Vastanneiden kommentteista 7 prosenttia ehdotteli tarinoiden, videoiden ja tositapahtumien avulla valistamista. Nuorten ehdotuksina:

- "No kokemuksista vois kuulla lisää, et vois miettiä miten auttaa siinä kiusaamistilanteessa"
- "jaa-a. Kenties tositapahtumien enempi kerronta ja pelottelu saisivat korvat hörölle".
- "Mielestäni koulussa on tarpeeksi monipuolista keskustelua".
- "Voisi kertoa pikkaisen enemmän yksityiskohtaisista tunteista ja mielentiloista, jonkun tarinan avulla jonka on kirjoittanut joku jota kiusataan."

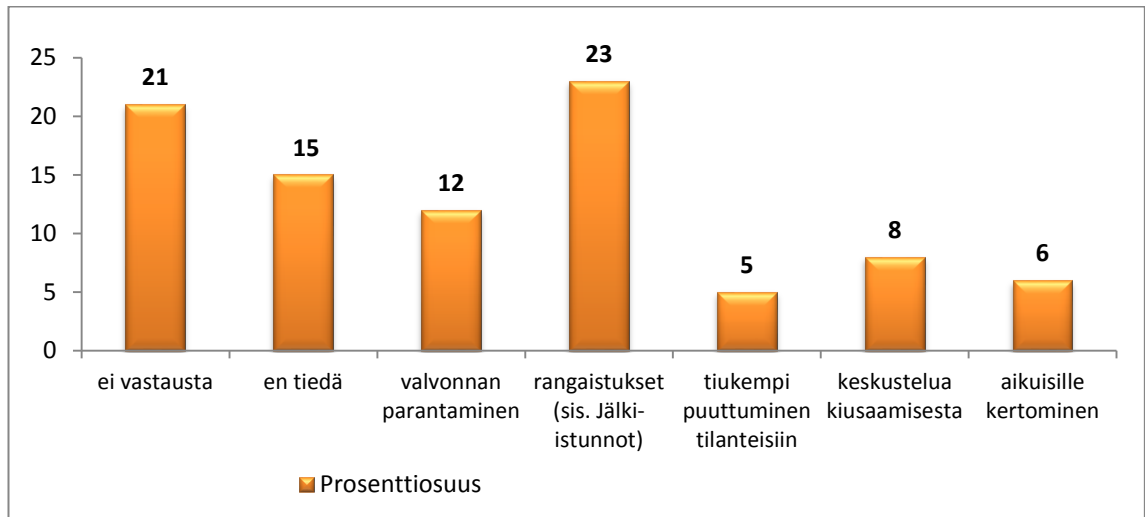
Kuvio 11. Nuorten ajatukset ja aihe-ehdotukset koskettaen tulevia koulukiusaamiskeskusteluita.

Kiinnostavia pienen prosenttimäärien ja yhden henkilön ehdotuksia koulukiusaamiskeskustelujen aihe-ehdotuksiksi tuli paljon. Osa pienten prosenttimäärien ehdotuksista koski keskustelua kiusaamisen seurauksista uhrille ja kiusaajille sekä kiusaamisen älyttömyydestä; kuinka "hölmöä" on kiusata muita. Osassa taas pohdittiin keskustelun tarvetta kiusaamistilanteessa toimimiseen, vastustamiseen ja puuttumiseen. Oppilaiden ehdotuksina:

- "Miten kiusaamiseen voisi tavallinen koululainen puuttua"
- "Sen vastustamisesta pitäisi puhua."
- "Voisi kertoa enemmän tavallaan yksityiskohdista, että mitä pitkän kiusaamisen jälkeen kiusattu on tehnyt. Että onko yrittänyt saada apua vai onko masentunut tai tehnyt itselleen jotain pahaa. Sillalailta kiusaajat ja muut ihmiset tajuaisivat kuinka hirveää on olla kiusattu."
- "Kerrotaan mitä seurauksia kiusaamisesta voi olla ja ei vain uhkailla, että 'pian käy näin jos et tottele' vaan uhkailut myös toteutetaan!"
- "että kuinka tyhmää se on vaikka sanois läpällä. Joitakin voi "sattuu" enemmän, vaikka sanoiski läpällä!"

11.7 Nuorten ehdotukset koulukiusaamisen ehkäisemistoimenpiteiksi

Kyselylomakkeen loppupuolella tiedustelimme nuorilta ehdotuksia siitä, miten koulukiusaamista voisi heidän mielestä ehkäistä (Kuvio 12). Nuorista jopa 21 prosenttia ei antanut mitään ehdotuksia kysymykseen. Huomioitavaa on myös se, että näistä 21 prosentista melkein puolet oli juuri yläkoulussa kiusattuja. Oppilaista 15 prosenttia vastasi kysymykseen ”en tiedä”.

Kuvio 12 Oppilaiden ehdotukset kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Nuorista selvä enemmistö ajatteli vastauksissaan kiusaamisen ennaltaehkäisemisen olevan kiusaamistilanteisiin puuttumista. Kenties sen vuoksi jopa 22 prosenttia ehdotti kiusaamisen ennaltaehkäiseviksi toimiksi rangaistuksia kiusaajille. Rangaistuksilla tarkoitettiin jälki-istuntoja, kiusaajien puhuttelua sekä ilmoituksia kotiin. Nuorten ehdotuksista toiseksi eniten nousivat 12 prosentilla kohdat, missä puhuttiin koulun valvonnasta ja sen parantamisesta. Oppilaat kokivat välituntivalvonnan liian heikoksi ja tahtoivat siitä parempilaatuisempaa. Nuorista 5 prosenttia toivoi aikuisten tiukempaa puuttumista kiusaamistilanteisiin. Esimerkkejä vastauksista:

- "Antamalla kiusaajalle rangaistus ja puhuttelu."
- "opettajien pitäis puuttua siihen, miten ja mitä oppilaat puhuu toisille"
- "ööö emt, kai jotenkin ööö, laitetaan jota valvontakameroita koululle enemmän, kysellään ja huolehditaan kaverista."
- "valvojat oikeasti valvoisivat eivätkä vain puhuisi muiden opettajien kanssa"

- "Parempi valvonta ja tiukemmat säännöt"
- "Puuttamalla siihen heti, puhua siitä enemmän."

Oppilaista 8 prosenttia toivoi lisää keskustelua kiusaamisesta. Keskustelua toivoneet oppilaat totesivat ehdotuksissaan, että nuorille pitää puhua kiusaamista aiheuttavista tekijöistä sekä kiusaamisen "hienoudesta" ja sen aiheuttamista seurauksista. Keskustelujen ohella kiusaamisen ennaltaehkäisemisen avuksi mainittiin myös tämänkaltaisten kyselyiden pitäminen. Nuorista 6 prosenttia piti ehkäisevänä toimintana kiusaamisesta kertomista aikuisille joko kiusatun itsensä tai muiden toimesta. Nuorten sanoin:

- "Puhumalla nuorille siitä, mikä tässä kiusaamisessa nyt on niin hienoa ja onko se todellista vai vain kavereille esittämistä. Nuoria on myös hyvä valistaa kiusatun tueksi."
- "puhumalla asioista ja tekemällä tällaisia kyselyitä, joissa oppilas saa henkilökohtaisesti vastata ja uskon, että tällaiselle nimettömälle lapulle on helpompi vastata kuin kertoa suoraa opettajalle"
- "Punish, rankaiskaa ihmisiä vääryydestä. Opettajat eivät sen enempää voi vaikuttaa, koska heidän oppilaiden tulee itse kertoa jos kiusatuksi joudumme. Nimettömät kyselyt ovat myös hyviä."

Loput vastaukset olivat joko 1-3 prosentin saaneita ehdotuksia. Osa piti ehkäisevänä toimintana kiusatun puolustamista. Kiusaamiskokemuksia kertomalla tai niitä videolta näyttämällä koettiin myös olevan vaikutusta oppilaiden asenteisiin. Vastusten joukosta löytyi myös kaksi syvällisempää ehdotusta, joissa puhuttiin ilmapiirin muuttamisesta. Seuraavassa oppilaiden suoria ehdotuksia ennaltaehkäisystä:

- "Luotais kannustava ja ystävällinen ilmapiiri."
- "Ei arvosteltais ulkonäön perusteella vaan oltais avoimia!"
- "tasavertaistamalla oppilaita esim. varallisuuden tai ulkonäön takia kiusataan"
- "Niihin ei tarvitse puuttua. Kiusattu voi hankkia vaikka uusia hyviä kavereita."

11.8 Nuorten ehdotelmät koulukiusaamisen puuttumiseksi

Lomakkeen viimeisessä kysymyksessä kysyimme oppilailta ehdotelmia ja ajatuksia koulukiusaamiseen puuttumiseksi (Kuvio 13). Nuorista jopa 20 prosenttia jätti vastaamatta kysymykseen ja heistä kahdeksan vastaajaa (eli 38,9 %) oli yläkouluissa kiusattuja. ”En tiedä” vastauksia esiintyi 10 prosenttia kaikista vastauksista. Puuttumisehdotuksina eniten ilmeni puhuttelu, 13 prosentilla vastaajista. Ehdotus esiintyi useimmiten muiden ehdotuksien rinnalla ja sisälsi yksilöille erilaisia merkityksiä. Suosittu ehdotus kiusaamiseen puuttumiseksi oli myös ilmoituksen antaminen kotiin. Tätä vaihtoehtoa kannatti 11 prosenttia nuorista. Rangaistukset ja jälki-istunnot nousivat myös ratkaisuksi. Koulukiusaamisen puuttumiskeinoksi jälki-istuntoja ehdotti 9 prosenttia ja rangaistuksia 6 prosenttia kyselyyn vastanneista. Oppilaiden sanoin:

- ”Ilmoittamalla heti kiusatun ja kiusaajan vanhemmille.”
- ”Hetimitensimmäisestä pahasta kiusaamisesta tulisi kertoa kiusaajan vanhemmille. Jos kiusaaminen vain jatkuisi pitäisi ottaa kiusaaja keskustelemaan terveydenhoitajan tai kuraattorin kanssa. Jos vieläkin vain jatkuisi pitäisi jotenkin valvoa kiusaajaa ja pahimmassa tapauksessa siirtää toiseen kouluun.”.
- ”pistettäisiin poika jälkkään, kuriin”

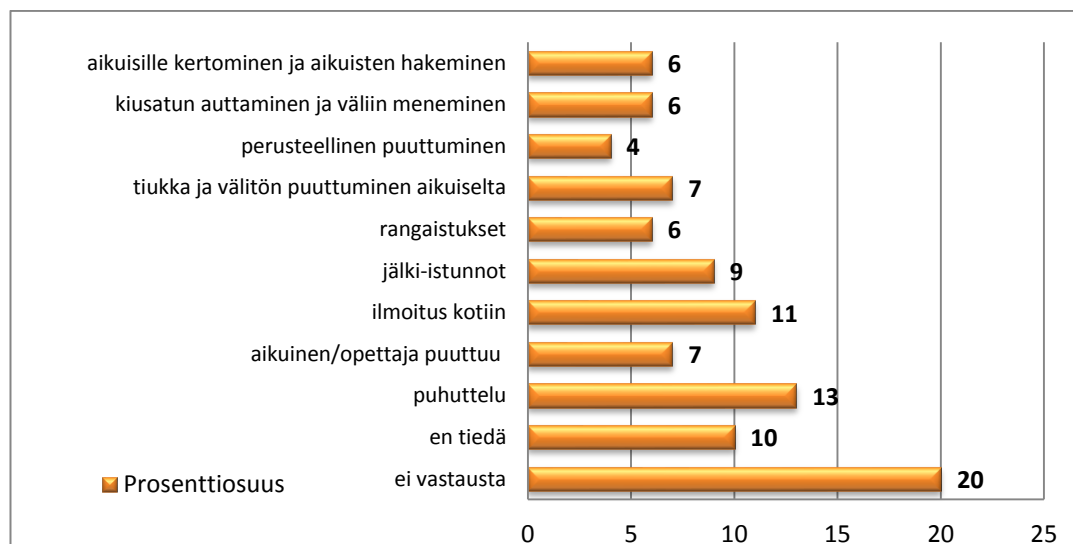
Kyselyyn vastanneista oppilaista 7 prosenttia ajatteli puuttumisen kuuluvan aikuisille, varsinkin opettajille. Nuoret korostivat myös kiusaamiseen puuttumisessa nopean toiminnan merkitystä; kiusaamiseen tulisi puuttua tiukasti ja välittömästi 7 prosentin mielestä. Samaan aiheeseen liittyen, nuorista 4 prosenttia puhui myös perusteellisesta kiusaamiseen puuttumisesta. Osassa vastauksista oppilaat miettivät, kuinka helposti kiusaaminen jatkuu heikosti hoidettuna. Nuorten sanoin:

- ”opettajien pitäisi olla huomaavaisempia ja tulla väliin”
- ”koulun, opettajan ja vanhempien tulisi puuttua asiaan”
- ”niihin pitää puuttua heti ja ottaa kiusaaminen vakavasti, kiusaajien koteihin täytyy ilmoittaa ja antaa jälki-istuntoa”

- "Selvittää kiusaamistapaus niin pohjia myöten ja sopia se hyvin, ettei se toistu enää. Kiusaamiset uusiutuvat helposti, kun kiusattua aletaan kiusata uudelleen siitä, että hän 'kanteli' asiasta aikuiselle".

Oppilaista 6 prosenttia oli sitä mieltä, että kiusaamiseen voidaan puuttua auttamalla kiusattua menemällä itse väliin kiusaamistilanteisiin. Toiset 6 prosenttia ehdottivat puuttumiskeinoksi aikuiselle tilanteesta kertomista tai aikuisen paikalla hakemista. Nuorten ehdotuksin:

- "No mun mielestä meidän jotka on jonku kiusatun kaveri, niin pitäis rohkaista sitä puhumaan jollekki aikuiselle! Esim terkkarille. Tietysti kaverit kuuntelee kiusattua, mutta vanhempi henkilö on parempi, se osaa auttaa."
- "ihmiset kertois aikuisille ja luotettaville ihmisille että jotain kiusataan, tälläsillä kyselyillä vaikka"
- "samalla tavalla kuin nykyään – toki kiusatun tukemisen tärkeyttä voitaisiin valistaa, jotta nuoret voisivat itsekkin toteuttaa osansa kiusaamisen estämisessä"

Kuvio 13. Nuorten ehdotelmat koulukiusaamisen puuttumiseksi.

12 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työmme tarkoitus oli saada selville tutkimukseemme osallistuneen koulun kiusaamisen esiintyvyyttä, ilmentymistä, roolien näkymistä kiusaamistilanteissa sekä koulukiusaamisen puuttumisen näkymistä koulussa. Tässä kappaleessa tuomme esiin tutkimustuloksien pohjalta nousseita johtopäätöksiä (Kuvio 14). Johtopäätökset on laadittu tutkimuskysymyksien suuntaisesti.

12.1 Kiusaamisen esiintyminen ja ilmentyminen

Tutkimustuloksistamme selvisi, että tutkimukseen osallistuvien oppilaiden keskuudessa kiusaamista oli ilmennyt lukuvuoden aikana yhteensä 13 prosenttia. Luku vastaa hyvin teorioissa esitettyjä kiusaamisprosentteja, sillä useimpien tutkimuksien mukaan kiusaamisen uhreiksi joutuu 5-15 prosenttia peruskouluikäisistä (Salmivalli 2003, 17; Salmivalli 2010, 17). Tutkimuksessamme kysyttiin vielä erikseen viimeisen kuukauden aikana esiintyneen kiusaamisen määrää. Viimeisen kuukauden aikana kiusatuiksi tulleita oli kyselymme vastauksien mukaan vain 6,3 prosenttia. Luku oli siis pienentynyt lukukauden kuluessa 13 prosentista 6,7 prosenttiin. Näin suuri kiusaamisen vähentyminen lyhyellä aikavälillä selittyy osittain sillä, että koulussa oli rehtorin mukaan tiedostettu seitsemänsillä luokilla ilmevä kiusaaminen ja kaikkiin huomattuihin kiusaamistapauksiin oli puututtu. Hakasen ym. (2005, 6-7) mukaan koulukiusaamisen määrä kasvaa hetkellisesti siirtymävaiheissa esimerkiksi siirryttäessä alakoulusta yläkouluun. Kun teimme kyselymme, seitsemäsluokkalaiset olivat kerinneet olemaan yläkoululaisia jo neljän kuukauden ajan. Näiden kuukausien aikana uudet seitsemäsluokkalaiset olivat ehtineet löytämään paikkansa uudessa koulussa ja uudessa kouluryhmässä, jonka myötä siirtymävaiheisiin sijoittuva koulukiusaaminen oli alkanut laantua

Kiusaamista esiintyi yläkoulussa enemmän poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Kaikista kiusatuiksi tulleista oppilasta poikien osuus oli jopa 69,2 prosenttia. Pojat kokivat siis kiusaamista 38,4 prosenttia enemmän kuin tytöt. Tässä vaiheessa on syytä huomioida se, että tytöt kiusaavat yleensä toisia tyttöjä ja pojat sekä tyttöjä että poikia. Poikien kiusaamisprosentin suuruus tyttöihin verrattuna selittyy osittain

sillä, että tyttöjen kiusaamistapoja ei niin hyvin mielletä kiusaamiseksi; hiljaisesti toisiaan kiusaavia tyttöjä ei nähdä kiusaajina yhtä helposti kuin sanallisesti tai fyysisesti toisiaan kiusaavia poikaoppilaita. Tytöt ovat yläkouluun siirryttäessä ehkä myös sisäistäneet poikia paremmin sen, että toisten kiusaaminen ei ole oikein eikä heillä ole poikien kaltaista tarvetta nostaa statustaan toisia kiusaamalla.

Kiusaamisen muodoista eniten esille nousi sanallinen kiusaaminen. Sanallista kiusaamista koki yhdeksän kiusatuksi tullutta kolmestatoista. Miksi enemmistö kiusaa juuri sanallisesti haukkumalla tai pilkkaamalla uhriaan? Hamaruksen (2006, 140) mukaan kiusaamiseen liittyy usein hauskanpito, jonka avulla yritetään torjua kouluarjen tylsyyttä. Hauskanpito onnistuu juuri tällaisissa tilanteissa, joissa kiusattua voidaan haukkua ja nimitellä. Tämä on ehkä juuri yksi syy siihen, miksi sanallista kiusaamista esiintyy eniten; muilla kiusaamisen muodoilla toteutettua kiusaamista kun ei saada näyttämään ja kuulostamaan niin hauskalta. Kiusaamisen muotoja tarkastellessamme kävi ilmi, että yhtäkään kiusatuksi tullutta ei kiusata vain hiljaisesti. Hiljainen kiusaaminenhan ilmenee esimerkiksi syrjimisenä ja ryhmästä poissulkemisena (Hakanen ym. 2005, 9). Tulimme siihen johtotulokseen tutkimustuloksiemme perusteella, että hiljainen kiusaaminen on seurausta muista kiusaamisen muodoista. Esimerkiksi jos oppilasta kiusataan sanallisesti haukkumalla tai fyysisesti lyömällä osan luokan oppilaiden toimesta, alkavat muut luokkalaiset kiusata uhriksi joutunutta oppilasta hiljaisesti. Oppilaat eivät huoli kiusattua kaverikseen ja jättävät hänet pois ryhmästä, koska he pelkäävät muutoin joutuvansa myös kiusaajien uhreiksi.

Kiusaamisen muotoja miettiessämme olimme varmoja, että teknologiavälineiden avulla tapahtuvaa kiusaamista tapahtuu paljon, viettäväthän nykynuoret runsaasti aikaa tietokoneen ääressä. Omassa tutkimuskoulussamme Internetin ja matkapuhelimien välityksellä tapahtuvaa kiusaamista ei kuitenkaan ilmennyt. Syy saattaa selittyä sillä, että tutkimukseen osallistuvat 7:s luokkalaiset olivat vielä suhteellisen nuoria, eivätkä he välttämättä liiku vielä kovinkaan aktiivisesti yhteisöllisissä medioissa.

Kiusaamisen teorioissa käy ilmi, että kiusaaminen on koulupäivisin yleisintä aikoina, jolloin aikuisten ei ole helppoa huomata kiusaamista. Tarkoitushan ei ole jäädä kiinni kiusaamisesta. Kiusaamiselle oivallisia hetkiä ovat siis välitunnit, tuntien alut

sekä niin sanotut siirtymävaiheet eli esimerkiksi ne hetket ennen tuntien alkua, jolloin odotetaan opettajaa saapuvaksi. Tutkimustuloksemme tukivat hyvin teorioita, sillä eniten oppilaita kiusattiin välitunneilla (63,2 %). Välitunneilla kiusaaminen on kiusaajien kannalta optimaalinen hetki kiusata, sillä silloin opettajien kontrolli ei ole läsnä yhtä vahvasti kuin tunneilla. Saamastamme tuloksesta voidaan päätellä, että välituntivalvonnan lisääminen voisi olla keino kiusaamisen vähentämiseksi. Valvonnan tehostaminen edellyttäisi välituntivalvojilta valppautta kiusaamistapausten huomaamisen suhteen. Pelkästään valvojien määrän lisääminen ei siis auta, mikäli valvojat eivät ole sitoutuneita kiusaamisen havaitsemiseen. Toisaalta voidaan myös miettiä sitä, muuttaisiko kiusaaminen vain muotoaan näkymättömämmäksi ja vaikeammin huomattavaksi, jos kiusaamisen valvontaa esimerkiksi välitunneilla tehostettaisiin. Peuran ym. (2009, 37) mukaan välituntikiusaamisen määriin voitaisiin vaikuttaa valvonnan lisäksi myös ohjatun välituntitoiminnan avulla.

Aiemmissa kiusaamista käsittelevissä tutkimuksissa on käynyt ilmi, että poikia kiusaavat yleensä pojat ja tyttöjä kiusaavat sekä tytöt että pojat. Meidän tutkimustuloksemme tukivat aiempia tutkimustuloksia. Mutta miksi poikia kiusaavat pääsääntöisesti vain toiset pojat? Tyttöjen kiusaaminen on usein muodoltaan niin sanottua hiljaista kiusaamista. Hiljaista kiusaamista on usein vaikea huomata. Mikäli kiusaamistilanne äityy luokassa erityisen pahaksi, tapahtuu sen varsinaisen kiusaamisen lisäksi luokassa varmasti hiljaista kiusaamista eli esimerkiksi kiusatun oppilaan syrjimistä. Tällaiseen syrjimiseen osallistuvat varmasti myös luokan tytöt. Hiljaista kiusaamista ei välttämättä rekisteröidä niin helposti kiusaamiseksi kuin esimerkiksi varsinaista haukkumista tai tönimistä. Tyttöjen poikia kohtaan ilmenevä kiusaaminen rajoittuu uskoaksemme usein juuri tällaiseksi syrjimiseksi ja ulkopuolelle jättämiseksi. Osasyynä poikien kohtaamaa tyttökiusaajien uhriksi joutumisen puuttumista selittää ehkä myös häpeä; pojat nähdään fyysisesti vahvempina ja tytön kiusaamaksi tulemisen myöntäminen olisi kova kolaus itsetunnolle.

12.2 Oman roolin tunnistamisen vaikeus kiusaamistilanteessa

Kyselymme vastauksista selvisi, että vain hieman yli puolet oppilaista (54 %) oli nähnyt kiusaamistapauksen viimeisen vuoden aikana. Odotimme suurempaa prosenttiosuutta tästä kysymyksestä. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Mannerheimin Lastensuojeluliiton vuoden 2006 kiusaamiskyselyyn vastanneista jopa 11 prosenttia oli nähnyt joka päivä, kun jotakuta kiusattiin (Kiusattu ei saa apua 2006). Herää kysymys, olisiko mahdollista, että vastaamalla ettei ole nähnyt kiusaamistapausta, selviää myös oman roolinsa pohtimiselta kiusaamistilanteessa. Seuraava kysymys nimittäin oli tarkoitettu niille, jotka olivat nähneet kiusaamistapauksen viimeisen vuoden aikana.

Seuraava kysymys koski siis omaa roolia tässä nähdyssä kiusaamistilanteessa. Oman roolin myöntäminen kiusaamistilanteessa saatetaan kokea vaikeaksi: eihän kukaan halua myöntää olevansa kiusaaja tai ettei uskaltanut puolustaa kiusattua. Salmivallin (1995, 62) mukaan ihmisillä on taipumus nähdä oma käyttäytymisensä positiivisena, jotta hän pystyy ylläpitämään itsestään myönteistä kuvaa. Näin voidaan päätellä, että oma rooli kiusaamistilanteessa halutaan nähdä myönteisenä oman positiivisen minäkuvan säilyttämiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että esimerkiksi oppilaat jotka kiusaavat toisia, silottelevat omaa toimintaansa saaden sen näyttämään sekä omissa että toisten silmissä paremmalta.

Oppilaiden rooleista suurimpana näkyi ulkopuolisen rooli, sillä jopa 36,9 prosenttia kiusaamistilanteen nähneistä oppilaista lähti pois huomaamastaan kiusaamistilanteesta. Suurimpana syynä siihen, että kiusaamistilanteesta lähdettiin pois, mainittiin pelko. Oppilaat pelkäsivät, että mikäli he olisivat puuttuneet kiusaamistilanteeseen, heitäkin olisi alettu kiusata. Ne oppilaat, jotka mainitsivat jääneensä katselemaan kiusaamistilannetta vierestä eli toimineensa kiusaajan kannustajan roolissa, mainitsivat perusteluikseen myös pelon. Teorioissa kiusaajan kannustajan roolissa toimivia oppilaita kuvaillaan kiusaamistilanteessa kiusaajan toimintaa joko ilmein, elein tai sanoin kannustaviksi (Koulukiusaaminen [viitattu 7.4.2012]; Roolit kiusaamistilanteissa [viitattu 29.11.2011]). Oman tutkimuksemme perusteluissa kiusaamista seuraamaan jääneet oppilaat eivät nähneet toimintaansa kiusaajaa kannustavana. Pikemminkin oppilaat pyrkivät tuomaan esille omaa rooliaan myönteisemmäksi saavia seikkoja kuten omaa pelkoaan tulla myös kiusa-

tuksi. Kyselyssämme ilmeni vain kaksi oppilasta, jotka myönsivät kiusanneensa jotakuta. Myös näiden oppilaiden vastauksien perusteluissa ilmeni oman toiminnan saaminen näyttämään paremmalta; kiusaamista selitettiin sillä, että kaveritkin kiusaavat. Myös kiusatusta etsittiin syytä kiusaamiselle; sehän on niin rasittava. Kiusaajienkin kohdalla omaa toimintaa selitettiin pelolla; jos ei kiusaisi muiden mukana, voitaisiin itseä alkaa kiusata.

Oleellisin johtopäätös rooleista oli se, että oppilaiden vastauksista huokui tietämättömyys tai niin sanotusti oman toiminnan kuvaileminen myönteisempänä kuin mitä se on välttämättä ollut. Nuoret eivät kokeneet kiusaamistilanteiden kuuluvan itselleen, jos eivät vaikkapa tunteneet kiusaajaa, kiusattua tai kiusaamisen syytä. Eivätkä he useinkaan nähneet itseään osallisina, vaikka todistivat kiusaamistilanteita tapahtuvaksi. Oppilaat eivät siis nähneet sitä, että jos kiusaamistilanteita huomataan ja siihen ei puututa, hiljaisesti myös hyväksytään sekä kiusaaminen että kiusaajan toiminta. Vastauksista kävi selvästi ilmi myös se, että omaa toimintaa yritetään selitellä näyttämään paremmalta kuin mitä se on. Olisi ensiarvoisen tärkeää, että nuoret huomaavat oman roolinsa merkityksen kiusaamistilanteissa. Roolien vaikutuksien ymmärtäminen ja niiden sisäistäminen vaikuttaisi oleellisesti kiusaamistapausten määriin.

12.3 Kiusaamiseen puuttumisesta tehtävä koulun henkilökunnan, oppilaiden ja vanhempien yhteinen asia

Kiusaamiseen puuttumisesta saimme huolestuttavia vastauksia. Lähes puolet (45,5 %) kiusaamisesta kertoneista ei saanut apua tilanteeseen puuttumisen muodossa. Suurin osa oppilaistahan kertoi kiusaamisesta kavereilleen (34,8 %). Oppilaat kokevat pelkoa puuttua kiusaamistilanteisiin, sillä he ajattelevat, että joutuvat tämän jälkeen itsekin kiusatuiksi (Hamarus 2009, 134). Tulokset osoittavat, että oppilaita pitäisi rohkaista vastustamaan kiusaamista näkyvästi. Suurin osa oppilaistahan ei pidä kiusaamista hyväksyttävänä, mutta ryhmän paineen alla he alistuvat noudattamaan ryhmässä vallitsevia normeja. Mikäli tämä kiusaamista vastustava oppilasryhmä saataisiin toimimaan näkyvästi, kiusaamistapaukset kui-

vuisivat kokoon jo ennen kiusaamisen kunnollista alkamistakaan. (Hamarus 2008, 76.)

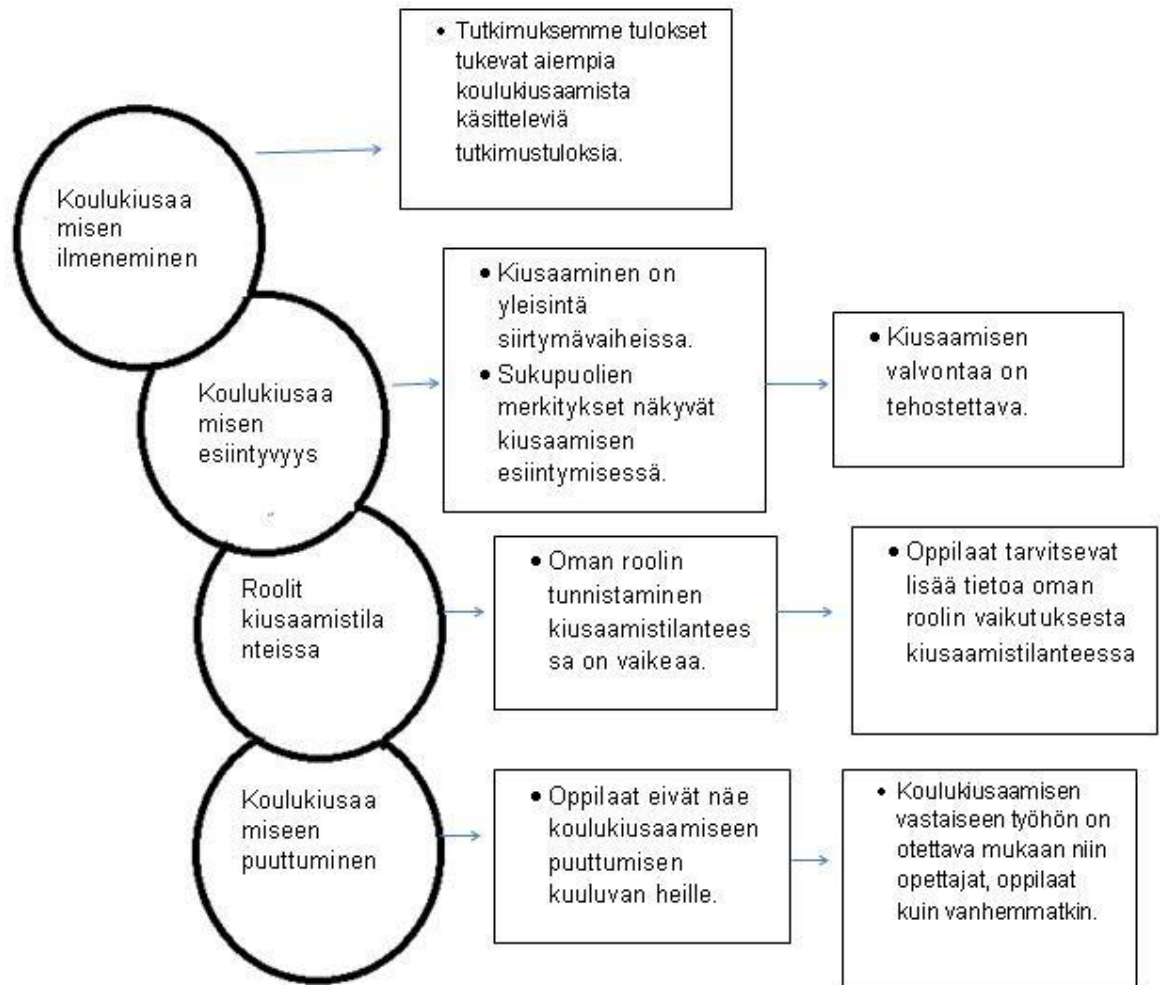
Vaikka oppilaat eivät puutukkaan kiusaamistapauksiin pelkonsa vuoksi, vanhempien ja opettajien pitäisi puuttua välittömästi kiusaamistapauksiin sellaisia huomauttaessaan tai niistä kuullessaan. Mikäli aikuinen ei tee kiusaamiselle mitään siitä kuitenkin tietäessään, hän viestittää kiusaajalle että tämän toiminta on aivan oikeutettua ja sallittua (Kiusaaminen on ryhmäilmiö [viitattu 29.11.2011]). Kyselyssämme kävi kuitenkin ilmi, etteivät kaikki opettajat ja vanhemmat olleet puuttuneet kiusaamiseen, vaikka olivat niistä tietäneet. Muutamissa vastauksista selvisi, että kiusaamisesta oli kerrottu, mutta oppilaat eivät olleet varmoja, oliko opettaja tai muuhun koulun henkilökuntaan kuuluva puuttunut ilmenneisiin tapauksiin. Olisi ensiarvoisen tärkeää, että kiusaamistapauksiin puututaan niin, että kiusattukin tietää, milloin hänen kiusaamisasiaansa on viety eteenpäin. Kuten aiemmin totesimme, kiusaaja saa vahvistusta toiminnalleen, mikäli hänen toimintaansa ei puututa vaikka siitä tiedetään. Sama pätee myös käänteisesti kiusattuun. Kiusattu, joka on kertonut kiusatuksi joutumisestaan, mutta jonka asiaan ei ole puututtu, kokee ettei häntä haluta auttaa ja että hänet on jätetty asiansa kanssa yksin. Osassa vastauksista selvisi, että vanhemmat olivat vähätelleet lapsensa kiusaamista. Kotona oli sanottu, että kiusaamiseen puututaan, mikäli kiusaaminen pahenee. Näin voidaan päätellä, että ainakin osa vanhemmista kaipaasi valistusta siitä, miten tärkeää kiusaamisen on puuttua välittömästi. Jos kiusaamistilanteen odotetaan pahentuvan, tilanteeseen puuttuminen on paljon vaikeampaa roolien ollessa jo vakiintuneita (Hamarus 2009, 138).

Meillä oli kyselyssämme myös toinen kiusaamiseen puuttumiseen liittyvä kysymys. Halusimme tietää, kuinka moni oli puuttunut kiusaamistilanteeseen ilman, että kiusattu olisi pyytänyt apua tilanteeseensa. Opettajista 16,6 prosenttia olivat puuttuneet kiusattujen tilanteeseen ilman avunpyyntöä. Prosenttiosuus on hyvin pieni ja osoittaa sitä, että kouluissa pitäisi tehostaa valvontaa kiusaamisen suhteen.

Ahon ja Laineen (1997, 242) mukaan aikuisten tietoon tulee vain noin 15 prosenttia kiusaamistapauksista. Mannerheimin Lastensuojeluliiton vuonna 2006 toteuttaman kiusaamiskyselyn tulokset poikkeavat Ahon ja Laineen tuloksista. Mannerheimin Lastensuojeluliiton vastausten mukaan kiusatuista oppilaista 55

prosenttia kertoi kiusatuksi joutumisestaan vanhemmilleen. Opettajille kiusaamisesta kertoi 45 prosenttia ja kavereilleen kiusaamiskokemuksensa jakoi 65 prosenttia kiusatuista. (Kiusattu ei saa apua 2006.) Omat tutkimustuloksemme asettuvat näiden kahden tutkimustuloksen välimaastoon. Kuten Mannerheimin Lastensuojeluliiton kyselyssä, meidänkin kyselyssämme kiusaamisesta kerrottiin helpoiten kavereille. Tutkimustuloksissa kävi ilmi, että kavereille ei usein tarvinnut edes kertoa kiusatuksi tulemisesta. Kaverit olivat usein samassa koulussa ja näkivät, että heidän ystäväänsä kiusataan. Kiusaamiskokemuksista kerrottiin meidän tutkimuksemme vastauksien mukaan 26,1 prosenttia vanhemmille ja 26,1 prosenttia opettajille. Kiusaamisesta ei kerrota helposti aikuisille, koska kertomisen ei uskota auttavan kiusaamisen loppumiseen. Päinvastoin nuoret kokevat, että kiusatuksi joutumisesta kertominen vain pahentaisi tilannetta. (Kiusattu ei saa apua 2006.) Se, että kiusaamisesta ei kerrota, vaikeuttaa kiusaamistapauksiin puuttumista.

Kiusaamiskyselymme tuloksissa ilmeni selvästi se, että oppilaat olivat tietoisia siitä, miten kiusaamistilanteissa pitäisi toimia. He olivat tietoisia siitä, että kiusaaminen on väärin ja että kiusaamistapauksiin pitäisi puuttua. Kun kysyimme nuorilta heidän omia ehdotuksiaan kiusaamistilanteisiin puuttumiseksi, jopa 30 prosenttia oli jättänyt joko vastaamatta koko kysymykseen tai sitten he olivat vastanneet, etteivät tiedä miten tilanteisiin pitäisi puuttua. Näin suuri vastaamattomuus kertoo siitä, että kysymys koettiin vaikeaksi. Saattaa olla, että tällainen omaa pohdintaa vaativa kysymys jätettiin tyhjäksi myös sen takia, että vastaaminen olisi edellyttänyt asian pohtimista. Vastauksista nousi selkeästi esille se, etteivät oppilaat koe kiusaamistilanteisiin puuttumisen kuuluvan heille. Vain 12 prosenttia oppilaista oli sitä mieltä, että he voisivat puuttua kiusaamiseen menemällä joko itse väliin kiusaamistilanteisiin, kertomalla aikuiselle kiusaamisesta tai hakemalla aikuisen paikalle kiusaamistilanteeseen. Uskomme, että suurin osa oppilaista ei näe kiusaamiseen puuttumisen kuuluvan heille, koska kiusaaminen koetaan kaukaiseksi. Oppilaat eivät koe tilanteisiin puuttumisen kuuluvan heille, mikäli kiusatuksi joutunut ei ole heille hyvin läheinen henkilö.

Kuvio 14. Johtopäätöksien keskeisimmät tulokset

13 POHDINTA

Koulukiusaaminen on laaja yhteiskunnallinen ongelma, jonka seuraukset yltävät niin yksilön, kouluyhteisön kuin yhteiskunnankin tasolle. Pitkäaikaisella kiusaamisella voi olla vakavia seurauksia, jotka näkyvät kiusaamisen kanssa kamppailevien kasaantuvina ongelmina. Yhteiskunnan tasolla ajateltuna kiusaamisen seuraukset voivat tuoda valtiolle suuret taloudelliset menoerät.

Salmivalli (2010, 145) kertoo kirjassaan, että Kiva Koulu-toimenpideohjelmaan liittyvien koulujen määrä nousi kasvuun Suomessa esiintyvien koulusurmien jälkeen. Herääkin kysymys, miksi vain traagisista tapauksista kuuleminen saa meidät toimimaan? Koulukiusaamista on esiintynyt aina, mutta siihen ei olla valmiita toissaan puuttumaan ennen kuin jotain hyvin vakavaa tapahtuu. Suurin osa koulukiusaamistapauksista ei johda edellä mainittuihin koko kansaa koskettaviin tekoihin. Eikö siis olisi loogisempaa herätä taistelemaan koulukiusaamista vastaan tällaisten marginaalitapausten sijaan jo niin sanotusti tavallisestakin koulukiusaamisesta puhuttaessa? Mitä aiemmin koulukiusaamiseen puututaan, sitä tehokkaammin saadaan tuloksia aikaiseksi ja pystytään ehkäisemään kiusaamisen aiheuttamat seuraukset.

Tutkimustuloksemme olivat hyvin kattavia ja saimme niiden avulla kerättyä vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Tuloksemme tukivat lähes kaikilta osin teorioissa sekä aiemmissa koulukiusaamista käsittelevissä tutkimuksissa esiin nousseita seikkoja. Kyselylomakkeella kerättyjen vastausten mukaan kiusaamista ilmeni tutkimukseen osallistuvan koulun 7. luokkalaisten keskuudessa eniten yläkouluun siirryttäessä. Lukuvuoden kuluessa kiusaamisen määrät olivat kuitenkin laskeneet. Ne kiusatut, jotka kokivat kiusaamista vielä kyselylomakkeen täyttämisen aikoihin, joutuivat sietämään kiusaamista useita kertoja viikossa. Kiusaamista esiintyi eniten välitunneilla, joten kiusaamiseen puuttumisen keinoina voitaisiin nähdä tehostetun valvonnan lisääminen erityisesti välituntien aikana. Kiusaamistapauksien havaitseminen ja näin myös kiusaamistapauksiin puuttuminen jää tutkimustuloksien valossa usein koulun henkilökunnalta huomaamatta. Kiusatut oppilaat eivät myöskään kerro omaehtoisesti kiusatuksi tulemisestaan aikuisille, mikä vaikeuttaa entistään tilanteisiin puuttumista. Oppilaat eivät tunnista kiusaamistilanteissa

esiintyviä roolejaan, joten heidän valistamisensa rooleista ja niiden vaikutuksesta kiusaamisen jatkumiseen tulisi korostaa kiusaamisen vastaista työtä tehtäessä.

Tutkimukseen osallistuvassa koulussa oli käytössä KiVa Koulu – toimenpideohjelma. KiVa Koulu pyrkii toimenpideohjelmansa avulla vaikuttamaan oppilaiden kiusaamisen vastaisten asenteiden syntymiseen sekä kiusatun puolustamisen tärkeyden painottamiseen. KiVa Koulun toimenpideohjelman tavoitteiden toteutuminen ei ainakaan meidän tutkimustuloksissamme näkynyt: oppilaiden vastausten mukaan kiusaamiseen puuttuminen kuuluu heidän mielestään muille kuin heille itselleen. Suurin osa oppilaista ei myöskään uskalla tukea kiusattua kiusaamistilanteissa. Tutkimustulostemme perusteella voidaan sanoa, että koulukiusaamisen vastaista työtä tehtäessä puuttumisen malleja on kehitettävä. Koulun henkilökunnan tarkkaavaisuutta kiusaamistilanteiden havaitsemiseksi tulisi lisätä sekä oppilaita pitäisi rohkaista toimimaan avoimesti kiusaamista vastustavasti. Myös oppilaiden vanhempien valistamista kiusaamistilanteiden havaitsemisen sekä puuttumisen osalta pitäisi parantaa.

Sosionomin (AMK) ydinkompetenssit näkyvät selkeästi koulukiusaamisen vastaisessa työssä. Erityisesti kompetensseista nousi esille kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen. Kriittisellä ja osallistavalla yhteistyöosaamisella tarkoitetaan epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta tuottavien prosessien sekä rakenteiden tunnistamista sekä osallisuutta tukevan toiminnan hallitsemista. (ECTS-kompetenssit, [Viitattu 2.5.2012].) Jotta sosionomi (AMK) pystyy vaikuttamaan koulukiusaamisen ennaltaehkäisyyn sekä puuttumiseen, tulee hänen kyetä analysoimaan niitä rakenteita ja prosesseja jotka aiheuttavat kiusaamista. Hänen on lisäksi tärkeää tukea koulukiusaamisen kanssa tekemisissä olevia opettajia, koulun henkilökuntaa, oppilaita sekä heidän vanhempiaan toimimaan kiusaamista vastustavasti. Kiusaamisen vastaista toimintaa toteutettaessa sosionomin (AMK) on hallittava myös eettistä osaamista. Eettiseen osaamiseen kuuluu jokaisen ihmisen näkeminen ainutlaatuisena yksilönä. Sosionomin (AMK) tulee työssään kyetä edistämään tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä pyrkiä huono-osaisuuden ehkäisemiseen (ECTS-kompetenssit, [Viitattu 2.5.2012]). Kiusaamisen vastaisessa työssä on osaltaan kyse siitä, että suvaitsevaisuutta lisäämällä voimme vaikuttaa kiusaamisen lopettamiseen. Kiusaamisella voi olla pitkään jatkuttuna vakavia seurauksia, joten huo-

no-osaisuuden ehkäiseminen on erittäin tärkeää sekä kiusatun että kiusaajan hyvinvoinnin kannalta.

Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamisen hallintaan kuuluu palvelujärjestelmän tunteminen sekä palveluohjaamisen osaaminen (ECTS-kompetenssit, [Viitattu 2.5.2012]). Palvelujärjestelmäosaaminen on keskeistä etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa kiusaamisen seuraukset alkavat ilmetä esimerkiksi masennuksena tai muina oireina. Sosionomin (AMK) tulee tällöin osata neuvoa asiakkaansa oikeiden palveluiden piiriin. Sosionomin (AMK) tulee myös osata kehittää palveluja, mikäli näyttää siltä, että palvelurakenteet eivät kohtaa tarpeiden kanssa. Asiakastyön osaaminen auttaa sosionomia (AMK) kohtaamaan asiakkaansa niin että hän tunnistaa omat arvonsa ja niiden vaikutukset asiakkaiden kanssa toimiessaan. Työntekijänä hänen tulee esimerkiksi pystyä kohtaamaan kiusaaja ammatillisesti vaikka hän olisikin itse ollut joskus kiusatun asemassa.

Opinnäytetöiden suunnitteluvaiheessa palautimme molemmat erilliset suunnitelmat eri opinnäytetyöaiheista. Molemmat kuitenkin sarallamme pohdimme sitä, olivatko suunnitelmaan valitut aiheet kuitenkaan oikeita. Olemme tehneet aiemminkin yhteistyötä koulutöiden osalta ja työpariksi ryhtyminen tuntui luonnolliselta, koska molempia kiinnostivat samantyyppiset opinnäytetyöaiheet. Jonkin aikaa mietimme ja pyörittelimme erilaisia aiheita kunnes löysimme koulukiusaamisen. Aiempien koulutöiden vuoksi toistemme työtavat olivat tuttuja entuudestaan. Parityöskentelymme sujuvuutta lisäsi molempien kiinnostus aiheeseen. Molempia kiinnosti paljon kiusaaminen ja siinä esiintyvät seikat; omien ja läheisten kokemusten sekä töissä esiintyneiden tilanteiden vuoksi.

Opinnäytetyömme aikataulutukset eivät onnistuneet pysymään aina kurissa. Aikataulujen laatimisessa oli omat vaikeutensa, mutta paine saada työ valmiiksi piti meidät molemmat toiminnassa. Useat aiheen rajauksien muutokset kuluttivat osittain motivaatiotamme opinnäytetyömme suhteen. Olemme kuitenkin kokonaisuudessaan tyytyväisiä työskentelyymme, vaikka aina löytyy sellaisiakin asioita, joita näin jälkikäteen ajateltuna olisi voinut tehdä toisin. Erityisesti koemme onnistumisen tunnetta kyselylomakkeestamme, joka toimi opinnäytetyömme lähtökohtana tutkimuskysymysten ohella. Kyselylomake oli kokonaisuudessaan hyvä ja saimme

sen avulla kerätty hyödyllistä tietoa niin tätä työtä kuin tutkimukseen osallistuvaa kouluakin ajatellen.

Opinnäytetyömme ansioista olemme jälleen tämän koulutuksen aikana oppineet uusia, tärkeitä asioita tulevaa työelämää silmälläpitäen. Opinnäytetyön tekeminen oli kasvattava kokemus ja siinä nitoutui yhteen koko 3,5 vuoden rupeama koulunpenkillä. Sen lisäksi, että olemme oppineet paljon koulukiusaamisesta, ymmärrämme nyt myös paljon paremmin muun muassa ryhmien toimintaan liittyvistä asioista sekä nuoruuden kehitysvaiheista. Kaikista näistä edellä mainituista uusista tiedon jyvistä tulee varmasti olemaan hyötyä elämän varrella ja etenkin sosionomina (AMK) toimiessa. Koulukiusaaminen on niin laaja ilmiö, että vaikka emme koskaan tulisikaan koulumaailmassa työskentelemään, kohtaamme varmasti sekä entisiä että nykyisiä kiusattuja kaikissa mahdollisissa uravalinnoissamme. Kiusaamista esiintyy niin päiväkotikäisten, nuorten, aikuisten kuin ikäihmistenkin maailmassa. Entisiä kiusattuja kohdatessamme ymmärrämme tämän työn tekemisen ansiosta varmasti paremmin kiusaamisen aiheuttamien seurauksien vaikutuksia. Nykyisiä kiusattua tavatessamme taas ymmärrämme kiusaamisen synnyn taustalla olevia tekijöitä ja voimme näin vaikuttaa osaltamme kiusaamisen loppumiseen.

Kyselymme tuloksista saimme tutkimukseen osallistuvalla koululla tietopaketin siellä tapahtuvasta kiusaamisesta. Toivomme, että he saavat tuloksista irti kiusaamisen ennaltaehkäisyn sekä kiusaamistapauksien puuttumisen kannalta oleellista tietoa. Tieto, jota tutkimuksesta saimme, herättää toivottavasti näkemään, että kiusaamista esiintyy kaikkialla. Pitäisimme erittäin tärkeänä, että kyselymme rohkaisi muitakin kouluja osallistumaan rohkeasti koulukiusaamista käsitteleviin kyselyihin sekä toteuttamaan sellaisia mahdollisesti omatoimisestikin. Kiusaamisen vastainen työ on tärkeää, jotta pystytään ennaltaehkäisyn sekä puuttumisen menetelmin ehkäisemään pitkäaikaisen kiusaamisen aiheuttamia seurauksia.

LÄHTEET

- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2003. Nuoren aika. 2. uud. p. Porvoo: WSOY
- Aho, S. & Laine, K. 1997. Minä ja muut: Kasvaminen sosiaaliseen vuotovaikutukseen. Helsinki: Otava.
- Anttila, P. 11.4.2011. Kiusaaminen työpaikoilla: näin toimit kun sinua kiusataan. [Verkkolehtiartikkeli]. Helsinki: Suomen Kuvalehti. [10.9.2011]. Saatavana: <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kiusaaminen-tyopaikoilla-nain-toimit-kun-sinua-kiusataan>
- ECTS-kompetenssit. Päivitetty 31.8.2010. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. [Verkkosivusto]. Sosiaaliportti.fi. [Viitattu 3.4.2012]. Saatavana: http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amm_k_tutkinto/ects_kompetenssit/
- Etelä-Pohjanmaan tulokset. 22.11.2011. Nuorten hyvinvointi Etelä-Pohjanmaalla vuosina 2003-2011. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 12.04.2012]. Saatavana: http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/epohjanmaa_2011_pk.pdf
- Hamarus, P. 2009. Miten estää koulukiusaamista? Teoksessa: T. Saloviita (toim.) Meidän koulu: Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–143.
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen: Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Hamarus, P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä: Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hakanen, P., Honkonen, T. & Salovaara, R. 2005. Huomaan: Tukioppilastoiminnan koulutusmateriaali koulukiusaamisen ehkäisyyn. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Viitattu 6.12.2011]. Saatavana: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/70586304c33ba6745c09e7cc2c45cca5/1323555961/application/pdf/21380/Huomaan..pdf>
- Harjunkoski, S-M. & Harjunkoski, R. 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä: Koulukiusaaminen - haaste kasvattajalle. Juva: Kirjapaja.
- Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. 5. uud. p. Helsinki: Edita.

- Hietala, T., Kaltiainen, T., Metsärinne, U. & Vanhala E. 2010. Nuori ja mieli - koulu mielenterveyden tukena. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Historia. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 8.1.2012]. Saatavana: http://www.mll.fi/mll/lasten_oikeudet/historia/
- Holmberg-Kalenius, T. 2008. Elämää koulukiusaamisen jälkeen. Jyväskylä: Gummerus.
- Honkanen, E. & Suomala, A. 2009. Oppilashuollon käsikirja. Helsinki: Tammi.
- Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Höistad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Suomentaja Salla Korpela. Helsinki: Kirjapaja.
- Ikonen, O. (toim.) 1997. Suvaitsevaisuus: Erilaisuuteen suhtautuminen koulussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 27.
- Jokela, E. & Pruuki H. (toim.) 2010. Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-kirjat.
- Karhunen, S. 2008. Miksi meidän luokassa kiusataan? Nuorten käsityksiä ja kokemuksia koulukiusaamisen syistä. Teoksessa: M. Lairio, H.L.T. Heikkinen & M. Penttilä (toim.) Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 173-194.
- Kinnunen, S. 2005. Lapsen kehitykselliset haasteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa: Salminen, P. (toim.) 2005. Yhdessä kasvattamaan. Kohti välittämisen toimintakulttuuria. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–30.
- Kinnunen, S. 1999. Murrosikäinen perheessä. Tasapainoilua tilan ja rajojen välissä. Hämeenlinna: Karisto.
- Kinnunen, S. 1992. Kohti murrosikää. Tärkeät keskilapsuuden vuodet. Porvoo: WSOY.
- Kirves, L. Ei päiväystä. Kiusaamista voidaan ehkäistä jo pienestä pitäen. [Verkkosivu]. Kasvun kumppanit. Lasten hyvinvointia vahvistamassa. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 10.2.2012]. Saatavana:

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/kiusaamista_voidaan_ehkaista_jo_pienesta_pitaen

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Kiusaaminen on ryhmäilmiö. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Viitattu 29.11.2011]. Saatavana: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaaminen/maaritelma/ryhmailmio/>

Kiusaamisen ehkäiseminen. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 23.2.2012]. Saatavana: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaaminen/>

Kiusaamisen muodot. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. ?KiVa-koulu?? Helsinki: Opetusministeriö. [Viitattu 8.12.2011]. Saatavana: http://www.kivakoulu.fi/kiusaamisen_muodot

Kiusaamistilanteen roolit. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto. [Viitattu 28.11.2011]. Saatavana: http://www.mtkl.fi/liiton_toiminta/hankkeet/prinsessa-koulukampanja/vaikeat-asiat-puheeksi/kiusaaminen/kiusaamistilanteen-roolit/

Kiusattu ei saa apua. 2006. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Viitattu 2.3.2012]. Saatavana: www.mll.fi/@Bin/5332007/Kiusaamiskysely+2006.pdf

KiVa Koulu. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Turku: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 13.1.2012]. Saatavana: <http://www.kivakoulu.fi/>

Koivisto, H. & Tamminen, E. 1997. Koulukiusaamisen tarkastelua lahjakkaiden kiusattujen ja heidän vanhempiensa näkökulmasta. Teoksessa: O. Ikonen (toim.) Suvaitsevaisuus: Erilaisuuteen suhtautuminen koulussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 27, 76-85.

Kopakkala, A. 2005. Porukka, jengi, tiimi: Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita.

Koulukiusaaminen. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura. [Viitattu 7.4.2012]. Saatavana: <http://www.e-mielenterveys.fi/vaikeat-elamantilanteet/koulukiusaaminen/>

Kouluterveyskysely. Päivitetty 28.9.2011. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 8.2.2012]. Saatavana: <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/index.htm>

- Kouluterveyskyselyn hyödyntäminen kouluuyhteisössä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Kasvun kumppanit. Lasten hyvinvointia vahvistamassa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 11.2.2012]. Saatavana: http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/toimintatavat/kouluterveyskyselyn_hyodyntaminen_kouluuyhteisossa
- L 21.8.1998/628. Perusopetuslaki.
- L 19.12.1889/39. Rikoslaki.
- L 11.6.1999/731 Suomen perustuslaki
- L 23.8.2002/738 Työturvallisuuslaki.
- Lairio, M., Heikkinen, H. L. T. & Penttilä, M. (toim.) 2008. Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Lehtinen, T. & Lehtinen, I. 2007. Mikä mättää? Murrosiän muutokset kotona ja koulussa. Helsinki: Edita.
- Luopa, P., Pietikäinen, M. & Jokela, J. 2008. Kiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007. Helsinki: Opetusministeriö. Opetusministeriön julkaisuja 2008:7.
- Lämsä, A-L. (toim.) 2009a. Mun on paha olla: Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lämsä, A-L. 2009b. Kiusaamisen muodot ja ulottuvuudet. Teoksessa: A-L. Lämsä (toim.) Mun on paha olla: Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 59-72.
- Macmillan, B. 2006. Miksi pojat ovat poikia ja miten kehittää heidän parhaita puoliaan. Helsinki: WSOY.
- Mikkonen, K. & Naapuri, M. 2009. [Verkkajulkaisu.] Raportti kouluhyvinvointikyselystä lasten vanhemmille 2009. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Viitattu 1.5.2012]. Saatavana: http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/fea761b75f421588476ded0c4b46eab0/1336111530/application/vnd.ms-powerpoint/8579727/MLL%20Raportti%20kouluhyvinvointikyselyst%C3%A4%20lasten%20vanhemmille_2009.ppt
- Mikä on lapsen oikeuksien sopimus. Päivitetty 4.11.2011. [Verkkosivusto]. Helsinki: Suomen Unicef. [Viitattu 9.9.2011]. Saatavana: <http://www.unicef.fi/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus>

- Mitä laki sanoo. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Nuortennetti. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Viitattu 8.9.2011]. Saatavana: http://www.mll.fi/nuortennetti/kiusaaminen/syita_ja_seurauksia/mita_laki_sanoo/
- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Suomentaja Maija Mäkelä. Helsinki: Otava.
- Pikas, A. 1990. Irti kouluväkivallasta. Suomentaja Eeva Pilvinen. Helsinki: Weilin-göös.
- Pennington, D. C. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Suomentaja Marja Ahokas. Helsinki: Gaudeamus.
- Penttilä, E. 1994. Turvallinen koulu. Juva: WSOY.
- Peura, J., Pelkonen, M. & Kirves, L. 2009. Miksi kertoisin kun se ei auta? Raportti nuorten kiusaamiskyselystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [Viitattu 1.1.2012]. Saatavana: www.mll.fi/@Bin/8577382/MLL+Kiusaamiskyselyraportti+web.pdf
- Pörhölä, M. Päivitetty 10.05.2010a. Kiusaamissuhde vuorovaikutussuhteena. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 13.10.2011]. Saatavana: http://www.edu.fi/lukiokoulutus/terveystieto/koulukiusaaminen_terveystiedon_oppetuksen_haasteena/kiusaamissuhde_vuorovaikutussuhteena
- Pörhölä, M. Päivitetty 10.05.2010b. Kiusaamissuhteen osapuolet: kiusaaja ja kiusattu. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 12.10.2011]. Saatavana: http://www.edu.fi/lukiokoulutus/terveystieto/koulukiusaaminen_terveystiedon_oppetuksen_haasteena/kiusaamissuhteen_osapuolet_kiusaaja_ja_kiusattu
- Rimpelä, M., Rigoff, A-M., Kuusela, J. (toim.) & Peltonen, H. (toim.) 2007. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskoulussa: Peruseräraportti kyselystä 7. -9. vuosiluokkien kouluille. Helsinki: Opetushallitus ja Stakes.
- Roolit kiusaamistilanteissa. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto. [Viitattu 29.11.2011]. Saatavana: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaaminen/maaritelma/roolit/>
- Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, C. & Poskiparta, E. 2007. Kiusaaminen. Teoksessa: M. Rimpelä, A-M, Rigoff, J. Kuusela (toim.) & H. Peltonen (toim.) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskoulussa: Peruseräraportti kyselystä 7. -9. vuosiluokkien kouluille. Helsinki: Opetushallitus ja Stakes, 122-131.

- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa: Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Gaudeamus.
- Salmivalli, C. 1995. Kiusaajat, uhrit - ja ne muut: Kouluväkivalta ryhmäilmiönä. *Psykologia*: 30 (5), 364-372.
- Salminen, P. (toim.) 2005. Yhdessä kasvattamaan. Kohti välittämisen toimintakulttuuria. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saloviita, T. (toim.) 2009. Meidän koulu: Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Shariff, S. 2008. Cyber-Bullying. Issues and solutions for the school the classroom and the home. London; New York: Routledge.
- Taipale, V. 1998. Lasten mielenterveystyö. 3. uud. p. Porvoo: WSOY.
- Tasala, M. 2010. Miksi juuri koulussa? *Talentia* 2.2011, 16–17.
- Teräsahjo, T. 1997. Mitä kuvaukset kertovat? Koulukiusaamisen pitkäaikaisseuraamusten tutkimus esimerkkinä fenomenologisesta tutkimusotteesta. Pro gradu – tutkielma. Turku: Turun yliopisto, psykologian laitos.
- Thorslund, E. 2009. Nuoret, netti ja mobiili. Kodin turvaopas. Suomentanut Mia Ylinen. Hämeenlinna: Karisto.
- Tilus, P. 2004. Pelistä pois? Huolehtivan koulun haaste. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tutkimus. 11.08.2008. [Verkkosivu]. Tutkimus: Koulukiusaaminen lisääntyy peruskoulun yläluokilla. Valtioneuvosto/Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 12.4.2012]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2008/03/kiusaamisjulkaisu.html?lang=fi>
- Vehkalahti, K. 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

LIITE 1. Kiusaamiskysely.

LIITE 1 Kiusaamiskysely

KIUSAAMISKYSELY

Hei!

Olemme Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita, ja tämä kysely on osa koulu-kiusaamista käsittelevää opinnäytetyötämme. Kyselyyn vastataan nimettömänä ja kerätty kyselyaineisto tulee meidän käyttöömme opinnäytetyöhömme sekä yhteenveto koululle. Toivomme saavamme tutkimukseemme täysin avoimia vastauksia, jotta tutkimustuloksista saadaan oikeita.

Terveisin Sirpa Saarela ja Tanja Ojansivu

Rastita yksi tai useampi vaihtoehto.

1. Sukupuoli tyttö poika

2. Luokka _____

3. Onko sinua kiusattu..?

ala-asteella (alakoulussa) yläasteella (yläkoulussa)

viimeisen kuukauden aikana ei koskaan

Jos vastasit ”ala-asteella” tai ”ei koskaan”, siirry suoraan kysymykseen numero 13.

4. Miten sinua kiusataan?

sanallisesti (esimerkiksi: nimittely, pilkkaaminen, ilkeämielinen vihjailu, naurunalaiseksi tekeminen jne.)

hiljaisesti (esimerkiksi: valheidten levittely, juoruilu, syrjittyminen, vastaamatta jättäminen, ilmeily jne.)

fyysisesti (esimerkiksi: töniminen, lyöminen, potkiminen jne.)

teknologiavälineiden avulla, (esimerkiksi puhelimen tai Internetin välityksellä)

muilla tavoilla, millä? _____

5. Kerro omin sanoin, millä tavoilla juuri sinua on kiusattu ja minkälaisessa tilanteessa?

6. Kiusaavatko sinua...?

- yksi ja sama kiusaaja sama kiusaaja kavereineen
 useampia eri kiusaajia muut, kuka/ ketkä? _____

7. Kumpaa sukupuolta kiusaaja/kiusaajat ovat?

- tyttö / tyttöjä poika / poikia
 sekä tyttöjä että poikia

8. Kuinka usein kiusaamista on esiintynyt?

- päivittäin
 useita kertoja viikossa
 kerran viikossa
 muutaman kerran kuukaudessa
 harvemmin

9. Milloin kiusaamista esiintyy?

- koulussa tuntien aikana koulussa välitunneilla
 koulumatkoilla vapaa-aikana teknologian välityksellä (esimerkiksi: Internet, kännykkä jne.)
 muualla, missä? _____

10. Oletko kertonut kiusaamisesta..?

- perheenjäsenelle ystävälle / kaverille
 opettajalle muulle koulun henkilökuntaan kuuluvalla aikuiselle
 muulle henkilölle, kenelle? _____
 en ole kertonut kiusaamisesta

11. Jos olet kertonut tullesi kiusatuksi jollekin kysymyksessä 10. mainitulle henkilölle, puuttuiko kukaan kiusaamiseen?

- ei
 kyllä, kuka? (esimerkiksi opettaja, vanhemmat, kaveri) _____

12. Onko kukaan automaattisesti puuttunut tilanteeseen, jossa sinua on kiusattu?

- opettaja ystävät
 koulutoverit / muut oppilaat muu koulunhenkilökunta
 muut, kuka/ketkä? _____
 vanhemmat ei kukaan

13. Oletko nähnyt viimeisen vuoden aikana kiusaamistapauksen?

kyllä en

14a. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, mitä teit kiusaamistilanteessa?

- olin kiusaaja lähdin pois tilanteesta
 kiusasin muiden mukana jäin seuraamaan tilannetta
 puolustin kiusattua muuta, mitä _____

14b. Perustele miksi toimit rastittamalla tavallasi.

15a. Koetko kykeneväsi vaikuttamaan kiusaamistilanteisiin koulussasi?

kyllä en

15b. Perustele vastauksesi

16. Puhutaanko koulussa mielestäsi tarpeeksi kiusaamisesta?

kyllä ei

17. Millaista keskustelua toivoisit lisää koulukiusaamisesta?

18. Miten koulukiusaamista tulisi mielestäsi ehkäistä?

19. Miten koulukiusaamistapauksiin tulisi mielestäsi puuttua?

KIITOS VASTAUKSISTASI!